

@rhivi

Zagreb | Cijena 20,00 kn | 8/2020

Riječ uredništva

Dragi čitatelji,

u ovom broju @rhiva predstavljamo aktualne projekte, inicijative i događnja iz arhiva te šire baštinske, kulturne i znanstvene zajednice čiji su arhivi sastavni dio, koji su ujedno i prikaz 2020. godine i promjena koje su se dogodile svuda oko nas.

Globalna pandemijska kriza dodatno je istaknula važnost digitalnog pristupa kulturnoj baštini. U povodu Dana Europe i 70. godišnjice Schumanove deklaracije 9. svibnja 2020. Europski savez za baštinu predstavio je Zajedničku izjavu „Kulturna baština: moćan katalizator za budućnost Europe“ u kojoj se ističe sedam međusobno povezanih načina na koje kulturna baština može djelovati kao katalizator pozitivnih promjena, uključujući digitalnu transformaciju gdje „Europa igra vodeću ulogu u digitalnoj kulturnoj baštini i ima potencijal napredovati s novim tehnologijama poput umjetne inteligencije i strojnog učenja utemeljenih na humanističkim i etičkim načelima“. Također se naglašavaju suradnja, demokratizacija dostupnosti baštine, uporaba digitalne tehnologije i stručnost, inovacije, smanjivanje digitalnog jaza između kulturnih institucija, kao i kritični angažman u obrazovanju i razmjeni znanja.

Ove teme mogu se pratiti i u radovima na idućim stranicama: kroz priče o aplikacijama Spacetime Layers i Iwalk koje oživljavaju povijest kroz suvremene edukativne modele, digitalizacijske projekte posvećene glagoljskoj, kazališnoj, tehničkoj i drugoj baštini, Vojnoj krajini i brojnim drugim baštinskim izvorima te projekte posvećene kreativnom predstavljanju arhiva i razvoju nove publike. Tekući projekti EU programa Kreativne Europe *European Digital Treasures* i *CREARCH – Creative archives as innovative cultural hubs*, kao i različite virtualne izložbe nastale u povijesnim, umjetničkim, znanstvenim i specijaliziranim arhivima i arhivskim zbirkama imaju za cilj otvorenost i povezivanje s korisnicima i lokalnom i širom zajednicom. Suradničke digitalne platforme u kojima ICARUS Hrvatsko aktivno sudjeluje, kao što su Topoteka, Znameniti.hr i Priče iz arhiva, bilježe brojne aktivnosti i širenje suradničke mreže u proteklom razdoblju, a daljnja usmjerenost na razvoj novih komunikacijskih modela i multimedijjskih formata te primjenu novih tehnologija u baštinskim ustanovama i stručnoj zajednici dodatno će pridonijeti njihovoj aktualnosti. Suvremeno okruženje također naglašava važnost sinergije i interdisciplinarnog pristupa kulturnoj baštini za njezinu digitalnu transformaciju, što je vidljivo kroz djelovanje DARIAH-a, TMO-a, Europeane i brojnih drugih organizacija, mreža i infrastruktura u međunarodnoj stručnoj zajednici.

Uz spomenute inicijative i programe, ICARUS Hrvatska je 2020. godine partnerski započeo i dva nova projekta: *THEY: LIVE - Student lives revealed through context-based art practices* u programu Kreativna Europa i *WAAT - We are all together to raise awareness of cultural heritage* u programu Erasmus+. Naši članovi, suradnici i partneri u okviru ovih projektnih aktivnosti, kao i dosadašnjim radom te praćenjem i djeljenjem dobrih praksi koje susrećemo, žele pridonijeti razvoju stručnih kompetencija i inovativnih praksi u arhivima i drugim baštinskim ustanovama i pokazati barem djelić bezbrojnih mogućnosti za stvaranje zajedničkih strategija, programa i alata koje svi mogu koristiti. Uključite se i podijelite s nama takve priče.

Doc. dr. sc. Vlatka Lemić
Glavna urednica

Ulicama moga gradiva (DAVU)

Zapis iz Zbirke digitalnih preslika arhivskog gradiva Državnog arhiva u Vukovaru (HR-HDA-1421-1-6 Državna Geodetska uprava – Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju) predstavljen u „Pričama iz arhiva“

Impresum

Nakladnik: ICARUS HRVATSKA

Uredništvo: Siniša Bjedov, Živana Hedbeli, Mirna Willer, Elvis Orbanić, Bruna Horović Vuković

Glavna urednica: Vlatka Lemić

Lektura: Siniša Bjedov, Marijana Tomić

Prijevod s engleskog: Ivana Prgin (str. 4-7), Marijana Tomić (str. 8-10), Tamara Štefanac (str. 12-14, 39)

Grafičko oblikovanje: Mirna Radić

Tisak: Tiskara Zelina d.d.

Časopis izlazi dva puta godišnje.

Naklada: 300 primjeraka

Objavljeno uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

ISSN:2584-4148

Ključni naslov: @rhivi (Zagreb)

ICARUS HRVATSKA – Međunarodni centar za arhivska istraživanja

Sv. Roka 14, 10 000 Zagreb

tel: 099-4280-776

mail: info.icarushr@gmail.com

web: <https://www.icarushrvatska.hr/>

1 Sadržaj

2 Međunarodne inicijative i projekti

Anton Vatcharadze: Dostupnost državnih arhiva u bivšim sovjetskim republikama i zemljama istočnog bloka

Andrea Szőnyi: Zavičajna povijest i video zapisi svjedočanstava – Međunarodna IWalk mobilna aplikacija
USC Zaklade Shoah

Patrick Trentelman: Spacetime Layers: aplikacija za zajedničko mapiranje baštine

Koraljka Kuzman Šlogar, Vanessa Hanneschläger, Walter Scholger: Etika i zakonitost u digitalnoj sferi – kako upravljati privatnim podacima?

12 Arhivi u projektima Kreativne Europe

Cristina Díaz Martínez: Projekt European Digital Treasures i njegov utjecaj na kreativne aktivnosti u arhivima
Vlatka Lemić: CREARCH projekt

17 Kazališni arhivi

Ozana Iveković: Kazališni arhivi – aktualno stanje i potencijali u suvremenom hrvatskom društvu

Ervin Mičetić : Procesi digitalizacije u Hrvatskom narodnom kazalištu „Ivan plemeniti Zajc” Rijeka

21 Virtualne izložbe - iskustva arhivista

Karmen Levanić: Prva virtualna izložba Državnog arhiva u Varaždinu – Arhiv obitelji Puttar

Paulina Šiljeg: Virtualna izložba Robna kuća Razvitak Metković na Topoteci

Maja Haraminčić Cebalo: Korčulanske plivačice na lenti vremena – Rad u programu Timeline JS pri pripremi izložbe „Plivaju i praše – naprid naše!“

26 Digitalizirana baština

Marijana Tomić, Laura Grzunov: Zadarska glagoljska baština u digitalno doba

Branka Marijanović: Projekt digitalizacije kulturne baštine tehničkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Andreja Der-Hazarijan Vukić, Jasenka Ferber Bogdan: Arhiv Galerije Studentskog centra u Zagrebu – distribucija znanja i informacija putem digitalnih tehnologija

Marta Jurković, Filip Šimunjak: Projekt Bulwark of Europe – digitalizacija habsburško-osmanske krajine

Željko Trbušić: Smjernice za 3D digitalizaciju pokretnih kulturnih dobara metodom fotogrametrije

37 Arhivi u društvu i zajednici

Ivica Mataija: Državni arhiv u Gospiću – Dvadeset godina prve arhivske ustanove osnovane u samostalnoj Republici Hrvatskoj

Maria Rosaria Falcone, Vera Isabell Schwarz-Ricci: ICARUS Italia APS

Živana Heđbeli: „Obraćena“ Stefana Hertmansa - 10 stoljeća od manuskripta do romana

Obavijesti o aktivnostima i događanjima u ICARUS zajednici možete redovito pratiti:

- ♦ na mrežnim stranicama ICARUS Hrvatska: <https://www.icarushrvatska.hr>
- ♦ na Facebook stranici ICARUS Hrvatska: <https://www.facebook.com/icarushr>
- ♦ na mrežnoj stranici ICARUS: <https://www.icar-us.eu/en>

mr. sc. Anton Vatcharadze

Od 2017. radi kao voditelj Odjela za istraživanje arhiva i sovjetske studije Instituta za unaprjeđenje pristupa informacijama (IDFI) u Gruziji. Magistar je povijesti, a prije Instituta je bio zaposlen u Nacionalnom arhivu Gruzije gdje je od 2012. do 2017. bio direktor Središnjeg povijesnog arhiva. Aktivno je uključen u različite arhivske i povijesne projekte usmjerene na dostupnost arhiva i povijesnih izvora bivšeg SSSR-a.

mr. sc. Andrea Szönyi

Voditeljica Programa međunarodnog obrazovanja Zaklade Shoah Sveučilišta Južne Kalifornije – Instituta za video zapise o prošlosti i obrazovanje gdje radi od 2008. Također je direktorica mađarske Zaklade za kulturu sjećanja Zachor i članica radne grupe za obrazovanje Međunarodnog saveza za sjećanje na holokaust (IHRA). Međunarodna je stručnjakinja za obrazovne programe iz područja anglistike i judaistike te obrazovanja o holokaustu.

Patrick Trentelman

Učitelj u osnovnoj školi u Groningenu u Nizemskoj gdje je u partnerstvu sa softverskom tvrtkom New Nexus pokrenuo Spacetime Layers mobilnu aplikaciju.

dr. sc. Vanessa Hanneschläger

Od 2015. radi u Austrijskom centru za digitalnu humanistiku Austrijske akademije za znanost (ACDH-OeAW). Uključena je brojne istraživačke projekte koji se bave digitalnim uređivanjem i modeliranjem podataka te otvorenom znanosti. Suvoditeljica je DARIAH radne grupe ELDAH i radne grupe o pravnim aspektima otvorene znanosti Open Science mreže Austrija te članica CLARIN-ova odbora za pravna i etička pitanja.

dr. sc. Koraljka Kuzman Šlogar

Voditeljica Arhiva Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu i nacionalna koordinatorica DARIAH-EU za Hrvatsku. Suvoditeljica je DARIAH radne grupe ELDAH te kontaktna točka za istraživače i institucije novoosnovanog DARIAH South European Huba. Njezini stručni interesi usmjereni su na kulturnu i povijesnu antropologiju, kulturnu baštinu i digitalnu humanistiku.

mr. sc. Walter Scholger

Radi u Centru za upravljanje informacijama pri Austrijskom centru za digitalnu humanistiku na Sveučilištu u Grazu gdje je zadužen za administrativne poslove, upravljanje projektima i koordinaciju nastavnih aktivnosti Centra. Sudjeluje u nekoliko međunarodnih projekata koji se bave pravnim aspektima znanosti i digitalizacije. Od 2017. do 2017. bio je suvoditelj DARIAH radne grupe za obuku i obrazovanje, a od 2017. suvoditelj je ELDAH-a i član CLARIN-ova odbora za pravna i etička pitanja.

mr. sc. Cristina Díaz Martínez

Viša arhivistica, voditeljica Odjela za programe Nacionalnog arhiva Španjolske i poslova međunarodne arhivske suradnje te Portala španjolskih arhiva (PARES). Članica je Europske arhivske grupe (EAG) Europske komisije i tehnička koordinatorica međunarodnog programa Iberarchivos te voditeljica aktualnog projekta Kreativne Europe European Digital Treasures.

doc. dr. sc. Vlatka Lemić

Voditeljica Središnjeg ureda za arhivsku građu Sveučilišta u Zagrebu. Arhivska je savjetnica, predavač na studiju arhivistike u Zagrebu i aktivni sudionik brojnih stručnih i međunarodnih arhivskih projekata (co:op, CREARCH, THEY LIVE i dr.). Potpredsjednica je ICARUS-a i predsjednica ICARUS Hrvatska, članica stručnih tijela ICA-e i Europeane te Time Machine ambasadorica.

Ozana Iveković

Teatrologinja i dramska pedagoginja zaposlena u arhivu Zagrebačkog kazališta mladih, autorica znanstvenih i stručnih radova te novinskih članaka o kazalištu. Stručno se bavi kazališnim amaterizmom, pučkim kazalištem, kazališnom publikom i dramskom pedagogijom, a odnedavno sve više i kazališnom arhivistikom. Članica je više profesionalnih i stručnih društava.

Ervin Mičetić

Arhivist u HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci. Diplomirao je hrvatski jezik i književnost te povijest na Filozofskom fakultetu u Rijeci, a u dosadašnjem radu u kazalištu vodio je dva projekta digitalizacije arhivskog gradiva. Područja interesa su mu arhivistika, digitalizacija i upravljanje dokumentacijom.

Karmen Levanić

Viša arhivistica u Državnom arhivu u Varaždinu, voditeljica Odsjeka za starije gradivo. Diplomirala je engleski i latinski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kao latinistica sudjeluje u brojnim izdavačkim projektima varaždinskog arhiva, od kojih su najznačajniji Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784. i Izvori za povijest grada Varaždina 1527. – 1600.

Paulina Šiljeg

Diplomirana pravica, od. 2015. arhivistica u Državnom arhivu u Dubrovniku. Radi u Arhivskom sabirnom centru Metković-Opuzen-Ploče i voditeljica je Topoteke Dolina Neretve.

Maja Haraminčić Cebalo

Profesorica njemačkog jezika i književnosti i diplomirana lingvistica, od 2012. zaposlena u Državnom arhivu u Dubrovniku. Radi u Arhivskom sabirnom centru Korčula-Lastovo kao arhivist specijalist za starije gradivo. Bavi se dokumentima iz razdoblja Mletačke Republike, no i suvremenim temama poput digitalizacije i približavanja arhivske struke korisnicima.

izv. prof. dr. sc. Marijana Tomić

Profesorica i pročelnica Odjela za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru gdje predaje kolegije na temu bibliografske organizacije informacija, povijesti knjige, obrade stare i rijetke građe i digitalne humanistike. Voditeljica je znanstveno-istraživačkog Centra za istraživanje glagoljaštva. Dobitnica je nagrade Eva Verona Hrvatskog knjižničarskog društva, nagrade Judita za najbolju knjigu ili studiju o hrvatskoj književnoj baštini Društva hrvatskih književnika 2014. i Nagrade rektorice Sveučilišta u Zadru 2019. godine.

Laura Grzunov

Magistra informacijskih znanosti, od 2019. radi kao asistentica/stručna suradnica na Odjelu za informacijske znanosti na Sveučilištu u Zadru i suradnica je na sveučilišnom projektu "Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom" te članica Radne grupe za digitalizaciju, katalogizaciju i istraživanje vodenih znakova.

dr. sc. Maria Rosaria Falcon

Povjesničarka i arhivistica zaposlena u Laboratoriju povijesnih dokumenata na Internetu Odjela humanistike Sveučilišta Federico II u Napulju. Predsjednica je ICARUS Italia APS, sudjelovala je u međunarodnim projektima ENArC i co:op i pripremi digitalnih sadržaja na platformama Monasterium.Net i Topoteka.

dr. sc. Vera Isabell Schwarz-Ricci

Povjesničarka i arhivistica zaposlena u Laboratoriju povijesnih dokumenata na Internetu Odjela humanistike Sveučilišta Federico II u Napulju. Tajnica je ICARUS Italia APS, sudjelovala je u međunarodnim projektima ENArC i co:op i pripremi digitalnih sadržaja na platformama Monasterium.Net i Topoteka.

Branka Marijanović

Viša knjižničarka, voditeljica Središnje knjižnice Fakulteta elektrotehnike i računarstva u Zagrebu, diplomirana profesorica engleskog jezika i bibliotekarstva te sociologije i hrvatske kulture. Studentica je poslijediplomskog doktorskog studija informacijskih i komunikacijskih znanosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu s interesom za elektroničko nakladništvo i digitalno očuvanje elektroničke građe.

Andreja Der-Hazarijan Vukić

Stručna savjetnica u Arhivu za likovne umjetnosti HAZU u Zagrebu. Diplomirala je povijest umjetnosti i etnologiju, a temama i istraživanjem vezana je uz Zagreb, njegovu urbanu plastiku i arhitekturu s početka stoljeća. Sudjeluje na projektu digitalizacije arhivske građe, a od 2009. članica je radne grupe Digitalne zbirke HAZU (DiZbi).

Jasenka Ferber Bogdan

Stručna savjetnica i upraviteljica Kabineta za arhitekturu i urbanizam s Arhivom za likovne umjetnosti HAZU. Diplomirala je povijest umjetnosti i etnologiju, a bavi se temama s područja hrvatske likovne umjetnosti kraja 19. i početka 20. stoljeća i digitalnom humanistikom. Sudjeluje na projektu digitalizacije arhivske građe, a od 2009. članica je radne grupe Digitalne zbirke HAZU (DiZbi) i Znameniti.hr. Sudjelovala je u nekoliko nacionalnih i internacionalnih digitalizacijskih projekata

Marta Jurković

Studentica diplomskog studija anglistike i povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i dobitnica Nagrade za izvrsnost u studiju Filozofskog fakulteta. Objavila je nekoliko radova i sudjelovala u radu studentskih udruga te u organizaciji studentskih konferencija (*Anglophonia - International Student Conference in English Studies*).

Filip Šimunjak

Student jednopredmetnog diplomskog studija povijesti na Filozofskom fakultetu, autor više članaka i prikaza na teme iz srednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti. Proučava Vojnu krajinu i bavi se izradom povijesnih karata i rekonstrukcija utvrda. Član je uredništva studentskog časopisa *Pro Tempore*.

Željko Trbušić

Arhivist u Odsjeku za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU. Od 2016. student je poslijediplomskog doktorskog studija informacijskih i komunikacijskih znanosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje istražuje teme digitalizacije i optičkog prepoznavanja znakova.

dr. sc. Ivica Mataija

Viši arhivist, ravnatelj Državnog arhiva u Gospiću. Bavi se onomastičkim, povijesnim, književnim, kulturološkim i arhivističkim temama, s posebnim interesom za ličku zavičajnost.

dr. sc. Živana Heđbeli

Viša arhivistica u Hrvatskom državnom arhivu, članica Međunarodnog instituta arhivskih znanosti Trst/Maribor, Hrvatskog informacijskog i dokumentacijskog društva i ICARUS Hrvatska. Doktorica znanosti arhivistike i autorica stručnih knjiga i brojnih priloga u domaćim i međunarodnim stručnim izdanjima te članica redakcija više stručnih časopisa.

Dostupnost državnih arhiva u bivšim sovjetskim republikama i zemljama istočnog bloka

Anton Vatcharadze

Dostupnost arhivskoga gradiva važna je za proučavanje povijesti bilo koje zemlje. Međutim, ovo je pitanje od iznimne važnosti u državama u kojima su dostupnost gradiva i mogućnost njegovog korištenja nužni za identifikaciju i rehabilitaciju žrtava represivnih političkih režima.

Godine 2017. Institut za unaprjeđenje pristupa informacijama (Institute for Development of Freedom of Information, IDFI), nevladina organizacija sa sjedištem u Gruziji, zajedno s međunarodnom mrežom arhivskih stručnjaka započeo je s provedbom projekta „Povećanje dostupnosti državnih arhiva u bivšim sovjetskim republikama i zemljama istočnog bloka“. U projektu je od 2019. do 2020. godine sudjelovalo 18 država iz bivšeg Sovjetskog Saveza, istočne i srednje Europe, u kojima se procjenjivala dostupnost gradiva u dva arhiva te na temelju ostvarenih bodova kreirala ukupna rang lista.

Cilj projekta bio je procijeniti arhive u državama bivšeg sovjetskog i istočnog bloka kako bi se zainteresiranoj javnosti omogućio uvid u razinu dostupnosti pojedinog gradiva i mogućnost korištenja relevantnih dokumenata. Dostupnost „režimskih arhiva“ u kojima se čuvaju dokumenti koji mogu postati temelj za identifikaciju i rehabilitaciju žrtava represije, bila je od iznimne važnosti.

Metodologija ocjenjivanja, koju su zajedno razvili Institut i njegovi partneri, obuhvaća ključne pravne i praktične aspekte dostupnosti gradiva i sastoji se od 5 elemenata:

- ♦ Arhivsko zakonodavstvo – u kojoj mjeri arhivsko zakonodavstvo osigurava dostupnost gradiva državnih arhiva;
- ♦ Ostali propisi koji se odnose na arhivsko gradivo – u kojoj mjeri srodni propisi osiguravaju dostupnost gradiva državnih arhiva;

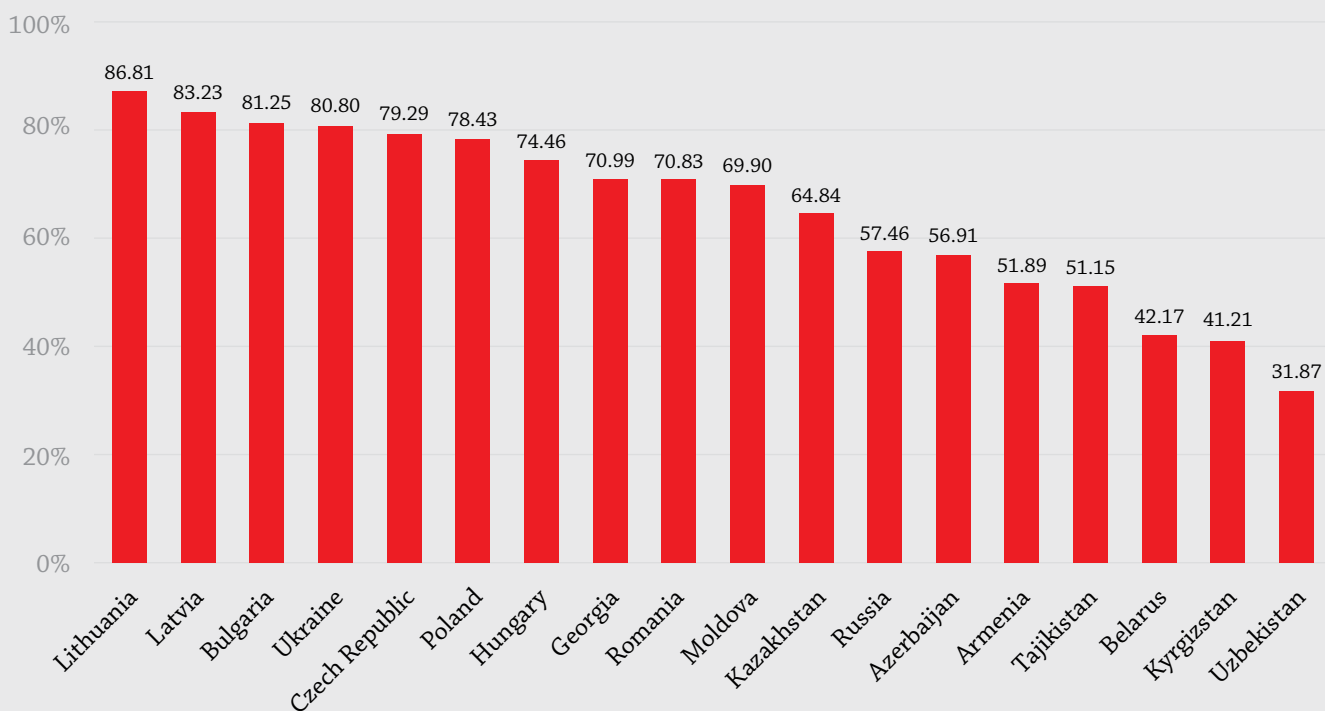
- ♦ Arhivske usluge – opseg u kojem su usluge u arhivskim ustanovama razvijene i dostupne korisnicima;
- ♦ Mrežne stranice arhiva – u kojoj su mjeri mrežne stranice arhivskih ustanova korisne istraživačima gradiva;
- ♦ Čitaonica – u kojoj su mjeri razvijeni propisi i praksa korištenja gradiva i rada u arhivskim čitaonicama.

Metodologiju su razvili partneri, korisnici arhiva i aktivisti koji zagovaraju otvorenost arhiva i dostupnost gradiva. Također, u istraživanje su bili uključeni i predstavnici akademskih krugova iz područja arhivskih znanosti.

Glavni rezultati studije su:

- ♦ Zakonodavstvo u 7 od 9 država usklađeno je sa zakonodavstvom Europske unije. Zakonodavstvo Moldavije i Ukrajine je autonomno.
- ♦ Dostupni, ali i neki od zatvorenih arhiva imaju zajednički pristup klasificiranim dokumentima:

Ukupna ocjena dostupnosti gradiva po država

– OPEN – ARCHIVES

ne uništavaju ranije klasificirane fondove, serije ili predmete koje je država u određenom trenutku držala tajnim. U onim arhivima u kojima je gradivo dostupno za korištenje nije dopušteno produljenje razdoblja tajnosti već takvi dokumenti nakon utvrđenog datuma postaju javno dostupni. Dokumenti koji su jednom bili tajni te postali dostupni ne mogu se ponovno klasificirati.

- ♦ Propisi o zaštiti osobnih podataka ne odnose se na arhivske fondove nastale radom represivnih državnih institucija i dokumente režimskih arhiva. To je načelo zemalja s primjerima najbolje prakse, uključujući Latviju i Ukrajinu te Kazahstan, koji dijeli ovo načelo na zakonodavnoj osnovi.
- ♦ Arhivi u državama s najvećom dostupnošću gradiva nude ujedno i najbolje mrežne usluge istraživačima i obrnuto – arhivi s manjom

dostupnošću gradiva imaju lošije rezultate u ovom smislu, do toga da neki od njih uopće ne pružaju mogućnost online pristupa gradivu.

- ♦ Arhivi usmjereni na istraživače omogućuju korištenje digitaliziranog gradiva online. Također, fotokopiranje u čitaonicama dopušteno je u 5 od 6 država s najbolje rangiranim arhivima: Češkoj, Poljskoj, Latviji, Litvi i Ukrajini.

Na temelju procjene dostupnosti arhivskog gradiva zaključuje se da je ona u državama istočne Europe na visokoj razini. Jedan od razloga mogao bi biti taj što je njihovo zakonodavstvo usklađeno s zakonodavstvom Europske unije.

Arhive srednjoazijskih i post-sovjetskih zemalja više karakterizira individualni pristupi aktivnostima nego arhive u drugim zemljama.

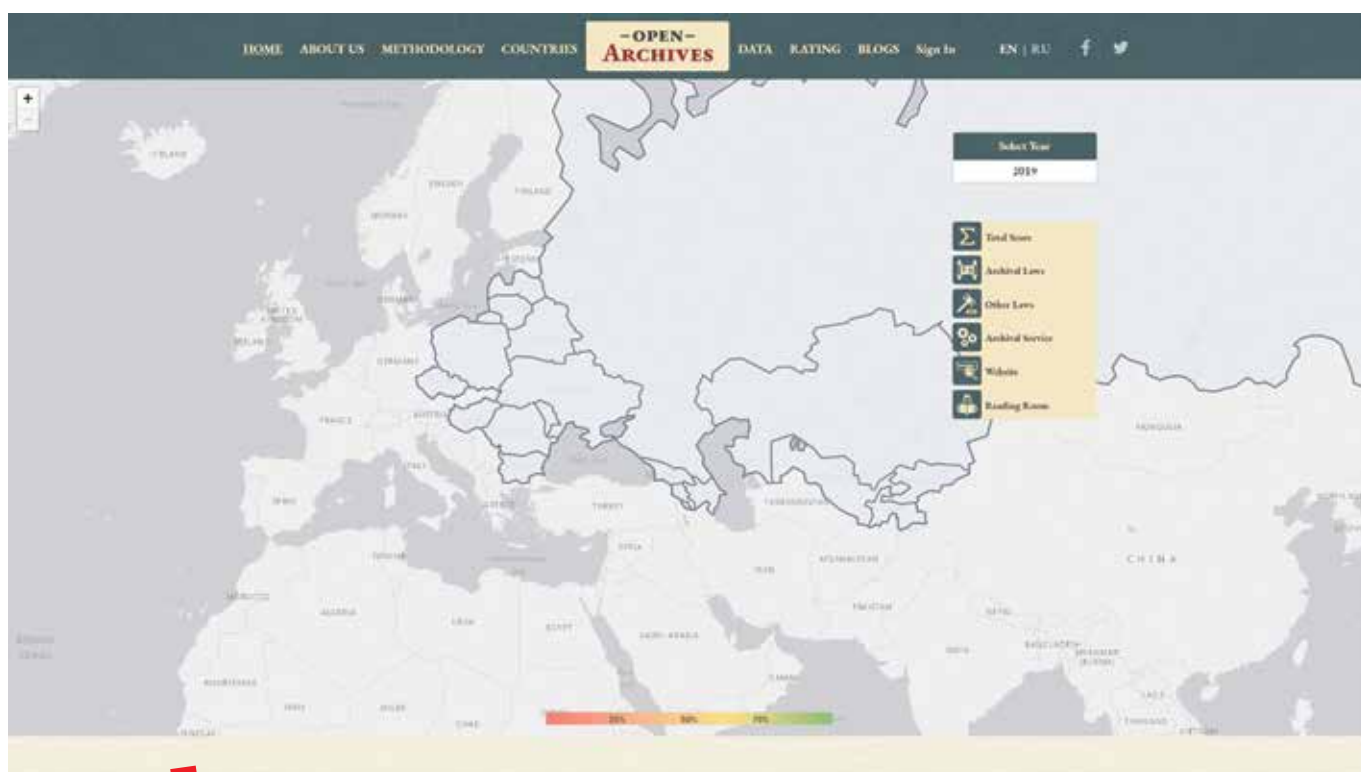
Dostupnost gradiva ukrajinskih arhiva najbolja je među bivšim sovjetskim republikama.

Odluka Latvije iz 2018. godine o potpunoj dostupnosti arhiva bivšeg KGB-a presedan je koji može postati primjer dobre prakse ostalim zemljama.

Mrežne stranice arhivskih ustanova i online izvori dobili su novu važnost u uvjetima pandemije COVID-19 kada su brojne ustanove ograničile izravan rad s korisnicima i prešle na rad na daljinu.

Obavijesna pomagala i drugi podaci o gradivu dostupni na mrežnim stranicama arhivskih ustanova imaju važnu ulogu u razvoju znanosti.

Više obavijesti o ovom projektu dostupno je na njegovim stranicama: <http://open-archives.org/en>. ■

Zavičajna povijest i video zapisi svjedočanstava – Međunarodna IWalk mobilna aplikacija USC Zaklade Shoah

Andrea Szőnyi

Učitelji, povjesničari, arhivisti i drugi stručnjaci često se trude pojedine autentične zapise ograničene na određeno područje ili vremensko razdoblje učiniti dostupnima i važnim mladim generacijama, no još je veći izazov predstaviti ih na način da mladi današnjice jasno vide i razumiju njihovu punu vrijednost.

Učenici u Europi, ali i širom svijeta, tijekom svog obrazovanja uče o povijesnim događajima 20. stoljeća uključujući i holokaust – no koliko je to znanje čvrsto? Povezuju li se učenici zaista s ovim povijesnim događajem? Razumiju li da su se događaji o kojima su učili dogodili stvarnim ljudima, često u područjima u koja i sami žive: mjestima u njihovoj blizini, ulicama kojima svakodnevno hodaju ili zgradama pored kojih često prolaze? Ponukana gornjim pitanjem Zaklada Shoah Sveučilišta Južne Kalifornije razvila je obrazovni program zavičajne povijesti – *IWalk*.

Ovaj prilog predstavlja program *IWalk*, kao jedan od vodećih obrazovnih programa izgrađenih oko zbirke video zapisa svjedočanstava koji se čuvaju u Arhivu video zapisa o prošlosti Zaklade Shoah Sveučilišta Južne Kalifornije, jednom od najvećih arhiva te vrste.

Zaklada Shoah Sveučilišta Južne Kalifornije – Institut za video zapise o prošlosti i obrazovanje globalna je organizacija koja svoj rad, bilo to prikupljanje, istraživanje ili obrazovanje, fokusira na živa svjedočanstva.

Arhiv video zapisa o prošlosti mrežni je portal Zaklade Shoah Sveučilišta Južne Kalifornije, koji korisnicima omogućuje pretraživanje i pregled gotovo 55.000 video zapisa svjedočanstava preživjelih i svjedoka genocida koji su prikupljeni ili dobiveni od 1994. godine. Arhiv je u početku bio spremište svjedočanstava o holokaustu, no

tijekom vremena je značajno proširen te danas čuva svjedočanstva preživjelih i svjedoka drugih genocidnih događaja, uključujući svjedočanstva o genocidu nad Armencima (1915. – 1923.), masakru u Nanjingu (1937.), genocidu nad Tutsijima u Ruandi (1994.), gvatemalskom genocidu (1978. – 1996.) i masovnom progonu Rohinja.

Svjedočanstva su žive priče intervjuiranih osoba zabilježene na 42 jezika u 63 zemlje. Sadrže informacije o životu pojedinca prije, za vrijeme i nakon genocida, pružajući tako vrijedan sadržaj za projekte koji su usmjereni na (zavičajnu) povijest, sjećanje, digitalnu pismenost i obrazovanje. Intervjuirane osobe pripovijedaju u svojim svjedočanstvima o brojnim mjestima: o mjestu iz kojeg dolaze, o onom u kojem su odrasli, o različitim mjestima koja su posjetili i u kojima su živjeli, do mjesta na koja su emigrirali. Podaci o određenim mjestima sadržani u tim svjedočanstvima jedinstveni su i drugdje nedostupni, kombinacija su činjenica i osobnih prisjećanja.

Svjedočanstva iz Arhiva video zapisa o prošlosti središte su metodologije kojom Zaklada Shoah Sveučilišta Južne Kalifornije nastoji sav sadržaj i programe učiniti primjerenim i dostupnim širokoj i vrlo raznolikoj publici učitelja, učenika i donositelja odluka bilo putem međunarodne platforme za digitalno obrazovanje *IWitness* ili međunarodne mobilne aplikacije *IWalk*.

IWalks su moduli usmjereni na ishode učenja koji pružaju učiteljima digitalne izvore pomoću kojih mogu učenike uključiti u iskustvo učenja utemeljeno na svjedočanstvima. *IWalks* kombinira zapise svjedočanstava, karte, fotografije i druge materijale kako bi stvorio modul učenja koji poboljšava znanja o samom mjestu (npr. spomen mjesta, autentična poprišta nekog događaja),

konceptu ili temi/problemu. Ovaj se izvor, pomoću mobilne tehnologije ili kao osobno iskustvo korištenja mobilnog uređaja, isporučuje kroz vođeno iskustvo učenja na određenom stvarnom mjestu.

Globalno dostupan, *IWalks* vodi posjetitelje (učenike ili druge zainteresirane skupine) do autentičnog mjesta nekog događaja, spomen mjesta, prostora važnih za židovsku povijest, grada ili sela. Ugrađene Google karte pomažu korisnicima u kretanju rutom, a svaka stanica na tom putu omogućava upoznavanje mjesta uz pomoć isječaka video zapisa svjedočanstva, arhivskih fotografija, drugih izvora kao i pitanja koja potiču kritičko razmišljanje. Mobilna aplikacija *IWalk*, čije je korištenje besplatno na Apple i Android uređajima, omogućuje učenicima da svoje odgovore dostave učiteljima, koji ih mogu pogledati putem digitalne platforme *IWitness*. Odgovori i razmišljanja mogu potom biti poticaj za razgovor u učionici.

Cilj *IWalksa* je povećati znanje o povijesti i/ili idejama, kao i znanje o povijesti određenog mjesta ili njegovom značenju za ideje ili teme/probleme. Također unaprjeđuje vještine kritičkog i analitičkog mišljenja, empatiju i transmedijsku pismenost. Dizajniran je prema teorijama učenja temeljenim na istraživanju, kao i najboljim praksama u principima online kreiranja nastavnih sadržaja, poput aktivnog učenja, vođenog istraživanja i učenja sadržaja.

IWalks je razvijen za više od 15 lokacija u Mađarskoj i brojne u drugim zemljama, uključujući Češku (Prag, Uhersky Brod), Poljsku (Waesaw, Lodz), Rumunjsku (Simleu Silvana), Slovačku (Bratislava), Ukrajinu (Kijev) i SAD (Philadelphia). U tijeku je razvoj dodatnih šetnji po nekoliko lokacija: Pilsen u Češkoj, Košice u Slovačkoj,

Krakov i Oswiecim u Poljskoj, grad Luksemburg i Esch-sur-Alzette u Luksemburgu te Baja, Bodrogkeresztúr, Olaszliszka i nekoliko drugih u Mađarskoj.

Tijekom šetnji učenici posjećuju povijesna mjesta povezana s određenim događajima koja su često i mjesta povezana sa životom Židova i/ili povijesti holokausta. Ti su se događaji odvijali diljem Europe, međutim, današnja mjesta mogu izgledati bitno drugačije i njihov lokalni značaj možda je odavno zaboravljen. Program *IWalk* vraća povijest ovih zaboravljenih prostora i mjesta kroz ljudske priče, prisjećanja pojedinaca. Mjesta vrlo često izgledaju drugačije: ponekad postoji samo spomen ploča ili su u potpunosti nestali bilo kakvi tragovi događaja koji su se tamo odvijali. Čak i takva mjesta mogu doprinjeti raspravi o važnosti sjećanja i komemoracije te o praznini koju je holokaust ostavio u Europi. Priče i sjećanja preživjelih i svjedoka toj praznini daju novo značenje, a zaboravljenim mjestima vraćaju njihovu povijest i povijesnu važnost.

IWalks je utemeljen na snažnim metodološkim načelima i jedinstvenoj održivoj metodologiji koja kombinira upotrebu audio-vizualnih zapisa svjedočanstava, pedagošku teoriju, objektivne ishode učenja i usmjerenost na određeno mjesto. Usmjerenost na određeno mjesto osigurana je ne samo zemljopisno, već i izborom isječaka video zapisa svjedočanstava koji se

odnose na to mjesto i koji pomažu učenicima stvoriti vlastitu „subjektivnu kartu“ prostora i priča s tih prostora.

Korištenje zapisa svjedočanstava preživjelih i svjedoka holokausta, važnih za pojedini prostor ili područje pruža jedinstvenu priliku učenicima da steknu znanja, kritički razmišljaju o složenim pitanjima prepoznajući i razumijevajući emocije drugih te uključuju tehničke vještine u sposobnost razmišljanja. Navedeno se postiže uspostavljanjem jake veze s mjestom i osobom čijim se svjedočanstvom učenici bave. Takav kognitivni (spoznajni) i konativni (voljni) razvoj ključan je za uspostavljanje naklonjenosti prema trajnom učenju i globalnom pogledu na svijet koji je neophodan za kvalitetno, inkluzivno obrazovanje.

Kao obrazovni model, *IWalk* promovira učenje i povećava motivaciju stvaranjem okruženja različitog od onog u tradicionalnoj učionici. Učenje na licu mjesta koristeći uzrastu prikladne, pažljivo odabrane autentične glasove, povezuje ljude i događaje iz prošlosti s ljudima u sadašnjosti te omogućava učenicima, ali i posjetiteljima općenito, da dubinski istražuju mjesta i prošle događaje na način koji je teško izvediv u uobičajenoj školskoj nastavi. Veze između mikro i makro povijesnih procesa pomažu učenicima sagledati ljudski aspekt povijesti u širem kontekstu, kako bi mogli razumijeti da se povijesni događaji sastoje i od ljudskih dvojbi, ljuskih sudbina i ljudskih

života. Ova veza između pojedinca, mjesta i povijesnog konteksta koja rezultira gore spomenutom „subjektivnom kartom“ ili vlastitim narativom, pomaže sudionicima u istraživanju i u formiranju vlastitog identiteta. Kroz doživljavanje vremena, prostora, priča i povijesti, kao i vlastite uloge, učenici će ispitivati i možda se čak osjećati primoranima da se odrede prema trenutnom povijesnom i društvenom kontekstu. Ovo razumijevanje vlastite odgovornosti za odluke donesene u vlastitom životu važan je korak u stvaranju odgovornih i aktivnih građanima.

U cijeloj Europi, a posebno u srednjoj i istočnoj Europi gdje je židovski način život kakav je postojao prije Shoaha nestao, a kao „rezultat“ holokausta zamijenila ga je praznina ili tišina (ili povremeni očajnički napor nastavljanja tradicije) preostalih pojedinaca ili manjih zajednica, obrazovni programi poput *IWalksa* mogu rasvijetliti današnjim mladim naraštajima nepoznate ili skrivene detalje zavičajne povijesti.

Zavičajni karakter programa osigurava jedinstvenost, ali istodobno omogućuje prilagodbu raznim mjestima. Kao takav, namijenjen je suradnji između zavičajnih povjesničara, arhivista i učitelja. Više nego samostalni poticaji, *IWalks* je dizajniran kao održiv program te je integracija s lokalnim programima u jačanju kvalitete ključna za ovaj model obrazovanja. ■

INFO

IWalk digitalna platforma dostupna je na: <https://iwitness.usc.edu/sfi/>

IWalk mobilna aplikacija za Apple i Android uređaje dostupna je na:

<https://apps.apple.com/us/app/usc-shoah-iwalk/id1176057571> i

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.illion.usc&hl=en_US

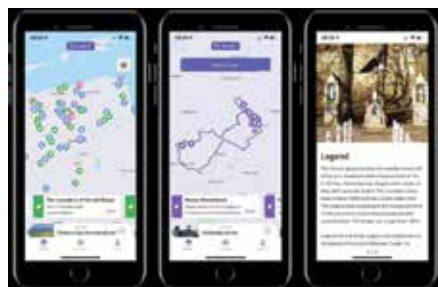

Spacetime Layers: aplikacija za zajedničko mapiranje baštine

Patrick Trentelman

Google Maps nevjerojatan je alat za pronalaženje puta do odredišta. Google pretražuje internet i mapira tvrtke, telefonske brojeve i radno vrijeme. Ali ima velika ograničenja kada je u pitanju prikazivanje sadržaja na karti. Ako je neki arhiv ili kulturna organizacija htjela mapirati baštinu i na karti prikazivati informacije, priče i medijski sadržaj, morala je izraditi vlastitu aplikaciju. Do sada! Aplikacija Spacetime Layers nudi gotovu platformu za prikaz informacija na karti, organiziranje avanturističkih obilazaka pa čak i igre s proširenom stvarnošću. Ovo je priča o uspjehu koja je započela u učionici jedne osnovne škole.

Na temelju načela vremena i prostora, aplikacija se fokusira na vašu lokaciju i prikazuje vam slojeve s informacijama različitih organizacija. Umjesto da izrađuju vlastite skupe aplikacije, ove organizacije koriste web-portal za upravljanje svojim sadržajem u stvarnom vremenu. Kako dijele svoj sadržaj u slojevima na istoj karti, tako dijele svoju publiku i povećavaju svoj doseg! No dijeljenje platforme i korisničke baze samo je jedna od mnogih prednosti zbog kojih je aplikacija uzletjela u prvoj godini nakon pokretanja.

Izrada vremenske kapsule

Sve je započelo kao školski projekt za izradu vremenske kapsule. Učitelj Patrick Trentelman se 2018. obratio lokalnoj softverskoj tvrtki za pomoć u izradi aplikacije za slanje poruka u budućnost. Ideja je bila napraviti

aplikaciju za slanje poruka kao što je WhatsApp putem koje bi se poruke slale kroz vrijeme i prostor i koja bi omogućila biranje KADA i GDJE će se poruke poslati. Dok je učitelj razmišljao o zapanjujućoj brzini tehnološkog napretka uspoređujući SMS poruke od prije deset godina s trenutačnim značajkama pametnih telefona, ideja je bila slati poruke s uvidima, mislima i motivacijama samome sebi u budućnosti. Prošla je puna godina dok su stručnjaci programeri, vlasnici proizvoda i dizajneri pomogli učenicima u svim koracima koji su bili povezani s izradom stvarne aplikacije. Kada je gradonačelnik pokrenuo aplikaciju, prva poruka bila je upućena Marku Zuckerbergu u budućnosti: „Žao mi je što smo veći od vas“, našalio se gradonačelnik. No, ubrzo nakon pokretanja aplikacija je dospjela u masovne medije i Spacetime je postala druga najskidanija aplikacija, ispred aplikacija Facebook (3. mjesto) i Messenger (4. mjesto)!

Tragovi povijesti su svuda oko nas

Nekoliko mjeseci prije pokretanja, tijekom Dana sjećanja na Drugi svjetski rat, razred je išao u obilazak grada s vodičem. „Stajali smo u uličici za koju smo mislili da je znamo napamet, kad nas je turistički vodič zaustavio na svakih deset metara i pričao nam nevjerojatne priče koje su se skrivale u pozadini. Bila su to tajanstvena vrata koja su pokrenula ideju za Spacetime Layers. Stara ulazna vrata postala su umjetničko djelo koje nikada prije nismo primijetili. Predstavljala su tužnu sudbinu židovske obitelji tijekom racija u toj uličici koja se tada nalazila u židovskoj četvrti. O tome nije bilo objavljenih informacija, pa čak i da smo primijetili ta tajanstvena vrata, nikada ne bismo mogli saznati za priču koja stoji iza njih. Sad kad smo znali naziv tog umjetničkog djela, mogli smo ga guglati. Ali shvatio sam da ne postoji

veza između virtualnog i fizičkog svijeta informacija. Rekao sam jednom od svojih učenika: „Što kažeš da te podatke stavimo na prostorno-vremensku kartu? Mogli bismo istražiti baštinu i staviti informacije na lokacije na karti kako bi ih svi mogli vidjeti.“ Stoga smo posjetili lokalni arhiv i priornuli na posao.

Istraživanje našeg susjedstva

Obrazovanje o prostoru i vremenu temelji se na izuzetno jednostavnom načelu: započnite s pitanjem. Samo izađite van i postavljajte pitanja! Tko je bio taj po kojem je moja ulica dobila ime? Koja se priča krije iza spomenika kraj kojeg se svakodnevno vozim? Što nam arhitektonski elementi govore o povijesti našega grada? Pitanjima se može obuhvatiti većina školskih predmeta. Pretpostavimo da pored škole prolazi kanal. Možete saznati kamo kanal ide (topografija), kada je iskopan (povijest) i zašto (geografija), kako funkcionira brodska prevodnica (tehnologija) ili koje životinje žive u kanalu (biologija) – i svi će predmeti biti pokriveni. Napišite pjesmu o krajolik, pronađite informacije na Wikipediji i razgovarajte o tome kako se mogu sažeti. Oko nas se nalazi čudesni svijet koji samo treba istražiti! Patrick zagovara stav da su najbolja iskustva u učenju potaknuta istinskim zanimanjem, „Stoga je moj posao kao učitelja angažirati učenike. Izvrstanje učionice postavljanjem pitanja.“

Wikipedija o lokaciji

Stjecanje znanja je zabavno, ali još je korisnije što to znanje zatim možete širiti dalje. Umjesto plakata, mape ili rada koji se predaje učitelju, učenici predstavljaju informacije koje su saznali u multimedijskoj poruci koja se dodaje na interaktivnu kartu. Nacionalni spomenički savez i drugi najveći nizozemski izdavač zainteresirali su se za ovaj pristup i trenutno rade na Danu spomenika (*Monument Day*) 2.0, gdje pozivaju sve nizozemske škole da posjete neki spomenik i dodaju priču o njemu na kartu. UNESCO je nominirao ovu aplikaciju za nagradu za inovacije u području obrazovanja (finale je odgođeno zbog epidemije bolesti Covid-19), a osvojila je Ford Motors nagradu „Make it Driveable“, jer se brzo pokazalo kako se Spacetime Layers može upotrebljavati u mnoge druge svrhe osim obrazovne!

Kulturne i baštinske organizacije

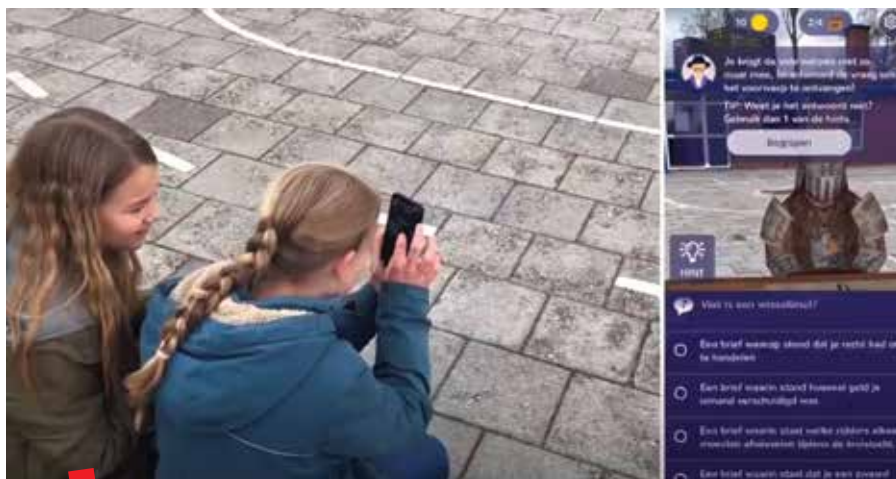
Tijekom jednog od Patrickovih posjeta arhivu, arhivisti su ga pitali mogu li i oni upotrebljavati platformu i objavljivati arhivska blaga o lokacijama. Patricku se ideja svrdjela, no shvatio je da profesionalni sadržaj ne bi smio imati isti status kao poruke učenika. To je bio trenutak u kojem je došao na ideju da se sadržaj razdvoji u slojeve. Sada svaka organizacija može imati svoj račun na web-portalu i upravljati svojim sadržajem u stvarnom vremenu. Mogu napraviti nove slojeve, objaviti informacije o lokaciji i organizirati (vođene) ture. Spacetime Layers je poput YouTube kanala za sadržaj koji se temelji na lokaciji. Poruke na karti mogu se sastojati od više stranica i sadržavati sve vrste medija: zvukove, video zapise, a krajem ove godine čak i proširenu stvarnost (virtualne predmete i pokretne holografske likove).

Regionalni marketing

Kulturna povijest i lokalne priče pokazale su se kao velika vrijednost za regionalne marketinške agencije. Nisu dovoljno stručne da ih same mapiraju, ali kako su različite znanstvene institucije počele zajedno mapirati povijest na jednoj platformi, sadržaj se pokazao kao velika prednost u promotivnim aktivnostima. Također, turističke organizacije pridružile su se organiziranju biciklističkih tura od jednog do drugog hotela. Jedan od arhiva, koji je organizirao veliki broj obilazaka grada za škole, došao je na ideju da te obilaske pretvori u igre.

Zajedničko stvaranje

Arhiv je htio dodati aspekt igre u obilazak i učiniti ga interaktivnijim. Imao je financijska sredstva i umjesto da ih potroši na novu, zasebnu aplikaciju, udružio je snage i iskoristio proračun za dodavanje funkcije Mysterytour u Spacetime Layers: avantura koja se odvija kako se lokacije predstavljaju na karti, popraćene pitanjima i fotografskim zadacima. To je pokrenulo koncept zajedničkog stvaranja, gdje su svi pozvani na sudjelovanje i dodavanje značajki, čineći aplikaciju održivom u budućnosti! Najnoviji dodatak je igra s proširenom stvarnošću koju je naručila koalicija nizozemskih i njemačkih gradova. Projekt se fokusira na povijest rijeke Berkel koja je uvijek bila pokretačka snaga i veza između tih regija. Do prosinca posjetitelji regije mogu tražiti virtualne predmete te ih zamijeniti s holografskim povijesnim likovima za bodove, koji se onda mogu potrošiti u lokalnim poduzećima skeniranjem QR kôda.

Vrijeme i mjesto

Na temelju ideje o vremenskoj kapsuli, aplikacija uzima vrijeme i mjesto kao središnju točku za razmjenu informacija. OVDJE i SADA ili TADA i TAMO. Korisnik može dodati vlastiti sadržaj na kartu po svojem izboru. Slojevi na karti daju pristup svim organizacijama relevantnim za tu lokaciju. Na ovaj način biciklističku turu može pratiti sloj karte s mjestima za punjenje, podacima povijesnog društva, centrom za posjetitelje parka, kafićima na trasi, fontanama s vodom za piće itd. Kombinacija ovih

INFO

Za više informacija posjetite: www.spacetimelayers.com

Povežite se s Patrickom Trentelmanom na društvenoj mreži LinkedIn: [linkedin.com/in/patrick-trentelman](https://www.linkedin.com/in/patrick-trentelman)

izvora dodaje stvarnu vrijednost. Što se tiče festivala i događanja, postavljanje aplikacije u Groningenu pokazat će rasporede i lokacije konferencije Climate Adaptation Summit, odnosno, javne informacije, s obzirom da postoje i slojevi skriveni od javnosti koje organizacija može interno upotrebljavati. Članovi osoblja skeniraju QR kôd koji daje izravan pristup tim skrivenim slojevima, što je još jedna značajka koja je rezultat zajedničkog stvaranja.

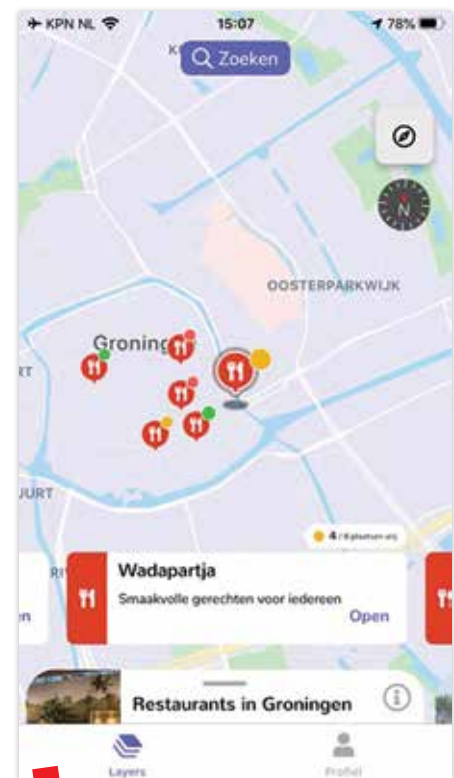
Besplatno ako se prijavite do kraja 2020. godine

U mjesecima prije plasiranja na tržište postalo je jasno kako nema smisla pokretati praznu platformu, stoga je svaka organizacija koja se prijavila do kraja godine imala trajni besplatni pristup. Kako Spacetime Layers neprestano raste izvan nacionalnih granica, Patrick ponovno poziva sve zainteresirane organizacije izvan Nizozemske da se besplatno prijave! Dakle, ako je vaša organizacija zainteresirana, prijavite se do studenoga 2020. i imat ćete besko-nadni besplatni pristup. ■

Postavljanje dostupnosti/kapaciteta

Covid-19: gužve na karti
 Dok se nizozemski premijer obraćao naciji s uputom da trebamo izbjegavati gužve, Patrick je pomislio kako je to teško ako ne znamo gdje su gužve. Dodao je funkciju koja muzejima i drugim javnim ustanovama omogućuje postavljanje prometnog znaka na kartu koja ukazuje na njihov kapacitet. Portal je također nadograđen i sada omogućuje dodavanje web-mjesta u poruke na karti. Osim što karta pokazuje kamo (ne) treba ići, sada je moguće kupiti i ulaznice izravno s web-mjesta muzeja. Ili piće na terasi, ako postoji web-mjesto s jelovnikom.

Prikazivanje kapaciteta/gužve s pomoću prometnih znakova na karti

Etika i zakonitost u digitalnoj sferi – kako upravljati privatnim podacima?

Koraljka Kuzman Šlogar, Vanessa Hanneschläger, Walter Scholger

Sulaskom u 21. stoljeće, ušli smo u novo razdoblje otvorene znanosti. Riječ je o pokretu koji promiče ideju demokratskog pristupa i korištenja već postojećih istraživačkih podataka te otvoreni pristup objavljenim publikacijama, ali i pokreta koji zagovara pažljivo, odgovorno i transparentno rukovanje istraživačkim procesom i samim istraživačkim objektima, posebno kada su ti objekti zapravo subjekti (tj. ljudi).

Upoznajte @ELDAHdariah

Pan-europska digitalna istraživačka infrastruktura za područje umjetnosti i humanističkih znanosti DARIAH-EU promiče otvoreni pristup metodama, podacima i alatima u nastojanju da uspostavi otvorenost kao standard pri digitalnom istraživanju. Radna skupina ELDAH (*Ethics and Legality in Digital Arts and Humanities*) formirana je 2017. godine s ciljem da istraživačima pruža podršku te ih uči kako se pridržavati najviših etičkih i pravnih standarda.

ELDAH trenutno okuplja više od 30 članova iz 18 europskih zemalja, koji pokrivaju raznolika disciplinska područja. Grupa se sastoji od znanstvenika iz raznovrsnih polja humanističkih znanosti, stručnjaka iz područja informatike, kreativnih industrija, arhiva, knjižnica i muzeja te pravnik.

Među glavnim zadacima ELDAH-a su organizacija radionica o etičkim i pravnim pitanjima u humanističkim istraživanjima (primjerice o intelektualnim pravima, GDPR-u, otvorenom licenciranju i sl.) te razvoj i distribucija materijala za obuku o tim temama. Osobito se njeguje suradnja s drugim srodnim radnim skupinama – kao što su Odbor za pravna i etička pitanja CLARIN ERIC-a (CLIC), Europeana Copyright Community i radna skupina Open Science Network Austria (OANA) – koja ima za cilj izradu preporuka i smjernica koje nadilaze nacionalne i infrastrukturne granice.

DARIAH ELDAH Consent Form Wizard - Alat za upravljanje pitanjima privatnosti podataka

U 2020. godini članovi ELDAH-a razvili su i pokrenuli novi alat za upravljanje zaštitom podataka u humanističkim istraživanjima: DARIAH ELDAH Consent Form Wizard (CFW). Projekt su zajednički financirali CLARIAH-AT, DARIAH-EU i DARIAH-HR, a podržao projekt SSHOC.

Ovaj alat omogućuje istraživačima da pravilno pristupe upravljanju osobnim podacima u skladu s Općom uredbom o zaštiti podataka, koja je na snazi u cijeloj Europskoj uniji (GDPR). Nakon što odgovore na niz pitanja, istraživači dobivaju standardizirani obrazac za pristanak na prikupljanje podataka od subjekata istraživanja u različitim projektima (npr. od posjetitelja znanstvenih događaja, kazivača, sudionika ankete, pretplatnika na mailing listu...). U prvoj projektnoj fazi alat je kreiran na engleskom jeziku te su predviđena tri moguća scenarija. Ovisno o reakcijama, povratnim informacijama i potrebama AKM i istraživačke zajednice, plan je u budućnosti razviti nove obrasce koji će pokrivati šire potrebe te biti prevedeni na nacionalne jezike i usklađeni s nacionalnim legislativama. ELDAH je tijekom 2020. održao niz virtualnih radionica na kojima istraživače i suradnike AKM zajednice, odnosno sve zainteresirane pojedince educirao o GDPR-u i korištenju alata. ■

SAZNAJTE VIŠE

Voditelji ELDAH radne skupine: Walter Scholger (Graz, Austria), Vanessa Hanneschläger (Vienna, Austria) i Koraljka Kuzman Šlogar (Zagreb, Hrvatska)

Obrazac za prikupljanje suglasnosti možete testirati i izraditi na: <https://consent.dariah.eu/>

ELDAH kontakt: eldah@dariah.eu

ELDAH blog:

<https://eldah.hypotheses.org/>

ELDAH Twitter: [@ELDAHdariah](https://twitter.com/ELDAHdariah)

ELDAH Youtube: https://www.youtube.com/channel/UC5rsadi5Y80mCOoD--G7oBw?view_as=subscriber

Više o ELDAH aktivnostima i kako se uključiti saznajte na: wg-eldah@dariah.eu

Logotip i promotivni materijali: eldah.hypotheses.org/eldah-material

Prezentacije i poster: <https://eldah.hypotheses.org/eldah-presentations-publications>

U skladu s politikom otvorenosti koju zastupa, ELDAH sve svoje materijale objavljuje pod CC-BY 4.0 međunarodnom licencom, čime ih stavlja na raspolaganje svima za ponovnu uporabu.

ELDAH sastanak i radionica u Zagrebu, 22. listopada 2018. Foto: Matia Mikulčić

Projekt European Digital Treasures i njegov utjecaj na kreativne aktivnosti u arhivima

Cristina Díaz Martínez

Projekt European Digital Treasures (2018-2022) financiran je u sklopu EU programa Kreativna Europa. Pod vodstvom Državnog arhiva Španjolske sedam je partnera prihvatilo izazov povećanja vidljivosti arhivskog blaga iz svojih fondusa: nacionalni arhivi iz Mađarske, Malte, Norveške i Portugala u savezu s renomiranim europskim organizacijama kao što su Međunarodni centar za arhivska istraživanja (ICARUS) i Institut tehnologije iz Corka (CIT).

Projektom je obuhvaćen niz različitih aktivnosti razvijenih oko tri temeljna izazova s kojima se suočavaju europski arhivi. Prvi je izazov pronalazak novih poslovnih modela za europske arhive u 21. stoljeću. U sklopu ovoga projekta žele se pronaći rješenja koja bi mogla podržati razvoj kapaciteta kroz inovativne pristupe stvaranju, razvoju i ispitivanju novih modela prihoda, upravljanja i marketinga u ustanovama kulturnog sektora te specifično prema digitalnom napretku i razvoju novih vještina arhivskih stručnjaka. Cilj drugog izazova jest poboljšati vidljivost arhiva iz perspektive javnosti, utjecati na širenje svijesti o zaštiti europske dokumentarne baštine, promovirati transnacionalnu mobilnost arhivskog gradiva i arhivskih stručnjaka u perspektivi omogućavanja međunarodne suradnje. Posljednji cilj odnosi se na stvaranje nove ciljane publike i to specifično mlađe i starije, tzv. „srebrne“ generacije.

S obzirom na to da su ti interesi zajednički većini europskih arhiva, partneri su razvili nekoliko inovativnih i kreativnih pristupa i rješenja između kojih u nastavku predstavljamo tri primjera.

Iskustvo korištenja arhiva kao izvora inspiracije za dizajnere

Arhivi stoljećima čuvaju iznimna blaga koja su tradicionalno bila dostupna većinom istraživačima i eruditima. Kako bi bliže povezali

arhive s društvom, a u cilju otvaranja potencijalno novih poslovnih niša različitih od drugih kulturnih ustanova, ovim projektom željelo se povezati arhivsko gradivo sa sektorom umjetničkog dizajna. Svrha je bilo stvaranje originalnog tržišnog proizvoda koji može korisno doprinijeti i zajednici i poslovanju arhiva. Za ovu svrhu, a povezano s prvim izazovom projekta, partneri su uključili dvanaest dizajnera iz Austrije, Mađarske, Malte, Norveške, Portugala i Španjolske u kreativno promišljanje ključnih arhivskih dokumenata iz fondova nacionalnih arhiva i ICARUS mreže. Tijekom jednodnevne umjetničke rezidencije održane u Madridu u veljači 2020. oni su kreirali 50 proizvoda koje arhivi mogu potencijalno komercijalizirati u svojem poslovanju.

Rezultat ovog interdisciplinarnog okupljanja bio je zaista zapanjujuć. S jedne strane, dizajneri koji mahom nisu ni znali što arhivi doista jesu bili su oduševljeni potencijalom kreativne transformacije arhivskog gradiva čuvanog u našim repozitorijima. S druge strane, arhivi su bili impresionirani ljepotom i originalnošću nekih kreativnih rješenja. Kako bi to pokazali primjerom predstavljamo neka od njih. Jedan od dizajnerskih produkata bila je višeslojna drvena igračka u obliku rakete, a izrađena na temelju rukopisa Conrada Haasa iz 16. stoljeća koji se čuva u rumunjskom nacionalnom arhivu i predstavlja najstariji poznati dokument o raketi u povijesti. Vezano uz proizvode namijenjene djeci, a iz moje majčinske perspektive, posebno dražesnim i praktičnim čini mi se mobil za dojenčad, a koji je inspiriran crtežom letećeg stroja iz 18. stoljeća koji se čuva u portugalskom arhivu Torre de Tombo. Za drugu publiku, sklonu gastro-proizvodima, ističe se kutija čokoladnih cigareta inspirirana crtežom stroja za duhan, a koji se čuva u španjolskom arhivu Archivo General de Indias. Konačno,

Višeslojna raketa, dizajn Siegfried Gruber (Austria)

Dječji mobil, dizajn Diogo Bessa, Mário Fonseca i Ana Catarina Silva (Portugal)

Kutija čokoladnih cigara, dizajn ÁngelMerlo (Španjolska)

Kišobran s otiskom karte vremenske prognoze, dizajn Maria Astrup (Norway).

u nabranju ovih originalnih proizvoda koje bilo tko sada može kupiti u arhivima, ističemo i jedan proizvod produkt-dizajna praktičan za zemlje s velikom količinom padalina. Radi se o kišobranu s otiskom jedne od prvih karti vremenske prognoze, datirane u 1918., a koja se čuva u norveškom nacionalnom arhivu.

Cjeloviti izvještaj o dizajnerskim rješenjima dostupan je na mrežnoj stranici projekta.

Pripovijedanje priča o arhivima pomoću transmedijskog pripovijedanja

Jedan od većih postignuća projekta European Digital Treasures, povezan s drugim izazovom, jesu tri transmedijske izložbe arhivskog gradiva. Suradnja na pripremi ovih izložbi bila je uzbudljiv suradnički kreativni rad. Preko sedamdeset arhivista, tri tehnička odbora, tri povjesničara, grafički dizajner, programer aplikacija i video igara te dva umjetnička dizajnera surađivali su na izboru materijala, dizajnu sadržaja i načina naracije te načina umjetničke prilagodbe na nove tehnologije koje dolaze iz domene video igara, mobilnih aplikacija, interaktivnog pripovijedanja i alata proširene stvarnosti. Izložbe

su tematski usmjerene na temeljne vrijednosti Europske Unije, stvaranje zajedništva i zajedničkog identiteta, podržavanje diseminacije europske arhivske kulturne baštine i naglašavanje važnosti arhiva za razumijevanje europske povijesti i kulture:

- ◆ Izložba 1: Stvaranje Europe
- ◆ Izložba 2: Europski egzili, migracijski tokovi i solidarnost
- ◆ Izložba 3. Europska otkrića

Važno je naglasiti da su izložbe transmedijske, u cilju pomaka od klasičnih izložbi arhivskih dokumenata prema upotrebi višestrukih platformi i formata omogućenih suvremenim digitalnih tehnologijama, a u cilju arhivskog pripovijedanja o onome što imaju za pokazati društvu. Ovaj model omogućit će arhivima nastavak interakcije i izvan onoga što je fizički izloženo, a ujedno i približavanje generacijama koje su odrasle u digitalnom svijetu.

Iako se izabrani dokumenti još ne mogu otkriti čitateljima ovog priloga i potaknuti ih da iskuse naše izložbe, možemo unaprijed otkriti da će na izložbama biti prikazano gradivo iz dvanaest država (Austrija, Češka, Estonija, Finska, Mađarska, Malta, Crna Gora, Norveška, Portugal, Rumunjska, Srbija i Španjolska) te iz 43 ustanove, i to ne samo iz državnih već i iz regionalnih, vojnih, notarskih i crkvenih arhiva. Na taj je način predstavljen velik broj ustanova koje čuvaju važna blaga u obliku dokumentarne baštine nezamjenjive za razumijevanje europske povijesti. Sve tri izložbe bit će moguće posjetiti tijekom 2021. i 2022. godine u nacionalnim arhivima u Mađarskoj, Malti, Norveškoj, Portugalu i Španjolskoj, kao i u sjedištu ICARUS-a u Austriji.

Zračna snimka koncepta dizajna izložbi, Liana Castro (Španjolska)

Stvaranje mrežnog sadržaja za podučavanje mladih u radu s arhivima kao primarnim izvorima

Povezano s trećim izazovom privlačenja novih publika u arhive, projektom se željela stvoriti prilika za interakciju s tinejdžerima putem novih proizvoda dizajniranih posebno za tu ciljnu skupinu.

Iako su neke arhivske partnerske ustanove imale vlastite pedagoške odjele zadužene za poučavanje mladih generacija o vrijednostima i znanju koje se čuva u arhivima, jedan od proizvoda ovog projekta namijenjenog mladima jest virtualni tečaj kreiran uz podršku Odjela za tehnološki unaprijeđeno učenje Instituta za tehnologiju iz Corka. Cilj mrežnog tečaja o arhivskoj pismenosti namijenjen srednjoškolskim profesorima bio je pokazati mladim generacijama potencijale arhiva

i olakšati prijenos znanja potpomognut napretkom digitalnih tehnologija. S jedne strane ovaj je tečaj profesorima omogućio poučavanje povijesti pomoću povijesnih arhivskih izvora iz nekoliko europskih država i potaknuo mlađu generaciju da koristi arhivske dokumente u svojim istraživanjima. S druge strane, učenicima je omogućeno da povijesne teme uče izravno iz izvora, odnosno putem svjedočenja prethodnih generacija. Također, za tečaj su izabrane aktualne teme da bi učenici naučili kako su se ljudi u prošlosti suočavali s pandemijama, ekonomskim krizama i migracijama. Kroz velik izbor dokumenata (Modul 3) učenici su stekli dublje znanje, a kroz susrete s dokumentarnim svjedočenjima onih koji su proživjeli slične okolnosti i bili suočeni sa sličnim ljudskim izazovima, bolje su razumjeli i proživjeli ljudske tragedije iz prošlosti. Pilot verzija tečaja na engleskom jeziku testira se do jeseni 2020. s profesorima iz svake države partnera, a završna verzija tečaja, koji će biti besplatan, bit će dostupna na mrežnim stranicama projekta do kraja 2020.

Imajući na umu jačanje e-učenja uslijed COVID-19 nametnute socijalne izolacije, kreativna digitalna rješenja kao što je ovo mogla bi postati ispravan odgovor na zahtjeve društva.

Naučene lekcije iz kreativnih procesa

Iako će projekt završiti 2022., aktivnosti provedene do sada pokazuju da su arhivi više od ekskluzivnih područja za istraživanje i zaštitu građanskih civilnih prava poput pristupa javnim informacijama te da jednako mogu biti snažni izvori inspiracije za umjetnička stvaranja i inovacije u bilo kojem području znanja. Jedan aspekt koji bih doista voljela istaknuti jest da je u ovim arhivskim „nusproizvodima“, bilo tržišnim artiklima, video igrama

ili mrežnom tečaju, predstavljeno ne samo znanje naše arhivske profesije u 21. stoljeću nego i da njihova kreativnost omogućuje arhivima da sudjeluju u društvu izvan fizičkih granica svojih ustanova. Drugi aspekt koji je potrebno naglasiti jest potvrda da je kreativnost lakše potaknuti u okruženjima koja su ne samo multidisciplinarna nego i multikulturalna. Bilo je zaista fantastično svjedočiti kako kreativni kapaciteti eksponencijalno rastu u različitim nijansama europskoj mozaičnoj kulturološkoj raznolikosti. ■

Virtualni tečaj za profesore u srednjim školama

INFO

Digital Treasures mrežna stranica: <https://www.digitaltreasures.eu/>

Izvešće: https://www.digitaltreasures.eu/wp-content/uploads/2020/05/digitaltreasures.eu_ArtisticResidency_Report.pdf

CREARCH projekt

Kreativni arhivi - inovativne prakse - novi mediji

Vlatka Lemić

Projekt Kreativne Europe CREARCH – Creative European ARCHives as innovative cultural hubs (1. rujna 2018. – 28. veljače 2021.) posvećen je razvoju nove publike i kreativnoj interpretaciji arhivskih izvora. Voditelj projekta je Fondazione Banco di Napoli iz Italije, a partneri su Odjel za teatrološke studije Sveučilišta u Peloponezu iz Grčke, Regionaal Historisch Centrum Limburg iz Nizozemske i ICARUS Hrvatska.

Ideja CREARCH-a je upoznati što više ljudi s arhivima i značajem gradiva koje se čuva u njima, tj. povećavati broj i proširiti strukturu arhivske publike (korisnika i posjetitelja arhiva). Da bi to postigli, arhivi trebaju razvijati nove i bolje načine za komuniciranje povijesti, ličnosti, mjesta i lokalnih tradicija ispričanih u njihovim dokumentima i približiti ih građanima, osobito korisničkim skupinama kojima su manje dostupne i koje su manje zastupljene. Cilj je projekta razviti komunikacijske modele i inovativne inicijative koje će približiti građane „njihovim“ arhivima, uz primjenu suvremene vizualne/digitalne kulture u opisu arhivskih priča, npr. realizirati kreativno pripovijedanje kroz vizualne, digitalne i transmedijske izvedbe i događanja uživo. Aktivnosti u okviru projekta uključuju izradu plana razvoja publike, edukaciju baštinskih stručnjaka, razvoj mobilne aplikacije za povezivanje s publikom (lov na blago) i različite javne programe.

Projekt je usmjeren prema ustanovama koje čuvaju arhivsko gradivo i povijesne izvore, stručnjacima iz područja kulture (arhivi, knjižnice, muzeji, kulturne i povijesne udruge i sl.), umjetnosti i digitalne humanistike (instituti i akademska zajednica, korisnike, istraživače i kulturnu publiku, obrazovnim ustanovama i široj javnosti). CREARCH je usmjeren na transformaciju arhiva u kulturna središta otvorena široj javnosti te centre transmedije i umjetničkog stvaralaštva. Projektna strategija, planirana kroz 3 oblika aktivnosti: razvoj publike, edukaciju i digitalizaciju,

doprinijet će većoj prisutnosti arhiva na kulturnom tržištu. Također, bolje razvijene vještine arhivista pridonijet će implementaciji učinkovitih strategija razvoja publike i poboljšati dostupnost arhiva kroz digitalizaciju, transmediju i ICT alate.

ICARUS Hrvatska je u okviru svojih projektnih aktivnosti tijekom 2019. i 2020. organizirala više različitih programa: stručnih edukacija, izložbi i javnih predstavljanja arhivske djelatnosti te multimedijalni program „Priče iz arhiva“, koji su okupili suradnike različitih profila i otvoreni su svim zainteresiranima.

Stručni skupovi „Priče iz baštine“

Niz stručnih seminara „Priče iz baštine“ osmišljen je s namjerom prikupljanja primjera dobre prakse i istraživanja aktualnosti vezanih uz javne aktivnosti arhiva i drugih ustanova koja se bave prikupljanjem i istraživanjem arhivskoga gradiva (izložbeni, pedagoški, nakladnički, popularizacijski i drugi javni programi). Prvi od njih pod nazivom „Pričanje povijesti: arhivske prakse i perspektive“ održan je u Iloku 24.-25. svibnja 2019. U Muzeju grada Iloka, koji je bio i suorganizator skupa, okupljeni stručnjaci su u dvodnevnom programu razmatrali tradicionalne aktivnosti, kreativne i inovacijske mogućnosti i potencijale arhivskih ustanova i zbirke, analizirali uspješna rješenja te promišljali nove programe i trendove vezane uz osmišljavanje programa namijenjenih publici.

Drugi seminar „Arhivi i nakladništvo – izvori, baština, publika“ održan je 4.–5. listopada 2019. u Gospiću, u suorganizaciji s Državnim arhivom u Gospiću, koji ima bogatu nakladničku djelatnost. Program je bio posvećen promoviranju arhiva i njihove izdavačke djelatnosti u široj javnosti, a obuhvatio je više tema vezanih uz izdavanje povijesnih izvora i nakladničku problematiku baštinskih i

znanstvenih ustanova. Umrežavanje arhiva s različitim kulturnim, znanstvenim i obrazovnim ustanovama jedan je od nužnih preduvjeta za predstavljanje arhivskih izdanja stručnoj i široj čitalačkoj publici te poticanje korištenje povijesnih izvora od strane učenika, studenata, stručnjaka i svih zainteresiranih građana.

Intenzivnom komunikacijom više od 30 stručnjaka iz arhiva, muzeja, kulturnih i znanstvenih ustanova i predstavljanjem interdisciplinarnih tema ovi su skupovi ostvarili svoj cilj: analizirati, opisati i potaknuti kreativne potencijale arhivskih dokumenata i priča koje su u njima kako bi povećali javni interes za arhive i arhivsku djelatnost. Pri tome se praćenje društvenih i informacijskih trendova vezanih uz kulturne i kreativne industrije također pokazalo važnim i za omogućavanje otvorenog pristupa, a time i javnog znanja o njima, arhivskim izvorima svim segmentima društvima.

Razvoj publike

Aktivnosti u okviru projekta uključuju izradu interdisciplinarnog priručnika, strategije i praktičnu edukaciju baštinskih stručnjaka na temu razvoja publike. Didaktički materijali i edukacijski programi razvoja publike pridonose stjecanju novih kompetencija i širenju znanja u domaćoj AKM zajednici o važnosti istraživanja, planiranja i razvoja zajedničkih strategija u privlačenju nove publike u arhive. Projektni partneri su pripremili interdisciplinarni priručnik za razvoj publike na temelju kojega su pripremili nacionalne edukacijske programe. ICARUS Hrvatska je u razdoblju 27. svibnja – 5. lipnja 2020. organizirao online tečaj „Razvoj publike“ za arhiviste i baštinske stručnjake s ciljem povećanja njihovih kompetencija u ovom području. Program tečaja obuhvatio je različite teme iz područja kulturnih politika, arhivskih programa

INFO

Informacije o CREARCH projektu i aktivnostima dostupne su na: <https://www.crearchproject.eu/> i <https://www.icarushrvatska.hr/projekti/crearch>.

Priče iz arhiva dostupne su na: <https://www.icarushrvatska.hr/projekti/crearch/price-iz-arhiva>

i praksi u digitalnom dobu, suvremenih modela interpretacije i predstavljanja povijesnih izvora, istraživanja publike, razvoja korisničkih usluga, primjene digitalnih vještina i alata, ekonomije baštine, kreativne industriju te primjere dobrih praksi uporabe baštine.

Na temelju zajedničkih materijala te predavanja s tečaja pripljen je interdisciplinarni hrvatski priručnik „Razvoj publike“ namijenjen korištenju u praksi baštinskih ustanova i edukaciji stručnjaka koji skrbe o arhivskoj baštini. Priručnik se bavi digitalnim pripovijedanjem, transmedijalnošću, modelima razvoja publike i primjerima dobre prakse europskih baštinskih ustanova, s ciljem educiranja AKM zajednice i stručnjaka koji žele komunicirati baštinu iz repozitorija vlastitih ustanova u virtualnom okruženju uz pomoć inovativnih digitalnih alata. Priručnik je dostupan na mrežnim stranicama projekta, a krajem 2020. bit će objavljen i u tiskanom obliku.

„Priče iz arhiva“

U okviru projektnih aktivnosti pokrenuta je i platforma „Priče iz arhiva“ koja prikuplja arhivske zapise s neobičnim pričama, životnim putevima i jedinstvenim sadržajima. Virtualnim okupljanjem različitih arhiva i imatelja arhivskih zbirki – na Internetu, mobilnim aplikacijama, izložbama i interakcijom s publikom – predstavljaju se priče skrivene u arhivskim zapisima i potiče stvaranje, prenošenje i interpretaciju novih priča.

U arhivima su pohranjene milijarde zapisa, a svaki od njih čuva priče o ljudima, događajima, mjestima i svijetu oko nas. Priče su važan oblik komunikacije, a arhivske priče imaju dodatnu moć – one utječu povratno na predmet svoga pripovijedanja, nadopunjujući ga novim djelićem nečega što se o njemu do sada premalo znalo. Arhivske priče mogu se pisati unatrag i uvijek iznova, a arhivisti, dokumentaristi i baštinski

stručnjaci svojim pripovijedanjem oživjeli su zapise iz svojih spremišta s ciljem poticanja novih priča

Virtualna izložba do sada je okopila tridesetak priča koje su dostupne na mrežnoj stranici ICARUS Hrvatska, a na Kreativnoj riznici 2020 u Osijeku otvorena je izložba plakata koja će putovati kroz različite kulturne i obrazovne ustanove. Priče želimo ispričati kroz različite formate i medije te je objavom priče o Trgu bana Josipa Jelačića na SpaceTime Layer platformi krenulo njihovo predstavljanje na mobilnim aplikacijama, a u planu je kampanja #pričeizarhiva na društvenim mrežama.

Multimedijski i umjetnički programi

Značajan dio projektnih aktivnosti odnosi se na organizaciju javnih programa inspiriranih arhivskim gradivom, interaktivne radionice, izložbe, umjetničke izvedbe, digitalnu potragu za blagom i promocije za ciljane korisničke skupine. ICARUS Hrvatska tako je sudjelovala na festivalu povijesti, Kliofestu, predstavljanjem arhiva i arhivske djelatnost te izdanja hrvatskih arhiva na sajmu povijesne knjige), a organizirana su i brojna predavanja i radionice vezane uz promociju i digitalizaciju arhivskih izvora i kulturne baštine. Također se pruža stručna podrška digitalizaciji u AKM ustanovama, kao i pomoć u objavljivanju i promicanju otvorenog online pristupa informacijama i povijesnim izvorima na digitalnim platformama. S tom namjerom organizirane su različite radionice usmjerene na širenje mreže suradnika i korisnika digitalnih suradničkih platformi Topoteka i Znameniti.hr te poticanje korištenja digitalnih alata i mobilnih aplikacija. Članovi ICARUS Hrvatska su projekt i njegove aktivnosti predstavili i na različitim arhivskim i baštinskim skupovima i manifestacijama u Hrvatskoj i izvan nje. ■

CREARCH seminar u Iloku, svibanj 2019.

Izložba „Priče iz arhiva“ na ALU, studeni 2020.

Online tečaj „Razvoj publike“, svibanj 2020.

„Od svitka do svežnja“, ilustracija Steve Leskarca za „Priče iz arhiva“

Virtualna izložba „Priče iz arhiva“

Kazališni arhivi – aktualno stanje i potencijali u suvremenom hrvatskom društvu

Ozana Iveković

Hrvatska kazališta rijetko imaju potpuno uređene arhive, a česti su slučajevi da je gradivo izgorjelo, zagubilo se, uništilo u raznim selidbama ili završilo na otpadu. Neki su arhivi stradali i zbog elementarnih nepogoda te ratnih razaranja kao i u posljednjem Domovinskom ratu.

Osim što gradivo nije cjelovito, ono najčešće nije ni obrađeno, sređeno ni evidentirano prema arhivističkim uzusima. Prostorije u kojima se gradivo čuva najčešće nisu odgovarajuće te ne zadovoljavaju sve suvremene kriterije zaštite. Gradivo uglavnom nije digitalizirano, što je bitno za njegovu zaštitu, dostupnost i daljnje korištenje.

Ipak, ima sve više virtualnih kazališnih arhiva kao na primjer web-arhiva Gradskog dramskog kazališta Gavella, Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu, Zagrebačkog gradskog kazališta Komedijska, kao i Eurokaza, Montažstroja i Teatra Exit, a ima i novijih primjera poput Zagrebačkog kazališta mladih (ZKM). Jedan dio gradiva Muzejsko-kazališne zbirke Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta HAZU je digitaliziran te se nalazi unutar Digitalne zbirke Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (DiZbi).

Imatelji kazališnog gradiva su i brojni arhivi, knjižnice i muzeji u Hrvatskoj, a brojne su i privatne zbirke. Institucije i pojedinci koji su u posjedu kazališnog gradiva međusobno slabo surađuju i komuniciraju. Ne postoji registar javnog i privatnog kazališnog gradiva iako su popisi gradiva po pojedinim lokacijama objavljeni u *Kronici* Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU.

Hrvatsko kazalište nema svoj nacionalni muzej koji bi trebao biti jedna

od bitnih točaka u strategiji razvoja hrvatske kulture, dočim takve muzeje imaju susjedne Srbija i Slovenija. Hrvatsko kazalište također nema niti svoje centralno mrežno mjesto putem kojega bi se pristupalo ne samo svim kazališnim institucijama i skupinama koje djeluju u Hrvatskoj, već i medijima koji objavljuju tekstove o kazalištu, a također i kazališnom gradivu u digitalnim repozitorijima. Nasuprot tome, susjedna Slovenija ima središnje mrežno mjesto za svoje kazalište (Portal Sigledal).

U Odsjeku za povijest hrvatskog kazališta HAZU, koji je središnja teatrološka ustanova u Hrvatskoj, postoji Muzejsko-kazališna zbirka koja je, zapravo, kombinacija knjižnice, muzeja i arhiva. To je i logično budući da „tragovi“ koji ostaju iza kazališne predstave pripadaju svim trima kategorijama.

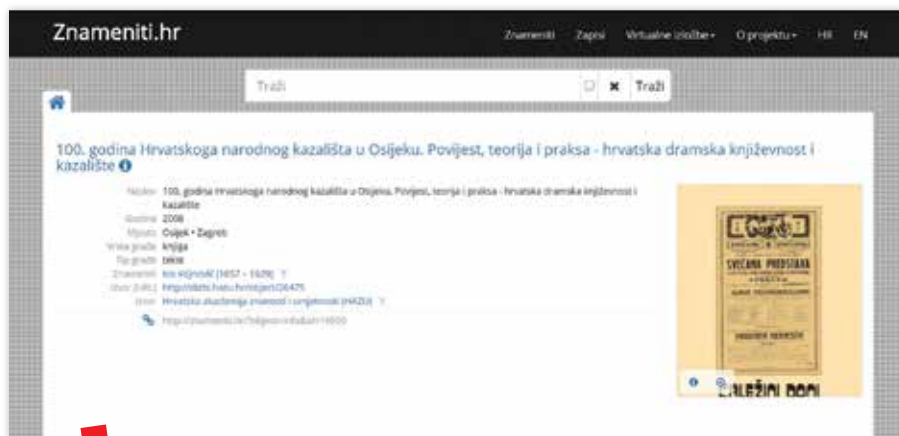
Nedostatak osoblja koje se brine o kazališnom gradivu problem je i Muzejsko-kazališne zbirke kao i svih kazališta u Hrvatskoj. U kazalištima arhiviranje je najčešće usputan posao uz rad u marketingu ili propagandi. Nema, dakle, svako hrvatsko kazalište arhivara u smislu sistematiziranog radnog mjesta. Nažalost, u našim knjižnicama, arhivima i muzejima također nema niti specijalista koji bi se bavili isključivo kazališnim gradivom. U nekim europskim zemljama takvih je stručnjaka znatno više.

Pišući o arhivu HNK u Zagrebu 1986. te poslu arhivara-dokumentarista u njemu, Vesna Cvjetković-Kurelec navodi da, pored prikupljanja, pohrane i čuvanja gradiva, arhivar mora usko surađivati s propagandom kazališta i opskrbljivati je podacima o izvođenim djelima u kazalištu, mora pisati različite prigodne tekstove, pomagati kod uređivanja kazališnih izdanja, organizirati

promocije, postavljati izložbe, preuzimati stručna vodstva po kazališnoj zgradi, kao i surađivati s raznim institucijama u kulturi. Zadaće arhivara u zagrebačkom HNK su osamdesetih godina prošloga stoljeća očito bile vrlo opsežne, a danas, u digitalno doba, zadaće svakog kazališnog arhivara sve su složenije pa i sve opsežnije.

U svakom slučaju, kazališni arhivar pored pohrane i obrade analognog gradiva, u suvremeno doba mora brinuti i o onom digitalnom, bilo da je izvorno digitalno ili digitalizirano. Digitalizacija gradiva važna je zadaća suvremenih kazališta, a i briga o gradivu na kazališnoj web stranici ili/i u digitalnom repozitoriju također postaje nužnim dijelom arhivskog posla. Sakupljanje gradiva odvija se svakodnevno, a važna su i suradnja i kontakti s nadležnim državnim arhivom. Upiti korisnika, iako nisu svakodnevni, zahtijevaju da kazališni arhivar dobro poznaje povijest i aktualnu produkciju kazališta u kojemu radi kako bi na upit znao kompetentno odgovoriti te savjetom pomoći korisniku. Korisnici kazališnih pismohrana najčešće su teatrolozi, kazališni kritičari te kazališni umjetnici.

U digitalno doba, arhiv u kazalištu sa svojim gradivom može pomoći u stvaranju programa za razvoj publike, a može sudjelovati i u drugim kreativnim procesima u kazalištu (npr. kod rada na kazališnoj predstavi) kada se za njih koristi arhivsko gradivo. Danas mnogi kazališni umjetnici rade projekte u kojima se koristi arhivsko gradivo budući da je (ponovna) uporaba zapravo i glavni smisao postojanja arhiva. U novije vrijeme, kada ima sve više specijaliziranih arhiva i kada se sve više upozorava na njihovu potencijalnu kreativnost, umjetnički pa i kazališni arhivi i arhivske zbirke mogu zadobiti puno veće značenje nego što su imali

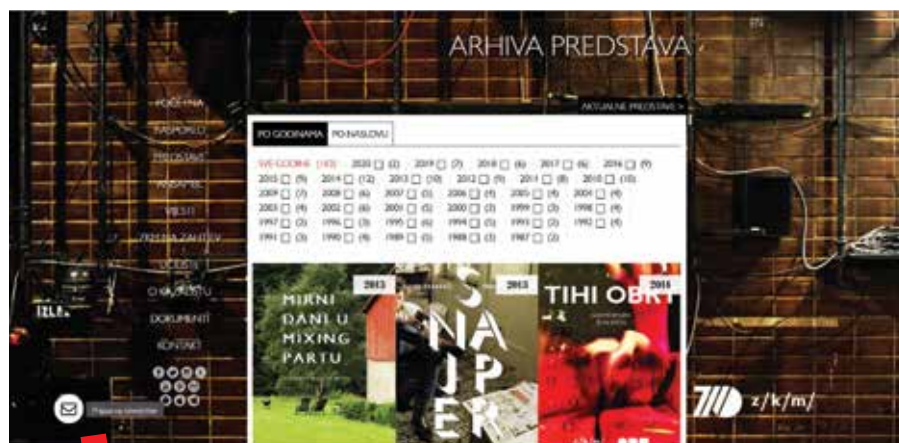
Prikaz kazališnog gradiva na portalu *Znameniti.hr*

prije. Izvedbene umjetnosti, kao dio sektora kreativne industrije, mogu koristiti upravo svoju baštinu kako bi s drugim djelatnostima iz toga sektora radile projekte kojiće stvoriti novu kulturnu publiku odnosno publike koje prije nisu bile zainteresirane za područje kulture.

Baštinske ustanove koje čuvaju gradivo izvedbenih umjetnosti danas, pored tradicionalnih, moraju preuzimati i nove zadaće sukladne zahtjevima suvremenog doba. Nažalost, njihovi potencijali u Hrvatskoj još uvijek nisu prepoznati. Kako bi se ti potencijali mogli ostvariti potrebni su financijski, kadrovski i prostorni uvjeti, a njihova je realizacija u rukama nositelja kulturne politike. Zadaća je struke da na te potrebe upozorava te da bude uključena u rasprave i procese odlučivanja oko baštine izvedbenih umjetnosti.

SIMBAS - International Association of Libraries, Museums, Archives and Documentation Centres of the Performing Arts

SIBMAS je osnovan 1954. godine, a puno ime mu je Međunarodno udruženje knjižnica i muzeja izvedbenih umjetnosti. Registriran je pri Odjelu za izvedbene umjetnosti Nacionalne knjižnice Francuske u Parizu. U fokusu interesa SIBMAS-a je baština izvedbenih umjetnosti, a djeluje u 35 zemalja širom svijeta okupljajući pojedince i institucije koje se bave dokumentiranjem kazališta, plesa, opere, filma, cirkusa i lutkarstva. Promovira istraživanja u izvedbenim umjetnostima te umrežavanje stručnjaka koji se njima bave. Organizira bijenalne konferencije koje se fokusiraju na teme zanimljive članstvu te objavljuje

Virtualni arhiv predstava ZKM-a: <https://www.zekaem.hr/arhiva-predstava/>

Veliki svijet malog hampera, Arhiv ZKM-a na izložbi „Priče iz arhiva“

zbornike tih skupova. U tijeku je projekt izrade Međunarodnog registra izvedbenih umjetnosti s detaljnim informacijama o zbirkama izvedbenih umjetnosti, a ustanovljena je i radna skupina koja se bavi njihovom dokumentacijom u digitalnom okruženju. U tijeku je priprema konferencije koja će se održati u drugoj polovini svibnja 2021. godine u Varšavi.

Mrežna stranica SIBMAS dostupna je na: <http://www.sibmas.org/>. ■

Literatura i izvori - saznajte više

Cvjetković-Kurelec, Vesna (1986). Arhiv HNK i kazališna dokumentaristika u SR Hrvatskoj. U: *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*. Split: HAZU – Književni krug Split, 12 (1), str. 107-111.

Iveković, Ozana (2019). Kazališna arhivistika i dokumentalistika – teorijski okviri i osnovni problem struke u Hrvatskoj. *Kazalište: časopis za kazališnu umjetnost*. Vol. XXII, No. 79/80: 36-43.

Petranović, Martina (2015). *Kazalište i pripovijest. Ogledi o hrvatskoj kazališnoj historiografiji*. Zagreb: Ex libris.

Portal Slovenskega gledališča - Sigledal: <https://veza.sigledal.org/>

Procesi digitalizacije u Hrvatskom narodnom kazalištu „Ivan plemeniti Zajc“ Rijeka

Ervin Mičetić

Arhiv Hrvatskog narodnog kazališta „Ivan plemeniti Zajc“ Rijeka nalazi se na zasebnoj lokaciji u odnosu na zgradu Kazališta i u njemu je smješteno arhivsko gradivo koje datira od 1946. godine do danas. Arhivski fondovi iz ranijih razdoblja kad je kazalište djelovalo pod nazivima „Teatro comunale“ (od otvorenja 3. listopada 1885.) i „Teatro comunale Giuseppe Verdi“ (od 1913.) tijekom godina su preuzeti od strane Muzeja grada Rijeke i Državnog arhiva u Rijeci. Danas se u arhivu Kazališta čuva arhivsko gradivo čiji se početni vremenski okvir može utvrditi s datumom 4. siječnja 1946. kada je poslije završetka Drugog svjetskog rata osnovano „Narodno kazalište Rijeka“.

Hrvatsko narodno kazalište „Ivan plemeniti Zajc“ je stvaratelj arhivskog gradiva prve kategorije i u njegovim arhivskim spremištima čuvaju se vrlo vrijedne zbirke. Potrebno je istaknuti

preko 20.000 fotografija, više od 500 snimki predstava, hemeroteku, prospekte i premijerne knjižice (posebna izdanja knjižica ili letaka malih formata za svaku premijeru predstave), repertoarne knjige, plakate predstava te nacрте i fotografije zgrade. Prilikom izrade zbirnog popisa gradiva tijekom 2017. valorizirane su sve od navedenih arhivskih serija i napravljena je prva procjena gradiva koje bi imalo prednost prilikom odabira za digitalizaciju. Utvrđeno je kako su fotografije ansambala Hrvatske drame, Opere, Talijanske drame i Baleta koje se odnose na razdoblje 1946. – 1980. (njih oko 7.000) i njihove snimke predstava na VHS formatu (187 snimaka) iz razdoblja 1984. – 2004. prioriteta za digitalizaciju. Fotografije i kasete nalazile su se u lošem stanju, smještene u neadekvatnim tehničkim jedinicama i osnovni je plan financiranja digitalizacije polazio od nužnosti prijave projekata na javne natječaje.

je započeo fazu razrade. Projekt je poseban zbog toga što se digitaliziraju neke od najstarijih fotografija iz arhiva kazališta, uključujući i sedam fotografija predstave „Dubravka“ koja je izvedena 20. listopada 1946. kao prva predstava na hrvatskome jeziku. Još jedna posebnost projekta je suradnja s Laboratorijem za istraživanja kulturne složenosti pri Filozofskom fakultetu u Rijeci. Radi se o suradnji s Odsjekom za kulturologiju čiji će studenti aktivno sudjelovati u radu na projektu i stjecati vještine o procesima provedbe digitalizacije u kulturi.

Oba projekta pod vodstvom su arhivara Ervina Mičetića, a digitalna platforma Topoteka izabrana je kao repozitorij gdje će se svi digitalizirani materijali smjestiti. Topoteka HNK „Ivan pl. Zajc“ otvorena je u veljači 2020. godine.

Vremenska kapsula Zajc, pod vodstvom voditeljice programa razvoja publike Katarine Mažuran Jurešić, još je jedan kazališni projekt koji je financiran od strane Ministarstva kulture, a temelji se na otkriću koje se dogodilo u zgradi Kazališta tijekom 70-ih godina prošlog stoljeća. U konstrukciji zgrade se tada tijekom radova pronašla metalna tuba koja je položena 1885. prilikom završetka gradnje Kazališta. Ona sadrži povelju o odluci i razlozima izgradnje kazališta, popis tadašnjih obrtnika, nacрте zgrade, prvi plakat novog kazališta i kovani novac, a danas se čuva u Muzeju grada Rijeke. Projektom se pokušava „otvoriti“ emocionalni arhiv kazališta i namjera je da Topoteka postane platforma za dio fotografija, tekstova, intervjuva, sjećanja, dojmova i uspomena koje dostavi ili stvori publika. Projekt je u početku svojih aktivnosti koje će postati dijelom još većeg projekta Rijeka 2020. – Europska prijestolnica kulture.

Prvi projekti

U travnju 2019. godine projektu Digitalizacija VHS snimki kazališnih predstava dodijeljena su financijska sredstva na javnom natječaju Primorsko-goranske županije za javne potrebe u području kulture. Projekt se odnosio na konverziju VHS snimki predstava ansambala Hrvatske drame i Baleta (1984. – 2004.) u MP4 format. Početkom srpnja 2019. projekt je dovršen s ukupno 92 uspješno digitalizirane snimke.

Sljedeći projekt za koji su dobivena sredstva je Digitalizacija fotografija Hrvatske drame HNK Ivana pl. Zajca (1946. – 1980.). Projekt je izabran od strane Ministarstva kulture za program javnih potreba u kulturi (digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe) sredinom siječnja 2020. i tek

Najava online izložbe „Vježbanje života u prijelomnim trenucima riječke povijesti“ na Facebook profilu HNK „Ivan plemeniti Zajc“, 6. travnja 2020.

Osnivanje Narodnog kazališta Rijeka u "Pričama iz arhiva"

Aktivnosti u vremenu krize koronavirusa

Pojavom pandemije koronavirusa rad u području kulture nužno je morao stati i Hrvatsko narodno kazalište „Ivan plemeniti Zajc” moralo je tijekom ožujka 2020. godine donijeti odluku o otkazivanju daljnjih predstava. Istodobno je stao i rad na svim projektima pošto su izvori financiranja i daljnji formati već utvrđenih aktivnosti doživjeli promjene zbog izvanrednih okolnosti. Ministarstvo kulture je u trenutku pojave krize uzrokovane koronavirusom zaustavilo isplatu sredstava vezanih uz javne potrebe u kulturi i time je dio projekata digitalizacije u Kazalištu zaustavljen.

Nove okolnosti u kojima se Kazalište našlo tražile su da se osmisli novi način rada u zadanim uvjetima. Kada se govori o digitalizaciji, nužno je reći kako je Hrvatsko narodno kazalište „Ivan plemeniti Zajc” uspjelo pronaći

način kojim su se najvrjedniji materijali iz kazališnog arhiva učinili dostupnima javnosti.

Osmišljen je program naziva „Zajc uz vas: Vremenska kapsula“ koji je putem objava na službenom Facebook profilu kazališta kroz online izložbe predstavljao najvrjednije arhivsko gradivo. Prva izložba odnosila se na predstavu „Vježbanje života” čija je premijera izvedena 28. veljače 1990. S obzirom na to da je istoimena predstava trebala imati svoju novu premijeru 17. ožujka 2020. godine, a koja je otkazana zbog situacije s koronavirusom, online izložba nastojala je dati dublji uvid u sve okolnosti vezane uz prvu izvedbu predstave

INFO

Topoteka HNK „Ivan pl. Zajc” dostupna je na: <https://hnk-zajc.topoteka.net/>

Priče iz arhiva – priča o osnivanju Narodnog kazališta Rijeka dostupna je na: <https://www.icarushrvatska.hr/projekti/crearch/price-iz-arhiva/rijeka>

@ZajcRijeka pratite na: <https://www.facebook.com/ZajcRijeka>

Fotografije Gundulićeve „Dubravke”, prve službene predstave na hrvatskom jeziku u riječkom Kazalištu, premijerno izvedene 20. listopada 1946. na Topoteci HNK Rijeka

iz 1990. Od digitaliziranih materijala predstavljeni su plakati, fotografije, dokumenti i novinski članci. Manji dio njih je u obliku fotografija bio dio same objave na Facebook profilu kazališta, dok je cijela izložba predstavljena na Topoteci. Mogućnosti opisa gradiva koje nudi Topoteka pokazali su se kao pravo rješenje za virtualnu izložbu i vanjski korisnici mogli su dobiti detaljne informacije za svaki digitalizirani materijal.

Inovacija u opisanom postupku je dvojak. Kombiniranjem objava na Facebook profilu s plasiranjem digitaliziranih sadržaja na Topoteci kazalište je dobilo mogućnost provedbe online izložbi. Najave sa službenog Facebook profila koje su vidljive velikom broju Facebook korisnika uvode posjetitelje u temu izložbe ciljanim tekstom i prezentacijom dijela materijala, uz navođenje poveznice za Topoteku. Otvaranjem Topoteke otkriva se cijeli sadržaj izložbe zajedno s temeljitim opisima digitaliziranog arhivskog gradiva, a postoji i mogućnost pregleda onih materijala koji su objavljeni u ranijim izložbama.

Drugi novitet je korištenje Topoteke u svrhu promocije predstave, što je vidljivo na primjeru „Vježbanje života”. Marketing i promidžba u kazalištu dobili su još jednu dodatnu sferu kada se radi o uvođenju kazališne publike u nova događanja tj. premijere predstava. Kazališnoj publici se o svakoj premijeri predstave u tzv. premijernim knjižicama daju sve važne informacije o izvedbi, a one često uključuju podatke o povijesti izvođenja kazališnog komada u matičnom kazalištu. Može se zaključiti kako se Topotekom u slučaju predstave „Vježbanje života” količina informacija o kazališnom komadu dodatno proširila i premjestila u područje multimedijalnog prikaza koji je unaprijedio doživljaj kazališne publike.

Završni dio prezentacije arhivskog gradiva kazališta bila je objava teksta „Osnivanje Narodnog kazališta Rijeka” uz pripadajuće fotografije dokumenata u sklopu projekta virtualne izložbe „Priče iz arhiva”. ■

Prva virtualna izložba Državnog arhiva u Varaždinu – Arhiv obitelji Puttar

Karmen Levanić

U povodu Međunarodnoga dana arhiva 9. lipnja 2020. Državni arhiv u Varaždinu pripremio je izložbu „Arhiv obitelji Puttar – obiteljski arhivi kao povijesni izvori“. Međutim, pojava korona virusa i time uvjetovano „socijalno distanciranje“ potaknuli su postavljanje izložbe i u virtualnom svijetu, pa se ona do 25. rujna 2020. može razgledati u prostorima Državnog arhiva u Varaždinu, a u digitalnom obliku dostupna je na platformi Indigo, zajedno s katalogom koji se u tiskanom izdanju može dobiti u Arhivu.

Obitelj Puttar varaždinska je građanska obitelj. Materijalno blagostanje obitelji svojim je radom priskrbio Rudolf Puttar (1874. – 1939.) vodeći u Varaždinu vrlo uspješno bačvarski obrt, koji je naslijedio od oca Šimuna. Na taj način stekao je vrijedne nekretnine, između ostalog, palaču Patačić Puttar u Varaždinu i kuriju Seketin na Varaždinbregu, koju je kupio kao svadbeni dar supruzi Antoniji Furjan, kćeri uglednoga varaždinskog obrtnika Jakova Furjana. U tom se braku rodilo troje djece – Radoslav, Velimir i Nada. Radoslav Puttar (1921. – 1994.) postat će jedan od najutjecajnijih likovnih kritičara druge polovice 20. st. u Hrvatskoj, a primadona Nada Puttar Gold (1923. – 2017.) jedna od najvećih hrvatskih opernih pjevačica. Velimir Puttar (1922. – 2005.) završit će 1941. Državnu srednju gospodarsku školu u Križevcima, a nakon jednogodišnje prakse na Državnoj nižoj gospodarskoj školi u Požezi položit će 1942. praktični ispit u Križevcima te tako steći zvanje „gospodarskog učitelja“. Iako on nije dostigao uspjehe svoga brata i sestre, postat će vrijedan kroničar svoga vremena i u svojim će dnevnicima i fotoalbumima zabilježiti ne samo obiteljsku, nego i povijest svijeta koji ga je okruživao u burnom razdoblju prije, za vrijeme i poslije Drugog svjetskog rata.

Gradivo obitelji Puttar, otkupljeno 2016. godine, najmlađa je akvizicija među obiteljskim fondovima Državnog

arhiva u Varaždinu. Iako raspon sačuvanoga gradiva obuhvaća prilično dugačko razdoblje od 18. do početka 21. stoljeća, glavnina gradiva nastaje 30-tih i 40-tih godina 20. st. djelovanjem Velimira Puttara. Iz 18. st. (1782.) sačuvana je samo genealogija obitelji Mayer - Wissert, druge značajne varaždinske obitelji, s kojom su Puttari bili povezani rodbinskim vezama. Naime, majka Rudolfa Puttara bila je Josefina Wilhelmina Wissert, čiji je brat Adolf Wissert mlađi (1883. – 1957.) bio jedan od najistaknutiji kulturnih i pedagoških djelatnika u Varaždinu u prvoj polovici 20. st. kao profesor na varaždinskoj gimnaziji, a kasnije kao ravnatelj Gradskog muzeja Varaždin. Sačuvano je relativno malo gradiva zajedničkog cijeloj obitelji (parnice, kupoprodajni i diobeni ugovori, evidencije prihoda i rashoda kućanstva za razdoblje 1889./1957.), a nažalost, i od uspješnog poduzetnika Rudolfa Puttara ostalo je vrlo malo dokumenata. U vlasništvu obitelji bilo je imanje Seketin, te je sačuvan crtež dvorca iz 1880. i gospodarske evidencije od 1936. do 2001. godine. Najveći i najvrjedniji dio fonda čine dnevnički bilješke i fotoalbumi Velimira Puttara nastali u razdoblju od 1930. do 2004. i oni su predstavljeni na ovoj izložbi.

Sačuvano je deset dnevnika za razdoblje od 1922. do 1945. te još dva vođena sporadično od 1945. do 1981. godine. Velimir počinje voditi dnevnik 17. lipnja 1937. i iz dana u dan bilježi najvažnije događaje u svome i životu svoje obitelji, a od početka 40-tih godina i najvažnije društvene i političke događaje. Godine 1940. na temelju sjećanja i kazivanja roditelja sastavit će i dnevnik za razdoblje od rođenja 1922. do osamnaeste godine života.

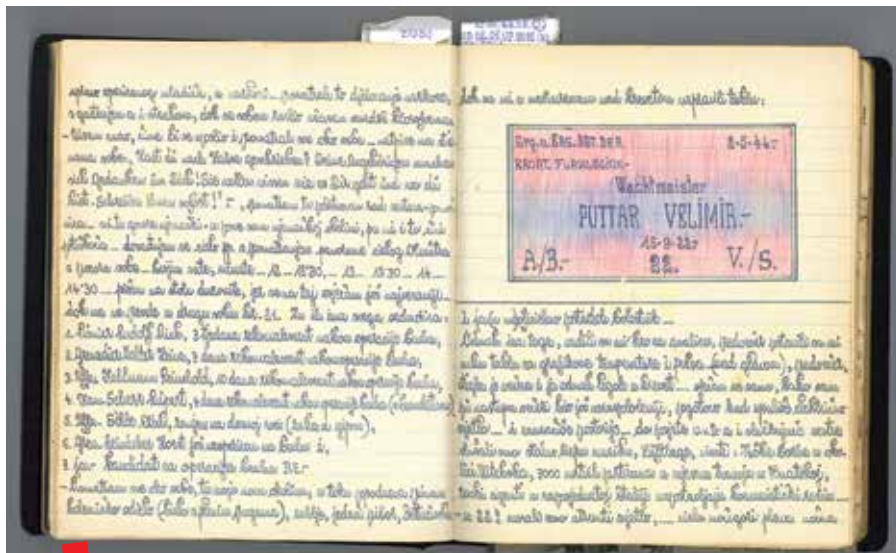
Od 1937. do 1941. godine Velimir je pohađao Državnu srednju gospodarsku školu u Križevcima, a zatim Državnu nižu gospodarsku školu u Požezi, gdje će provesti godinu dana kao vježbenik. Zapisu u njegovim dnevnicima

Katalog izložbe

i fotografije u fotoalbumima pružaju obilje podataka o djelovanju tih dviju škola. U dnevnicima sv. 2 – 5 nalaze se podaci o profesorima i učenicima škole u Križevcima, načinu odvijanja nastave i izvođenju praktične nastave, a u svescima 5 i 6 upoznajemo se s radom škole u Požezi (Velimir je ovdje boravio od 15. rujna 1941. do 26. rujna 1942.). Kao vježbenik morao je voditi Dnevnik rada, koji sadrži tablični pregled raznih stočarskih, ratarskih, voćarskih, vinogradarskih i vinarskih radova po danima, nacрте školskog gospodarstva i kratku povijest ove obrazovne ustanove. U svojim se zapisima Velimir ne ograničava samo na školski život, nego također opisuje društvene, političke i vojne događaje u ta dva grada.

Početak rata 6. travnja 1941. dočekao je u Varaždinu, kamo se vratio iz škole na uskršnje praznike. U svome je dnevniku detaljno opisao događaje toga i sljedećih dana. Sve je počelo nadlijetanjem njemačke avijacije, zatim prolaskom njemačkih vojnika kroz grad, a uslijedile su i prve deportacije. Iako je bio tranjanj, vrijeme je bilo izuzetno hladno i vjetrovito uz obilan snijeg. Ratne se operacije zahuktavaju, pa iz njegovih zapisa prilikom polaganja praktičnog ispita u Križevcima (10. prosinca 1942.) doznajemo da se u to doba svakodnevno vode borbe oko Križevaca. Posebno su zanimljivi dnevnički sv. 7 - 10 koji opisuju Velimirov vojnički put. Krajem 1942. stiže u Petrinju, gdje je trebao

Dnevnik Velimira Puttara 1.1.1944. - 24.8.1944.

stupiti u Đačku bojnu ali je ona već bila rasformirana, pa se vraća u Zagreb u 3. novačku pukovnicu. U Zagrebu se često mogao nalaziti sa sestrom Nadom, koja je ondje bila na glazbenom obrazovanju. Tamo ostaje do 6. svibnja 1943. kada je upućen u Središnju domobransku školu u Varaždinu. Za vrijeme svojega boravka u Domobranskoj školi, od svibnja do studenoga 1943., prošao je časničku obuku, a zajedno s ostalim pitomcima radio je na pojačanju obrane grada (kopanju rovova, izgradnji bunkera, držanju straža) jer su partizani 15. listopada već stigli do Turčina. Nakon završetka obuke Velimir ostaje u Varaždinu u „pripremnom satu“, pričuvnoj jedinici za obranu Varaždina. Krajem veljače 1944. dodijeljen je Zrakoplovnoj legiji u Zagrebu, a 12. ožujka 1944. raspoređen je u Hrvatsku protuzrakoplovnu legiju – *Kroatische FLAK Legion*, koja je bila dio njemačke Domovinske protuzrakoplovne obrane (*Heimatflak*), te je upućen na obuku u češki Olmütz. U svojem dnevniku Velimir opisuje svoje putovanje, prolazak kroz Beč, koji ga se jako dojmio, i boravak u Pardubicama jer će u Olmütz stići tek početkom travnja 1944. Do veljače 1945. osim u Olmützu Velimir će boraviti u Hranicama, Badenu kraj Beča, Kasselu, Wolfenbüttelu, Salderu i Göpingenu, o čemu svjedoče njegovi zapisi u dnevnicima 8, 9 i 10. Uz svoje vojne obveze naći će vremena posjećivati kulturno-povijesne spomenike, kazališne predstave, koncerte i filmske projekcije, o kojima također piše u svojim dnevnicima. Bližio se kraj rata pa Velimir zajedno s grupom Hrvata kreće iz Göpingena u Hrvatsku i 15. travnja 1945. stiže natrag kući u Seketin. Međutim, već 7. svibnja zarobili

su ga partizani, a u zarobljeništvu će ostati do 12. rujna 1945. To je razdoblje proveo u zarobljeničkim logorima Tezno i Jarenina u Mariboru, Sajmište u Osijeku, Kalvarija u Zemu i Sajmište u Sremskoj Mitrovici. Svoj je boravak tamo opisao na petnaestak nevezanih listova, koji također svjedoče o stradanjima i likvidacijama ratnih zarobljenika po završetku Drugog svjetskog rata.

Poslijeratni dnevnički zapisi sadržani su u dnevniku 11, koji obuhvaća razdoblje od 1945. do 1964. Iako taj dnevnik više nije redovito vođen, on daje vrlo vrijedne i zanimljive podatke o poslijeratnoj obnovi Varaždina i Seketina, koji su popraćeni fotografijama nastalim prilikom elektrifikacije i uvođenja javnoga vodovoda u Seketin.

Fotoalbumi čine drugu važnu cjelinu gradiva ovoga obiteljskog fonda. Oni prate Velimirove dnevničke i pružaju vizualnu potporu njegovim zapisima. Evidentirana su 42 fotoalbuma, a Arhiv je otkupio 23. Albumi su nastali u razdoblju od 1901. do 2004. i sadrže fotografije obitelji, Varaždina, Seketina, Križevaca, Požege te drugih mjesta snimljenih za vrijeme Velimirova boravka u domobranima i Legiji. Za gospodarsku povijest Varaždina i okolice zanimljivi su poslijeratni albumi s fotografijama poduzeća u kojima je Velimir radio (Autotransportno poduzeće Varaždin, Državni osiguravajući zavod – Podružnica Varaždin i Sjeme Varaždin). Posebno mjesto zauzima album fotografija nastao u veljači 1962. prilikom posjete Rudolpha Matéa Varaždinu. Rudolph Maté (1898. – 1964.), pravim imenom Rudolf Mayer, bio je poznati filmski snimatelj,

režiser i producent, pet puta nominiran za Oscara, a njegova je sestra Charlotte bila supruga Adolfa Wisserta mlađeg, bratića Velimirova oca Rudolfa. Uz album sačuvana je korespondencija Maté – Puttar. Iz pisama doznajemo da je Maté izrazio želju da neki od svojih filmova snimi u Varaždinu ili u nekom od zagorskih dvoraca, ali ta se ideja nije ostvarila jer je umro 1964.

Posebna je vrijednost ovoga obiteljskog arhiva vrijeme njegova nastanka jer gradivo dokumentira značajno povijesno razdoblje – prije, za vrijeme i neposredno nakon Drugog svjetskog rata. No ono što fondu daje poseban značaj i veliku privlačnost, bogata je količina fotografskog gradiva koje je usko povezano s pisanim te ga oživljava, približava korisniku i omogućuje njegovu vizualizaciju. Takva kombinacija pruža najbolji način upoznavanja svakodnevne povijesti i stvarnoga života „malih ljudi“ u vrtlogu velikih svjetskih zbivanja.

Gradivo izabrano za izložbu prvo je digitalizirano, a zatim prezentirano kroz 20 plakata. Izložba se može vidjeti virtualno ili uživo razgledati u Arhivu. U Arhivu su također izloženi izvorni Puttarovi dnevnički, fotoalbumi i korespondencija s Rudolphom Matéom. Autor izložbe i kataloga je Damir Hrelja. Kruno Sudec je digitalizirao gradivo i oblikovao izložbene plakate. Digitalna izložba postavljena je na platformi Indigo tvrtke ArhivPRO, a tamo se nalazi i digitalni katalog. ■

INFO

Virtualna izložba Arhiv obitelji Puttar dostupna je na: <https://davz.eindigo.net/?pr=i&id=12612>

Katalog izložbe dostupan je na: <https://davz.eindigo.net/?pr=i&id=12613>

Državni arhiv u Varaždinu: <http://www.dav.hr/>

Virtualna izložba Robna kuća Razvitak Metković na Topoteci

Paulina Šiljeg

Pripremajući početkom 2020. godine materijale za izložbu posvećenu Robnoj kući Razvitak iz Metkovića u Arhivskom sabirnom centru Metković-Opuzen-Ploče imali smo u mislima prostor galerije Gradskog kulturnog središta u Metkoviću i velike formate koji bi na najreprezentativniji način prikazali nacрте i fotografije ovoga trgovačkog poduzeća koje čuvamo u našim spremištima. Željeli smo podijeliti priču o nastanku jednog od simbola grada s početka 80-ih godina 20. stoljeća, ali i o poduzeću Razvitak, propalom trgovačkom gigantu, koji je dugi niz godina bio važan čimbenik u razvoju cjelokupne regije. Prikupljajući građu i komunicirajući sa svjedocima vremena, planirali smo izložbu postaviti u lipnju, no već početkom travnja postalo je jasno da je, zbog posljedica pandemije koronavirusa, jedini način da prezentiramo prikupljeno virtualni prostor. Razmišljajući na koji način to realizirati odlučili smo se za Topoteku dolina Neretve, koju vodimo već godinama.

Priču smo podijelili u petnaest cjelina koje sadrže tekstualni dio te pripadajuće fotografije i dokumente do kojih se dolazi putem ključnih riječi *Virtualna izložba Robna kuća Razvitak Metković*. One nas vode na sam početak: od osnivanja poduzeća Razvitak, njegove transformacije iz veleprodajnog u maloprodajno poduzeće te kroz razvoj koncepta samoposluživanja pa do izgradnje prve robne kuće poduzeća u Mostaru, čiji uspjeh rezultira odlukom o izgradnji robne kuće u Metkoviću. Najveći dio izložbe posvećen je upravo robnoj kući u Metkoviću, gdje kroz nacрте, a posebice fotografije, pratimo izgradnju, opremanje interijera, svečano otvorenje, današnji izgled, ali i rad ugostiteljskog objekta Taverna, koji je uz robnu kuću dio početno puno šire zamišljene kompozicije.

U radu na pripremi izložbe najveće iznenađenje i posljedično najveći izazov predstavljala je spoznaja da o arhitektu koji je projektirao obje robne kuće (onu u Mostaru samostalno,

a ovu u Metkoviću u koautorstvu sa Slobodanom Kovačem) nisu postojali apsolutno nikakvi biografski podaci. Ante Paljaga, nažalost, potpuno je prešućen u stručnoj literaturi. Kontaktirajući arhitektonske fakultete i stručna udruženja, kako u Hrvatskoj, tako i u susjednoj Bosni i Hercegovini, nadležne arhivske institucije, a posebice poduzeće Vranica (sada u stečaju), u okviru čijeg projektnog biroa (OOUR-a Projektovanje i tehnologija) su nacрте i realizirani, nismo uspjeli pronaći nikakve informacije. Na sreću, u bespućima Interneta ostao je trag jedne obiteljske fotografije koja nas je odvela do njegovog unuka Bojana Tomičića, koji nam je poslao osnovne biografske podatke kako bismo ih sačuvali za buduće generacije i ispravili davni propust.

Izložba je otvorena kao dio službenog programa obilježavanja Međunarodnog dana arhiva i od 9. lipnja 2020. godine i dostupna je u virtualnoj zbirci Topoteka Dolina Neretve. ■

Radovi na izgradnji, 1980.

Polaganje kamena temeljca, 1979.

INFO

Topoteka dolina Neretve dostupna je na: <https://dolinaneretve.topoteka.net/>

Izložba Robna kuća Razvitak Metković dostupna je na: https://dolinaneretve.topoteka.net/#ipp=50&p=1&searchterm=Virtualna+izlo%C5%BEba+Robna+ku%C4%87a+Razvitak+Metkovi%C4%87%2C+%t=1%2C2%2C3%-2C4%2C5%2C6&sf=chk_docname%2Cchk_mainkeywords%2Cchk_subkeywords&sort=publish_date&sortdir=desc&r=1598600274588

Korčulanske plivačice na lenti vremena – Rad u programu Timeline JS pri pripremi izložbe „Plivaju i praše – naprid naše!“

Maja Haraminčić Cebalo

Godine 2020. sjećat ćemo se zbog raznih događaja koji su potresli ne samo Hrvatsku, već i cijeli svijet. Iako se odmah povezuje s epidemiološkim mjerama i strahovima, stotine i tisuće Korčulana s 2020. povezuju i veliku obljetnicu svog KPK-a. Naime, ove godine Korčulanski plivački klub slavi 90 godina postojanja i aktivnog djelovanja (1930. – 2020.), a takva obljetnica je vrijedna spomena i obilježavanja te je Arhivski sabirni centar Korčula – Lastovo odlučio ovogodišnju izložbu povodom Međunarodnog dana arhiva posvetiti baš Korčulanskom plivačkom klubu. No, nitko nije mogao ni slutiti koliko će biti razmjeri direktnog ili indirektnog utjecaja navedenih događaja, posebno pandemije, na naš, ne samo privatni već i poslovni život.

Rad u posebnim uvjetima uzrokovan pridržavanjem epidemioloških mjera promijenio je i dnevni rad u arhivima, kao i u ostalim djelatnostima. Ne samo da smo zbog novih mjera bili primorani promijeniti način rada već su nam i troškovi predviđeni za određene programe bili smanjeni te nas na taj način primorali da otkazemo neke planirane aktivnosti. To se na žalost odnosilo i na našu izložbu povodom Međunarodnog dana arhiva 2020. godine.

Korčulanski plivački klub, popularno zvan KPK, bilježi 90 godina službenog i kontinuiranog djelovanja u Korčuli. Od svog osnutka 1930. do danas ostvario je mnoge uspjehe, no posebno je značajan za sam grad i otok Korčulu jer predstavlja jedan od značajnijih simbola grada i zauzima posebno mjesto u srcima Korčulana. KPK ne predstavlja samo sportsku organizaciju već „način života“ s kojim su Korčulani i njihovi roditelji odrastali. Na gradskom plivalištu „Banje“ proplivala su sva korčulanska djeca, stvarala su se prijateljstva, a redovito

i kvalitetno treniranje dovelo je do nekoliko nastupa korčulanskih sportaša na Olimpijadi, kao i Korčulanima dobro poznatog osvajanja Kupa pobjednika kupova u vaterpolu KPK-a 1978. godine.

Kapekaši i dalje ostvaruju zavidne rezultate te je tako na ovogodišnjem Prvenstvu Hrvatske koje se održalo u veljači mlada plivačica Ana Franić osvojila broncu u utrci 100 m leđno i tako poklonila svom klubu najljepši dar za obljetnicu. Istražujući i čitajući literaturu te kroz razgovor s plivačicama i plivačima posebno me zainteresirao ženski dio KPK-a: plivačice, trenerice, sutkinje... te sam odlučila ovogodišnju izložbu posvetiti njima.

U Arhivskom sabirnom centru Korčula – Lastovo ne nalazi se fond Korčulanskog plivačkog kluba već samo zasebne fotografije po raznim digitalnim zbirka. Iz tog smo se razloga prvo obratili korisnicima za pomoć pri prikupljanju materijala. S obzirom na ograničeni način rada sa strankama, naša ideja o postavljanju izložbe prenosila se usmenim putem, kao i objavama na našoj Facebook stranici. No, znali smo da u ovim novim uvjetima klasična izložba neće polučiti isti rezultat te smo pokušavali pronaći neki novi koncept kojim bi barem započeli priču o 90 godina KPK-a te napravili uvod i zainteresirali javnost za ono što nam je bio plan ostvariti kad se okolnosti promijene. Klasična Power Point prezentacija bila je jedna od ideja, ali kako stalno tražimo nešto novo i pokušavamo napraviti iskorak iz nekih klasičnih okvira, tako nas je odmah zaintrigirao alat predstavljen na edukacijskom programu „Razvoj publike“ koji je organizirao ICARUS Hrvatska okviru CREARCH projekta. Cilj CREARCH-a je upoznati što veći broj ljudi s radom arhiva i značajem gradiva te ne čudi da je predavač Goran Zlodi u sklopu svojeg

predavanja Razvoj digitalnih baštinskih proizvoda i primjena alata otvorenog koda predstavio polaznicima alate uz čiju pomoć se arhivistima (i drugim korisnicima) pružaju nove mogućnosti predstavljanja gradiva.

Timeline JS i StoryMap JS dva su alata, besplatna i dostupna svima, a služe za prikaz određenih događaja – smještenih u vremenu ili prostoru. S obzirom da je moja tema bilo 90 godina djelovanja Korčulanskog plivačkog kluba, odmah sam prihvatila Timeline JS kao alat u kojim ću pokušati napraviti kratak presjek 90 godina KPK-a, s posebnim naglaskom na ženske članice kluba. Iako sam se odlučila za Timeline JS i StoryMap JS mogao je doći u obzir. Dodavanje lokacija – gostovanja, putovanja ili čak mjesta rođenja pojedinih plivačica vizualno bi obogatilo tu interaktivnu kartu i korisniku omogućilo da pregledavanjem lokacija, fotografija i zapisa vezanih uz iste proživi važnije događaje vezane uz Korčulanski plivački klub.

Sam rad u alatu TimelineJS zaista je jednostavan i konačni rezultat je brzo vidljiv. Nakon gledanja Youtube videa u kojem je sve objašnjeno korak po korak ostaje vam zapravo samo da prikupite materijal i bacite se na posao. Korištenje alata TimelineJS za početnike je maksimalno pojednostavnjeno. Sve što je potrebno je Google račun preko kojeg koristite njegove aplikacije Google Docs i Google Sheets. Na TimelineJS stranici je potrebno preuzeti njihov predložak u kojem je već gotova tablica s podacima koji se mogu unositi, uključujući datum početka i završetka, naslov, tekst, medij, izvor medija (fotografije ili videa), naslov medija itd. Svi navedeni podaci su poželjni, no nisu obavezni, tako da sami možete odlučiti koliko će informacija biti dostupno krajnjem korisniku, odnosno koje informacije su

Prikaz lente vremena

uopće bitne za vašu priču. Jedina informacija koja je obavezna, budući da bez nje traka vremena ne bi imala baš puno smisla, je datum, ili barem godina.

Moja je želja napraviti samo kratak uvod u rad KPK-a, tako da sam izabrala samo 13 godina koje sam predstavila putem fotografije i kraćeg popratnog teksta. Pregledavajući ponuđene primjere na Timeline JS stranici zaključila sam da više od 20 slajdova stvara zasićenje kod korisnika te je moguće da izgubi interes. Još jedan plus oba JS alata je to što mogu direktno povlačiti medijske datoteke s raznih izvora: Facebook, Twitter, Youtube, Vimeo i dr. To je praktično jer na taj način nije nužno da se sav materijal sprema prvo u Google Docs te bespotrebno zauzima prostor. Pri objavljivanju je naravno potrebno paziti na autorska prava i dozvoljene načine objavljivanja pojedinih medijskih datoteka.

Nakon što ste sve podatke, fotografije i tekst ubacili u dostupan predložak (*sheet*) vrijeme je da pregledate proizvod. Ubacujući link *sheet*-a na TimelineJS stranicu možete odmah vidjeti kako će konačni proizvod izgledati (*Preview*) te sukladno tome mijenjati podatke ili tekst u *sheet*-u, kako bi bili zadovoljni, a i kako bi konačna crta vremena bila vizualno privlačna. Kad obavite sve potrebne preinake i vaša lenta je gotova, prateći daljnje korake ubacuje se veza na TimelineJS stranicu te je rezultat kod koji možete koristiti za integriranje u već postojeću web

stranicu ili nova veza koju onda možete dijeliti na društvenim mrežama ili slati mailom odnosno porukama.

Konačni proizvod je jako atraktivan i zanimljiv, lako se pregledava na osobnim računalima i na pametnim telefonima. Lenta vremena može se pregledavati pomoću strelica, ali se na njoj može izabrati i određena godina te pogledati zapis i medijska datoteka vezana uz nju. Nakon objavljivanja naše lente „Plivaju i praše – naprid naše!“ dobili smo neke negativne komentare (vezane uz izbor *kapekašica* kao okosnice prezentacije), no pozitivni komentari bili su mnogo brojniji, a odnosili su se ne samo na teme već i na način prezentacije „modernijim“ putem. Užurbani tempo života kojim živimo zahtijeva brzi protok i dostupnost informacija te smatram da je ljudima ovakav način prikaza praktičniji i zanimljiviji, a da ne spominjemo da približava našu djelatnost i mlađoj publici, koju se, ako ćemo iskreno, baš i ne viđa na otvorenjima izložbi koje inače postavljamo. No, to može biti i negativna strana ovog alata. Kako sam i naglasila, ovo nije „prava“ izložba i nikako ju ne može zamijeniti – ne dopušta unos većih količina fotografija, niti detaljne opise istih, već služi zapravo samo kao uvod ili najava veće i potpunije, „klasične“ izložbe. Još jedna negativna strana virtualne izložbe je i izostanak kontakta s korisnicima, koji je uvijek dobrodošao i pruža nam konkretni *feedback*. Kad

bi postojala mogućnost komentiranja kroz sam alat Timeline to bi omogućilo korisnicima, za koje je na kraju krajeva izložba i postavljana, da izraze svoje mišljenje bez izravnog kontakta s autorom, ali i da svojim uspomena i informacijama doprinesu širenju i nadopunjavanju teme. S obzirom da je Timeline JS prvi ovakav alat u kojem sam radila, ne mogu potvrditi postoji li takva mogućnost u nekim drugim, možda alatima čije se korištenje plaća, no to je sigurno ideja za daljnje istraživanje.

Usprkos manjim negativnim stranama, moj konačni dojam o radu u Timeline JS alatu je nadasve pozitivan. Smatram da bi bio koristan i u prikazu genealogije neke obitelji pri izradi fondova – ne samo u službi animiranja javnosti za rad arhivista i približavanje široj publici, već i kao sredstvo pretraživanja za korisnike arhiva. Nadam se da će se pružiti prilika da objavim i neku „priču“ pomoću alata StoryMap JS jer je drugačiji i stavlja naglasak na lokacije, a ne na vrijeme te na taj način zaista prikazuje nečiji životni put. Očito je da je ciljana skupina ovakvih produkata mlađa, kompjuterski obrazovana populacija i iz tog razloga mi je drago da sam zahvaljujući edukacijskom programu „Razvoj publike“ dobila uvid u alate koje ću zasigurno koristiti i u drugim prilikama u svom arhivskom radu. ■

Year	Title	Description	Image	Video
2011	Google Spreadsheet Course	This is a test of using google spreadsheets as a source for the timeline tool. This is a test of using google spreadsheets as a source for the timeline tool. This is a test of using google spreadsheets as a source for the timeline tool.		
2011	Another Title Example	It's Easy to Make Your Own Timeline		
2011	Other People	Business your Timeline with photos, videos, tweets and more.		

Tablica u koju se unose podaci za objavu na lenti vremena

Zadarska glagoljska baština u digitalno doba

Marijana Tomić, Laura Grzunov

U časopisu @arhivi već je bio predstavljen projekt *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. stoljeća pisanih glagoljicom bosančicom i latinicom* (dalje u tekstu *Pisana baština*) koji se od 2016. provodi u suradnji Odjela za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru, Vestigia Instituta za istraživanje rukopisa Sveučilišta u Grazu te niza hrvatskih i stranih znanstvenih i baštinskih ustanova. Projekt je u više navrata bio financiran od strane Ministarstva kulture RH, Vestigia Instituta te Zaklade HAZU, čime je bila omogućena provedba više manjih projekata koji su se razvijali u sklopu glavnog projekta *Pisana baština*. Svi manji projekti provodili su se na način da su se rezultati istraživanja i aktivnosti integrirali kroz zajednički portal *Pisana baština*. Riječ je o: digitalizaciji glagoljskih rukopisa zadarske provenijencije i vodenih znakova na papiru uz pomoć posebnih konzervatorski sigurnih metoda; izradi baza podataka za opis rukopisa i vodenih znakova i njihovoj integraciji, istraživanju rukopisa uz pomoć digitalnih alata i izgradnji virtualne suradničke istraživačke infrastrukture te suvremenim oblicima komuniciranja digitalne baštine. Posebno je važno sudjelovanje studenata u svim tim aktivnostima zbog čega je projekt bio i nastavni laboratorij za studente informacijskih znanosti. U posljednjoj se godini intenzivno radi na implementaciji alata za suradničku transliteraciju glagoljskih rukopisa, označivanje i analizu teksta kroz virtualnu suradničku platformu za istraživanje glagoljaštva, te na uključivanju javnosti u projektne aktivnosti kroz *crowdsourcing* kampanje i druge oblike približavanja građanstvu.

Projekt je 2020. godine dobio posebno priznanje od strane matičnog Sveučilišta u Zadru koje je osnovalo znanstveno-istraživački Centar za istraživanje glagoljaštva s projektom *Pisana baština* kao jednim od temelja. Na taj je način omogućen nastavak i proširenje projektnih aktivnosti, čiji je primarni cilj: istraživanje glagoljskih rukopisa uz puno prepoznavanje digitalizacije i baza

podataka kao preduvjeta za istraživanje rukopisa u digitalno doba; implementacija digitalnih metoda i alata; poticanje interdisciplinarnosti u znanstvenim istraživanjima u humanističkim znanostima; uključivanje studenata u projektne aktivnosti te uključivanje građanstva u znanstvene projekte.

Zadarsko glagoljaštvo osobita je i važna sastavnica hrvatskog glagoljaštva, a uz Kvarner i Istru smatra se kolijevkom hrvatskog glagoljaštva. Najstariji zapisi čuvaju se u kako u baštinskim ustanovama u Zadru tako i diljem Hrvatske, a dijelom i izvan nje. Sveučilište u Zadru, koje posebno njeguje humanističke studije, odavno istraživanja glagoljaštva prepoznaje kao jedan od svojih strateški važnih smjerova, a posebno potiče korištenje digitalnih tehnologija u istraživanju u humanističkim znanostima te uopće povezivanje STEM-a i humanističkih znanosti. Uz to, valja istaknuti da je akademska zajednica okupljena oko Centra za istraživanje glagoljaštva osobito prepoznala potrebu za sigurnom i kvalitetnom digitalizacijom rukopisa koji se čuvaju u baštinskim ustanovama, osobito u arhivima. Osiguravanjem kvalitetnih digitalnih reprodukcija pripremljenih za istraživanja uz pomoć digitalnih alata i strukturiranim metapodacima izrađenim prema suvremenim opisnim standardima, učinjeno je puno na njihovoj dostupnosti. Digitalizacija rukopisa poprilično je zahtjevna jer podrazumijeva posebnu skrb o primjercima koji se digitaliziraju. Zbog toga je postupak digitalizacije na projektu *Pisana baština* morao biti proveden uz pomoć posebne, konzervatorski sigurne opreme – mobilnog stalka za digitalizaciju stare i rijetke građe koji je proizveden u Vestigia Institutu za istraživanje rukopisa *TravellerTCCS 4232*. Stalak onemogućuje pritisak na hrbat i oštećenje knjižnoga bloka, a zahvaljujući hladnim svjetlima ne oštećuje papir. Prije same digitalizacije morale su se poduzeti i određene predradnje, primjerice, detaljno razraditi kriterije za digitalizaciju te izraditi protokol digitalizacije, pohrane i obrade digitaliziranog materijala. Prepoznavanje

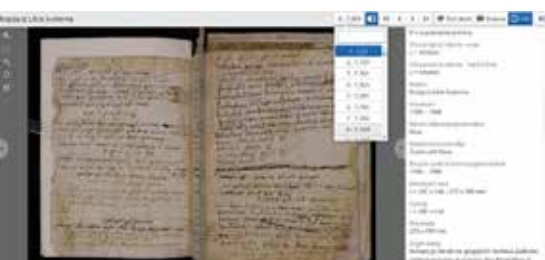
digitalizacije, opisa i dostupnosti glagoljskih rukopisa kao temelja znanstveno-istraživačkih aktivnosti pridonijelo daljnjem razvoju aktivnosti započelih u sklopu projekta *Pisana baština* kroz Centar za istraživanje glagoljaštva.

Osim sa znanstveno-istraživačkim pitanjima, projekt *Pisana baština* usklađuje svoje ciljeve i aktivnosti i s nacionalnim ali i preporukama Europske unije. To su „The New Renaissance“ te preporuke Komisije o digitalizaciji i online dostupnosti građe iz područja kulture i digitalnoj zaštiti od 27. listopada 2011. Osobita je pozornost pridana Deklaraciji „Suradnja u području unaprjeđenja digitalizacije kulturne baštine“ koju Hrvatska potpisuje 22. studenog 2019., te, nadalje, izvještajima i smjernicama o digitalnoj baštini kojima se prvenstveno zahtijeva otvoreni pristup, aktivno participiranje građanstva u njezinu istraživanju i uporaba digitalne baštine u područjima kreativne industrije i gospodarstva. Dodatno, projekt pozorno prati i primjenjuje sve nacionalne preporuke vezane uz digitalizaciju i dostupnost kulturne baštine.

Kada je riječ o znanstvenoj i stručnoj usmjerenosti projekta *Pisana baština*, valja istaknuti izgradnju dviju baza podataka – baze digitaliziranih glagoljskih rukopisa i baze vodenih znakova na papiru glagoljskih rukopisa. Baze su izgrađene u sklopu informacijskog sustava Indigo (ArhivPRO, Koprivnica) i dostupne su na portalu *Pisana baština*, kroz koji je omogućena i njihova integracija. Pri tome fokus je postavljen na istraživanje i primjenu metapodataka za

opis i pristup rukopisima, kao i metapodataka vezanih uz vodene znakove. Ono što je bilo posebno važno jest osigurati veze između ove dvije baze i omogućiti nesmetanu navigaciju putem portala. U tu svrhu projekt je aktivno sudjelovao i pozorno pratio postignuća na izradi nacionalnog pravilnika za katalogizaciju, koji je u konačnoj inačici objavljen 2020. pod nazivom *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima*. U sklopu projekta *Pisana baština* istraženi su elementi opisa potrebni za opis rukopisa kao i mogućnosti izgradnje i primjeri kontroliranih rječnika u području rukopisa. Na tu temu održan je niz izlaganja i objavljeni su znanstveni radovi, čime je projekt aktivno pridonosi raspravi o standardizaciji opisa rukopisa u Hrvatskoj. Važno je istaknuti da je riječ o opisu koji u svom aplikacijskom profilu uključuje elemente opisa knjižničnog i arhivskog gradiva, u svrhu izgradnje skupne digitalne knjižnice zadarskog glagoljaštva, koja uključuje digitalne reprodukcije i podatke o zadarskim glagoljskim rukopisima neovisno o tome gdje su pohranjeni. U posljednjoj godini, projekt je aktivno radio i na stvaranju pretpostavki za uključivanje opisa i digitalnih reprodukcija fragmenata i epigrafskih spomenika i natpisa u zajedničku bazu zadarskog glagoljaštva. Na taj način, u okviru Centra za istraživanje glagoljaštva, nastavlja se rad na stvaranju skupne baze podataka o zadarskom glagoljaštvu, neovisno o vrsti građe, ustanovi ili pak zemlji u kojoj se građa nalazi.

Osim toga preveden je i u bazu vodenih znakova implementiran tezaurus vodenih znakova koji se primjenjuje u najvećoj međunarodnoj bazi vodenih znakova *Bernstein Memory of Papers*. Tezaurus vodenih znakova sadrži više od 900 pojmova podijeljenih u 13 kategorija, koje se dalje granaju u podkategorije i pobliže definiraju vodeni znak. Time se nastojala izbjeći dvosmislenost te poboljšati izrazi za pretraživanja koji su uključeni u sustav. Uz izgradnju prve online baze vodenih

znakova s uključenim temeljnim elementima opisa rukopisa i digitaliziranih inačica rukopisa, ovaj tezaurus i uključivanje međunarodno ujednačenih ikona uz termine služe kao temelj skupnog kataloga vodenih znakova kakav u Hrvatskoj presušno nedostaje. Diseminacija rezultata ovih istraživanja kroz konferencije te stručne i znanstvene radove pridonosi stvaranju pretpostavki za značajnija istraživanja u području rukopisa, povijesti knjige i uopće istraživanja hrvatske pismenosti i kulture. Činjenica je da većina arhiva dokumentira podatke o vodenim znakovima, ali se podaci o njima čuvaju u lokalnim bazama čime se onemogućava potpuni javni pristup. Rezultati ovog projekta stvaraju temeljne pretpostavke, podižu svijest i argumentiraju potrebu za izradom nacionalnih baza podataka o vodenim znakovima.

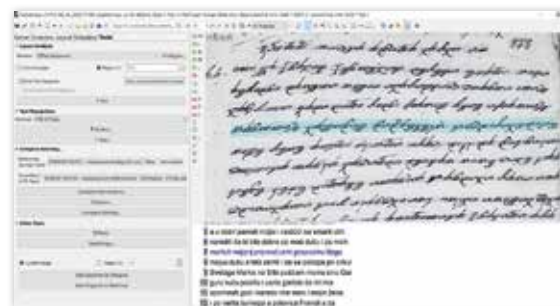
Integracija baza rukopisa i vodenih znakova omogućila je generiranje novih istraživačkih pitanja vezanih uz kodikološke obrasce izrade glagoljskih rukopisa na zadarskom području, kulturne i druge veze među zadarskim glagoljašima itd. Kvaliteta digitaliziranih preslika omogućila je kvalitetnija paleografska i druga istraživanja zadarskog glagoljaštva, a upravo zajednica istraživača na koju je projekt snažno usmjeren generala je i nove potrebe poput istraživanja i implementacije alata za istraživanja rukopisa. To je rezultiralo testiranjima digitalnih alata kao što su Transkribus, Recogito, ali i uporabom TEI označavanja u svrhu izgradnje rječnika zadarskih glagoljaša.

Digitalni alati - Transkribus, Recogito i označavanje teksta

Posebno je težište u sklopu Centra za istraživanje glagoljaštva na razvoju i primjeni postojećih alata za istraživanje rukopisa. Riječ o alatima koji donose nove istraživačke metode, a time i nova istraživačka pitanja koje potom donose nove uvide i nove spoznaje

o hrvatskom glagoljaštvu. Uz to, primjena takvih metoda gleda se kao model koji se predlaže za primjenu i u drugim projektima.

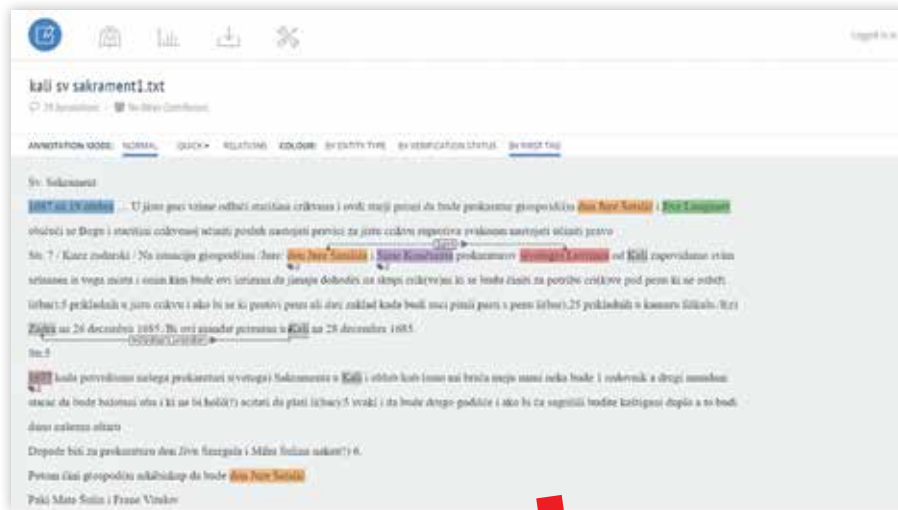
Jedan od alata koji se koristi jest Transkribus koji služi za transliteraciju tekstova. Dodatno, priprema se primjena Transkribus alata u sklopu *crowdsourcing* kampanja za transliteraciju glagoljskih rukopisa lokalne zadarske provenijencije. Na sudjelovanje će biti pozvani posebno članovi lokalne udruge glagoljaša, ali i drugi stanovnici. U prvom koraku javnost će biti pozvana na transliteraciju rukopisa, dok se za drugi planira poziv za označavanje i normizaciju imena osoba i toponima te drugih entiteta. Na taj će način doći do obogaćivanja znanja o zadarskoj povijesti koja je, osobito kad je riječ o zadarskim otocima, pisana glagoljicom, a dokumenti su pohranjeni u zadarskim arhivima (Državni arhiv u Zadru i Arhiv Zadarske nadbiskupije). No, ono što je najvažnije, na taj način javnost će se moći aktivno uključivati u znanstvene projekte vezane uz istraživanje lokalne povijesti i pisane baštine. Otvorenost znanosti građanstvu jedno je od ciljeva i Centra za istraživanje glagoljaštva.

U pojedinim istraživačkim aktivnostima, koristi se alat Voyant koji omogućuje strojnu automatsku vizualizaciju teksta na više načina, putem konkordancija, grafičkih prikaza, oblaka s frekvencijom riječi, itd. Preduvjet za njegovu uporabu je transliterirani tekst, a omogućuje vizualizaciju i interpretaciju većih količina teksta, što može poslužiti za ukazivanje na pojedine obrasce u prvim fazama istraživanja određenog korpusa.

Voyant digitalni alat za analizu teksta

Označivanje teksta uz pomoć alata Recogito

Tragovima glagoljaša Ugljana i Pašmana i druge studentske aktivnosti

Uz to, istražuju se mogućnosti i opravdanje za primjenu alata Recogito koji omogućuje označivanje raznih entiteta u tekstu, kao što su osobna imena, geografska imena i sl., te postavljanje veza između navedenih entiteta, kao i povezivanje geografskih imena uz pomoć GIS sustava na način da se uspješno, zajedno s vezama, prikazuju na karti. Na taj je način moguće vizualizirati podatke koji se nalaze u samim tekstovima, kao što su ženidbene i druge rodbinske ili kumske veze između raznih mjesta, trgovačke veze i slično.

Tragovima glagoljaša Ugljana i Pašmana i druge studentske aktivnosti

Uz dostupnost objekata digitalne kulturne baštine, projekt *Pisana baština* posebnu skrb vodi o omogućivanju njezine daljnje uporabe u svrhu razvoja i obogaćivanja kulturnih i kreativnih industrija, kulturnog turizma i ostalih aktivnosti koje vode ka osnaživanju gospodarstva i povezivanju gospodarstva i kulturnog sektora. Iz tih razloga, veliki su naponi uloženi u promociju kulturne baštine, pri čemu je uz širu javnost, posebna pozornost usmjerena

na učenike i studente. Pri tome valja istaknuti uključivanje studenata u aktivnosti vezane uz promociju zadarskog glagoljaštva među različitim skupinama korisnika. Jedna od tih aktivnosti je mapiranje zadarskog glagoljaštva, odnosno izrada poučnih staza vezanih uz glagoljaštvo. Takve staze imaju više svrha, prije svega upućuju na dokumente koji kroje povijest zadarskog glagoljaštva, a čuvaju se u baštinskim ustanovama. Nadalje, one imaju i obrazovnu svrhu jer služe kao alat za podučavanje u području zadarskog glagoljaštva te se kao takav preporuča u školama, ali i gospodarsku svrhu u smislu razvoja turističke ponude. U sklopu projekta mapirana je staza *Tragovima glagoljaša s Ugljana i Pašmana*, a nakon što su njome prošli studenti informacijskih znanosti i učiteljskog studija, studenti su izradili i istoimenu virtualnu stazu. Virtualna staza upućuje na glagoljske rukopise koji se čuvaju u zadarskim arhivima, a koji su digitalizirani i dostupni u otvorenom pristupu, ali i na epigrafske spomenike i druge natpise. Dodatno, kroz stazu su dostupni i tzv. *glagoljaški izazovi* kroz koje se nude zadaci vezani uz potragu za daljnjim tragovima glagoljaštva na mapiranom

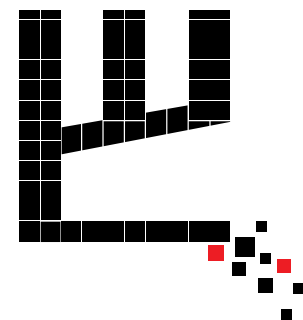
području. U idućim se fazama očekuju *training the trainers* radionice kojima će se studente pripremati da slične izložbe rade s učenicima, kako bi se promovirala pisana digitalna baština i korištenje tehnologija u svrhu izobrazbe u području baštine, njezine promocije i uključivanja u turističke i druge gospodarske aktivnosti.

Projekt *Pisana baština* kontinuirano nastoji arhivsku i drugu građu koja se čuva u baštinskim ustanovama digitalizirati, opisivati i istraživati te promovirati digitalnu baštinu kreativnim oblicima njezine primjene. Vjerujemo da će istom energijom ta nastojanja biti nastavljena u sklopu Centra za istraživanje glagoljaštva Sveučilišta u Zadru. Na temelju kvalitetnih digitalnih preslika i metapodataka, te uz čvrst interdisciplinarni pristup, idući koraci usmjereni su i ka gejmfikaciji baštine i proširenoj stvarnosti, ali i ka složenim paleografskim, kodikološkim, leksičkim, povijesnim i drugim znanstvenim istraživanjima hrvatske glagoljske baštine. ■

INFO

Portal Pisana baština: <https://pisanabastina.unizd.hr/>

Centar za istraživanje glagoljaštva sveučilišta u Zadru: <http://cig.unizd.hr/>

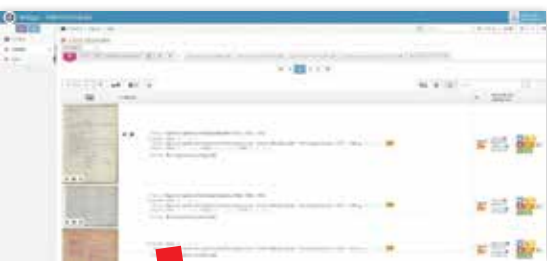

PISANA BAŠTINA

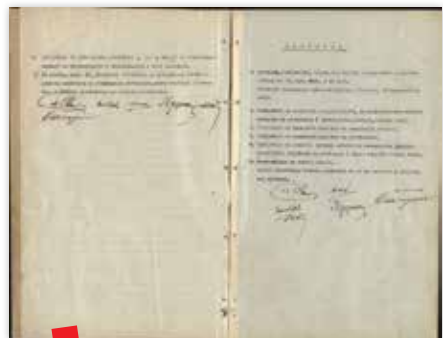
Projekt digitalizacije kulturne baštine tehničkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Branka Marijanović

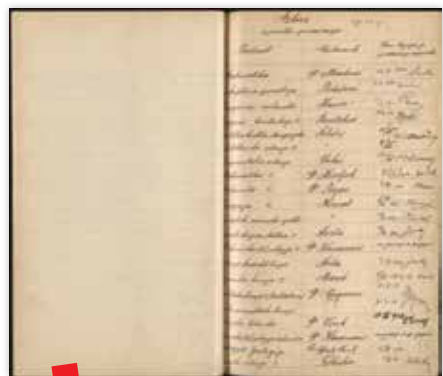
Projekt digitalizacije kulturne baštine tehničkih znanosti započeo je 2016. godine. Organizira ga i provodi Središnje knjižnice Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu. Tada su digitalizirani zapisnici sjednica Vijeća Tehničke visoke škole u Zagrebu (od 1926. Tehnički fakultet) koji datiraju od 1919. do 1956. Istovremeno je sklopljen i ugovor s tvrtkom ArhivPRO d.o.o. uz čiju su pomoć digitalizirani zapisnici pohranjeni na platformi Indigo.

Prikaz sučelja platforme Indigo sa skeniranim zapisnicima sjednica Vijeća Tehničke visoke škole u Zagrebu

Digitalizirani zapisnik Proforskog vijeća Tehničke visoke škole u Zagrebu iz 1919. godine

Iskaz o početku predavanja na Tehničkoj visokoj školi u Zagrebu iz 1920. godine

Središnja knjižnica 2018. nastavlja s razvojem spomenutog projekta, a osobito s obzirom na tada nadolazeću stotu godišnjicu osnutka Tehničke visoke škole u Zagrebu, koja se obilježavala 2019. godine. Tako se od 2018. kontinuirano provodi digitalizacija ugrožene i vrijedne fakultetske građe koja predstavlja baštinu ne samo tehničkih znanosti nego i Sveučilišta u Zagrebu. U tom razdoblju digitalizirana je građa prema sljedećem redoslijedu:

- ♦ Akademičke oblasti, osoblje i red predavanja u Kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu (1912. – 1914.)
- ♦ Sveučilišne oblasti i red predavanja u Hrvatskom Sveučilištu / Tehničkom fakultetu / Elektrotehničkom fakultetu u Zagrebu (1943. – 2011.)
- ♦ Izvještaj o radu Elektrotehničkog fakulteta (1955. – 1981.)
- ♦ Laboratorijski dnevnik Josipa Lončara (1933. – 1954.)
- ♦ Dokumenti iz privatnog života Josipa Lončara
- ♦ Rukopisi djela Ante Šantića koji svjedoče utemeljenju i razvoju biomedicinske tehnike u Hrvatskoj: *Biomedicinska elektronika, Telemetrija, Elektronička instrumentacija, Elektroencefalograf* (1964.), *Niskofrekventno parametarsko pretpojačalo* (1964.), *Mjerač vremena* (1959.), *Reoencefalograf* (1969.), *Tranzistorski pretvarač za visoki napon od 16kV* (1960.), *Petkanalni telemetrijski sistem* (Šantić; Stare, 1978.), *Aparatura za mjerenje tjemernih vrijednosti visokog napona, Selektivno pojačalo za mjerilo koncentracije CO* (Šantić; Mijat)
- ♦ Doktorske disertacije velikana tehničkih znanosti: Danilo Blanuša (1942.), Vladimir Muljević (1944.), Tomo Bosanac (1954.), Radenko Wolf (1955.)
- ♦ Djela Miroslav Plohla: rukopis *Jaka struja* (1927.), skripta *Akumulatori* (1931.) i rukopis predavanja (1934.)

Od spomenutog valja istaknuti Laboratorijski dnevnik Josipa Lončara, profesora na Tehničkoj visokoj školi u Zagrebu, utemeljitelja Laboratorija za električka mjerenja, autora brojnih temeljnih djela literature iz elektrotehnike u Hrvatskoj. Dnevnik sadrži 18 svezaka s preko 2.500 stranica kojega je profesor Lončar vodio od 1933. do 1954. godine. Tu je upisano 1.205 bilježaka, gotovo o svim pokusima koji su izvedeni u Lončarevom Laboratoriju. Zapisani su i opisi, brojčani podaci, sheme aparatura i uređaja, dijagrami, grafički prikazi rezultata, foto-grafije, a dakako i komentari o tijeku pokusa te rezultata. Tu se nalaze i mnoge druge zabilješke u vezi s laboratorijskim radom Josipa Lončara, a donekle i s nastavom na Fakultetu.

Projekt digitalizacije kulturne baštine tehničkih znanosti polazište je za stvaranje buduće digitalne knjižnice povijesne baštine Fakulteta elektrotehnike i računarstva (FER) Sveučilišta u Zagrebu. Virtualna knjižnica zamišljena je na način da bude dostupna javnosti, pretraživa po ključnim riječima te otvorena kontinuiranom nadopunjavanju novim sadržajima. Uz to, knjižnici će biti pridružena zbirka digitaliziranih magistarskih i doktorskih radova obranjenih na Fakultetu od njegovog osnutka 1956. pa sve do 2001. godine, od kada Središnja knjižnica pohranjuje takvu vrstu građe i u digitalnom obliku.

Središnja knjižnica FER-a od svog utemeljenja 1961. godine čuva obilje vrijedne građe koja svjedoči nastanku i razvoju Fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu, kao i tehničkih znanosti u Hrvatskoj i svijetu. Građa koja je u sklopu projekta digitalizirana vrijedna je baština tehničkih znanosti i stoga čini okosnicu tehničkih znanosti u Hrvatskoj. Njegujući i dalje tradiciju očuvanja temelja tehničkih znanosti, mrežno dostupnom digitalnom zbirkom bit će olakšan pristup građi, što će uvelike doprinijeti njenoj dostupnosti, kao i popularizaciji tehničkih znanosti u Hrvatskoj, dok će građa istovremeno biti očuvana. ■

Arhiv Galerije Studentskog centra u Zagrebu – distribucija znanja i informacija putem digitalnih tehnologija

Andreja Der-Hazarijan Vukić, Jasenka Ferber Bogdan

Krajem sedamdesetih godina prošlog stoljeća, dotadašnji voditelj Galerije Studentskog centra u Zagrebu, Želimir Košćević, donirao je Arhivu za likovne umjetnosti cjelovitu galerijsku dokumentaciju prikupljenu u razdoblju od 1966. do 1978. Fotografije, korespondencija i tehnička dokumentacija omogućile su pogled u kontekst i proces pripreme izložbenih projekata, kao i u njihovu konačnu realizaciju.

Kako je Galerija Studentskog centra od svojeg osnutka 1961. svojom programskom orijentacijom postala eksperimentalnim poligonom za mlade umjetnike, interes domaće istraživačke zajednice za tu je dokumentaciju bio sporadično prisutan i u pred digitalnom razdoblju. Međutim, taj se interes znatno povećao devedesetih, kada se simbolički s „padom“ Berlinskog zida, otvara pitanje redefiniranja okvira dominirajuće „zapadne“ povijesti

Grada Arhiva Galerije SC

umjetnosti, na primjerima istraživanja Novih umjetničkih praksi iz šezdesetih godina u zemljama tzv. Istočnog bloka. U fokusu su se tada našli umjetnici s područja bivše Jugoslavije, koji su u tim godinama tek zakoračili na umjetničku scenu, a kao oblik izražavanja upotrebljavali su nove medije poput fotografije, videa, performansa, intervencija u prostoru, urbanih akcija. Od osobitog interesa postaju upravo arhivi galerija i umjetničkih instituta, među kojima važno mjesto zauzima Arhiv Galerije Studentski centar. Svjestan važnosti gradiva, Arhiv za likovne umjetnosti pristupio je njegovoj postupnoj digitalizaciji i objavljivanju na digitalnoj platformi HAZU, što se odvija kontinuirano od 2011. do danas.

Procesu digitalizacije Arhiva Galerije SC Arhiv za likovne umjetnosti pristupio je s dobre startne pozicije, zahvaljujući tada već postojećoj digitalnoj platformi Hrvatske akademije, koja je 2019. proslavila svoju desetu obljetnicu. Uz ograničenje resursa, kako financijskih tako i ljudskih, u procesu digitalizacije početna je

točka bila odabir građe relevantne za istraživače. U slučaju Arhiva Galerije SC odlučeno je da se krene s digitalizacijom fotografija izložaba, čiji su autori (ugledna imena poput Petra Dabca, Enesa Midžića, Vladimira Jakolića i dr.) kao stalni suradnici Galerije fotografski dokumentirali svaku izložbu, od njezina otvorenja do postava, autora, sudionika i posjetitelja, stvorivši fotografsku „bazu“ brojnih dragocjenih, autentičnih, često nigdje zapisanih informacija. Digitalizirane fotografije obogaćene su metapodacima, koji uz umjetnike uključuju i autore fotografija, te pojedine (pre)poznate posjetitelje, među kojima su i mnogi istaknuti umjetnici. Svaka se fotografija pomoću posebno razvijenog modula može preuzeti u PDF formatu, uz prateće metapodatke u kojima je navedena i odgovarajuća licenca, odnosno uvjeti i način njezinog korištenja. Uslijedili su brojni kontakti istraživača, mahom iz inozemstva, čiji je interesni fokus bio na tzv. subverzivnim umjetničkim djelovanjima u državama socijalističkog uređenja, koja nisu mogla zaobići djelovanje Galerije Studentskog

Facebook objava, svibanj 2020. – prva samostalna izložba Jagode Kaloper u Galeriji SC 1970.

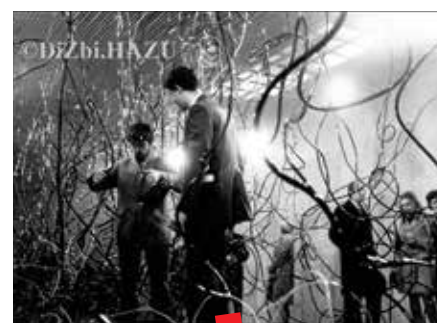
Građa Arhiva Galerije SC na Topoteci Sveučilišta u Zagrebu (Novine Galerije SC), 2020.

centra, upravo zbog činjenice da je ona u svojoj programskoj orijentaciji nosila elemente negacije većine onih zakonitosti prema kojima jedan galerijski sustav funkcionira, uspostavljajući neke nove odnose umjetnosti prema društvu i društva prema umjetnosti. Dok su jedni za svoja istraživanja našli dovoljno materijala u digitaliziranom sadržaju, drugi su, nakon spoznaje o postojanju šire dokumentacije, došli i osobno u Arhiv. Na taj se način u zadnjih par godina građa Arhiva SC-a našla u više znanstvenih publikacija u izdanjima The Courtauld Institute of Art, London i MIT Press-a. To potvrđuje izuzetnu važnost makar i djelomične digitalizacije, budući da je vidljivost sadržaja, neovisno o njegovoj količini, dovoljna da bi se pružila informacija i prenijelo znanje.

Usporedo s prezentacijom digitaliziranog sadržaja na digitalnom portalu HAZU, Arhiv za likovne umjetnosti koristi i društvene mreže u komunikaciji svojih sadržaja, što ujedno omogućuje sondiranje zainteresiranosti potencijalnih korisnika. Upravo se u slučaju nekoliko objava na Facebook stranicama Arhiva Galerije Studentskog centra pokazao višestruko veći angažman korisnika, nego što je to bio slučaj kod objava na drugim stranicama. To je dodatna potvrda dobre strategije i daljnjegsmjera digitalizacije. Takav izraziti interes odredio je i odabir materijala prezentiran na digitalnoj platformi Topoteke Sveučilišta u Zagrebu, u suradnji s ICARUS-om Hrvatska, na kojoj je u sklopu obrade fizičkog i memorijskog prostora Studentskog centra u Savskoj 25,

predstavljena i Galerija Studentskog centra, koja je, uz Teatar ITD i kino, bila glavni nositelj avangardnih kulturnih sadržaja tog umnogome specifičnog sklopa. Iskustvo i prikupljene informacije, na ovom relativno malom segmentu odabranog digitaliziranog sadržaja, koji korespondira sa znanstvenim i stručnim interesom istraživačke zajednice, ponovno su potvrdili izuzetnu važnost digitalnih tehnologija u suvremenom načinu rada arhiva, kao i put daljnjeg promišljanja o načinima njihove što učinkovitije upotrebe, osobito u okolnostima ograničenih financijskih i infrastrukturnih resursa. ■

Fotografije iz Arhiva Galerije SC na platformi DiZbi

Fotografije iz Arhiva Galerije SC na platformi DiZbi

INFO

DiZbi - digitalna platforma HAZU: <http://dizbi.hazu.hr>

Topoteka Sveučilišta u Zagrebu: <https://unizg.topoteka.net>

Gradivo Arhiva Galerije SC u međunarodnim izdanjima pogledajte na <https://courtauld.ac.uk/research/courtauld-books-online/collaboration-and-its-discontents> i https://www.mitpressjournals.org/doi/abs/10.1162/artm_a_00225?journalCode=artm&

Projekt Bulwark of Europe – digitalizacija habsburško-osmanske krajine

Marta Jurković, Filip Šimunjak

O projektu

Bulwark of Europe (predziđe Europe) projekt je koji se bavi proučavanjem rane faze Hrvatske i Slavonske vojne krajine, tj. razdobljem od sredine 16. stoljeća do „konsolidacije” Krajine na Saboru u Brucku na Muri 1578. godine. Cilj projekta je približiti Vojnu krajinu široj publici na zanimljiv i interaktivan način.

Projekt je započeo u sklopu kolegija „Uvod u istraživački rad“, nositeljice prof. dr. sc. Nataše Štefanec, na kojemu je grupa studenata transkribirala i obradila za sada najraniji poznati krajiški popis (*Kriegsstaat*) iz 1556. godine, pisan njemačkom goticom. U programu Google Maps izrađena je prateća interaktivna karta Vojne krajine (1556.), pripadajuća tablica s podacima te uvodni tekst. Izrađena je prateća interaktivna karta Vojne krajine (1556.), u programu Google Maps, prateća tablica s podacima i uvodni tekst. Na stranici su obrađene i najvažnije osobe i utvrde koje popis spominje. Mrežna stranica projekta svojevrsna je baza podataka koju tijekom narednog desetljeća želimo dopunjavati novim materijalima. Sučelje stranice u potpunosti je

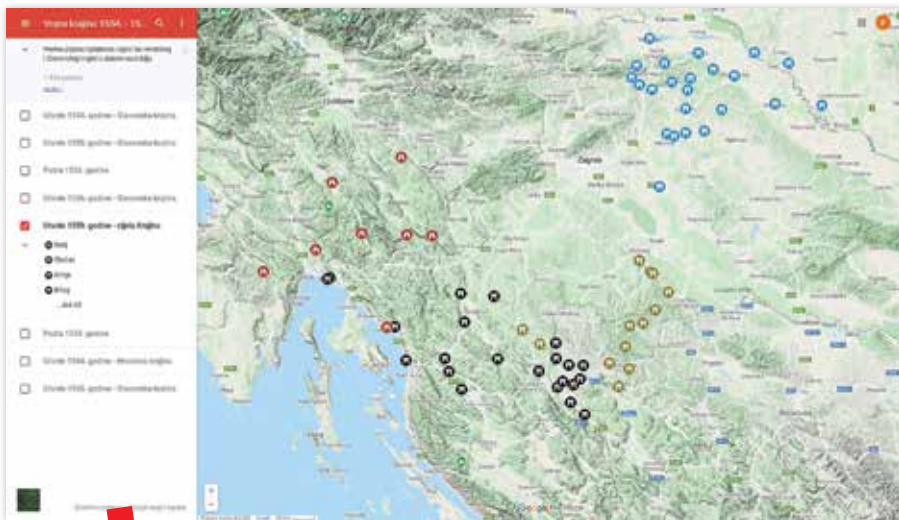
Interaktivni grafički prikaz (primjer fortifikacija zagrebačkog Gradeca).

prevedeno na engleski jezik, a trenutno se radi i na prijevodu sažetaka problemsko-preglednih eseja. Želja nam je da stranica postane značajan izvor za istraživače ranoga novog vijeka, za zainteresirane iz Hrvatske i svijeta, ali i mjesto na kojem bi nastavnici, učenici i studenti mogli dobiti najmoderniji vizualni prikaz vojno-krajiškog razvoja i prostora (interaktivne karte, 3D modeli i sl.).

Digitalizacija i interaktivni sadržaji

Na mrežnoj stranici projekta dostupne su interaktivne karte pomoću kojih se može pratiti brojčano stanje svake popisane krajiške utvrde iz godine u godinu. Karte su izrađene na temelju desetak popisa koji donose brojčano stanje na Hrvatskoj i/ili Slavonskoj vojnoj krajini. Osim interaktivnih radi se i na izradi „klasičnih” karata te na pisanju eseja o razvoju Vojne krajine, krajiške pošte te o krajiškim utverdama. Uz svaku utvrdu nalazi se njezin povijesni grafički prikaz (ako postoji) te statistički pregled kretanja broja vojnika tijekom godina za kojih je utvrda bila u funkciji.

Uz pojedine utvrde nalazi se i niz različitih grafičkih priloga koji sintetiziraju podatke na jednostavan i interaktivan način. Tako je za „zagrebački fortifikacijski trio” (Gradec, Kaptol i biskupsku utvrdu) izrađen interaktivni grafički prikaz koji sintetizira tlocrt i vrijeme podizanja pojedinih fortifikacijskih elemenata. Uz to, članovi projekta aktivno rade na izradi 3D modela utvrda. Trenutačno su na stranicama

Interaktivna karta krajiških utvrda iz godine u godinu (primjer 1559. godine)

INFO

Web-stranica projekta:

<https://vojnakrajina.ffzg.unizg.hr/>

Facebook stranica projekta:

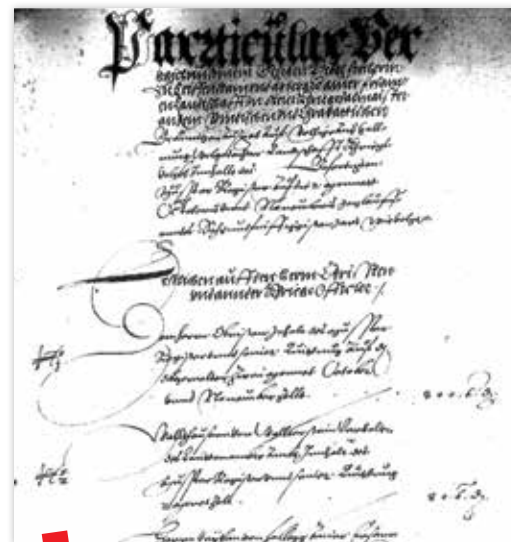
<https://www.facebook.com/bulwark.of.europe/>

dostupni modeli zagrebačke biskupske utvrde i renesansne utvrde Konjščina, a radi se na izradi novih modela.

Jedan od glavnih ciljeva projekta jest promicanje digitalne pristupačnosti literature i izvorne građe. Na mrežnim mjestima projekta nalazi se niz objavljenih izvora i literature, kao i tablični pregledi svih do danas poznatih krajiških vojnih popisa iz 16. stoljeća. Osim toga, radi se i na objavljivanju do danas neobjavljenih povijesnih izvora. Tako se na stranici može pronaći i originalni spis najranijeg sačuvanog krajiškog popisa, pisan njemačkom goticom, iz 1556. godine. Spis je popraćen cjelovitim transkriptom kako bi se posjetitelju omogućilo da se i sam upozna s njemačkom goticom te okuša u transkribiranju i, potencijalno, razvije nove jezične vještine. Završno, pod rubrikom *Dodaci* na stranici se nalazi popis korisnih linkova za pristup mrežnim kartografskim i povijesnim izvorima, znanstvenoj literaturi te sličnim mrežnim mjestima koja sintetiziraju razne digitalne sadržaje.

Projekt Bulwark of Europe posljednjih nekoliko mjeseci aktivan je i na mrežnim stranicama *Facebooka*. Od osnutka stranica je prikupila 2.000 pratitelja. Na stranici se redovito objavljuju kraći tekstovi povijesne tematike popraćeni grafičkim priložima. Tekstovi se objavljuju paralelno na hrvatskom i engleskom jeziku. Iako se projekt primarno bavi hrvatsko-osmanskom granicom, objavljivanje na engleskom jeziku rezultiralo je značajnim uključivanjem međunarodne publike te posredno popularizacijom hrvatske ranonovovjekovne povijesti (sudeći prema *Facebook* analitici stranica ima gotovo tri puta više anglofonih negoli domaćih pratitelja).

Digitalizacija i izrada interaktivnih sadržaja nastavit će se odvijati do daljnjega. Članovi projekta aktivno rade na novim sadržajima i željno iščekuju i pozdravljaju zanimanje novih pojedinaca, koji su spremni surađivati na kretanju historiografije prema digitalnom dobu kao i na popularizaciji jednog relativno nepoznatoga razdoblja hrvatske povijesti. ■

Originalni krajiški popis iz 1556. godine.

Nikola Jurišić – vojnik, diplomat i spasitelj Beča

3D rekonstrukcija utvrde Konjščina

Smjernice za 3D digitalizaciju pokretnih kulturnih dobara metodom fotogrametrije

Željko Trbušić

Digitalizacija je proces bez kojeg je danas teško zamisliti bilo koji projekt i dugoročnu strategiju upravljanja baštinom. Ona istovremeno omogućava zaštitu kulturnih dobara od prekomjernog korištenja, diseminaciju na vrlo jednostavan i brz način te uključivanje u suvremene trendove upravljanja baštinom i povezivanje s brojnim informacijsko-komunikacijskim alatima koje poznajemo.

Digitalizacija trodimenzionalnih (3D) objekata i prostora razlikuje se od klasične (dvodimenzionalne, 2D) digitalizacije ponajprije u alatima koji se koriste i načinu na koji se odvija. Korištenje opreme, tehnologije, pa i diseminacija 3D objekata znatno su složeniji u usporedbi s digitalizacijom primjerice rukopisa ili fotografija. Krajnji rezultat 3D digitalizacije su 3D objekti koji se korištenjem računala mogu pregledavati u sve tri dimenzije, a to podrazumijeva njihovu rotaciju po x, y i z osi uz održavanje vizualnog identiteta objekta.

Istraživanje postupaka 3D digitalizacije metodom fotogrametrije dio je projekta izgradnje i unaprjeđenja portala Znameniti.hr koji „omogućava pretraživanje i pristup digitaliziranim djelima velikana hrvatske kulture, znanosti, umjetnosti i javnog života“ u kojem sudjeluju sljedeće institucije, udruge i tvrtke: ArhivPRO d.o.o., Centar za ženske studije, Državni arhiv u Varaždinu, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, ICARUS Hrvatska, Institut za etnologiju i folkloristiku, Knjižnice grada Zagreba, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Muzej za umjetnost i obrt, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu i Sveučilište u Zagrebu. Predmet iskorišten za ilustriranje postupka i prikazan u ovom radu je Orden narodnog oslobođenja koji se čuva na Odsjeku za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU kao dio arhivskog fonda Vladimira Nazora (HR-AHAZU-KN-159).

Fotogrametrijski postupak

Za obavljanje 3D digitalizacijskog postupka i stvaranje 3D računalne slike prostora ili objekta potrebno je koristiti specijalizirane uređaje i računalni softver. Najčešće se radi o LADAR (*LAser Detecting And Ranging*) ili LIDAR (*LIght Detecting And Ranging*) uređajima kojima se prikupljaju informacije o položaju točaka u prostoru i koje se nakon toga mogu računalno povezati u smisleni prikaz i vjernu reprodukciju 3D fenomena, no osim njih danas postoji i niz drugih načina kojima se može na pouzdan i manje zahtjevan način provesti ovaj proces. Metoda fotogrametrije popularna je zbog pristupačnosti uređaja koji su potrebni za njezino izvršavanje, ali i softverskih alata kojima se izrađuje 3D model. Sastoji se od dva glavna koraka – fotografiranje te računalno spajanje i obrada.

Fotografiranje

Metoda fotogrametrije uključuje fotografiranje objekta ili prostora na način da se pokrije sva njegova površina i da se fotografije međusobno preklapaju kako bi ih računalo moglo spojiti u smislenu cjelinu. Poželjno je korištenje profesionalnog digitalnog SLR (engl. *single-lens reflex*) fotoaparata, ali u određenim slučajevima zadovoljavajuće rezultate moguće je postići i mobilnim telefonom s ugrađenom digitalnom kamerom.

Kod izrade fotografija s ciljem dobivanja što boljeg 3D modela potrebno je obratiti pozornost na nekoliko stvari: postavke fotoaparata i osvjetljenje te tip objekta i način fotografiranja.

Fotografiranje se obavlja na način da objekt koji se želi 3D digitalizirati ispunjava većinu kadra te da je dobro osvijetljen i u fokusu. Objekt se fotografira iz najmanje udaljenosti pri kojoj ni jedan njegov dio nije izostavljen, a poželjno je koristiti fotografski

Primjer osvjetljenja kod fotografiranja rotiranjem objekta korištenjem jednog fotoaparata (Instructables. Shooting for Photogrammetry)

stativ koji će eliminirati mogućnost zamućenja do kojeg dolazi rukovanjem fotoaparatom bez oslonca. Pri izradi osvjetljenja potrebno je stvoriti kontrolirane uvjete te koristiti minimalno dva ili tri izvora svjetla jednake jakosti. Izvor svjetlosti trebao bi biti difuzan što se postiže uporabom mekane kutije (engl. *softbox*), a pozicija i udaljenost osvjetljenja od objekta ovisi o jačini izvora. Uvjeti bi trebali biti identični za svaku fotografiju istog objekta. Na ovaj način postiže se eliminacija sjena na objektu (objekt nepravilnog oblika u pravilu zahtjeva više izvora svjetlosti za potpunu eliminaciju sjena) i ravnomjerno osvjetljenje bez odsjaja (posebno važno kod objekata čija površina dobro reflektira svjetlo). Profesionalni SLR fotoaparati najčešće podržavaju nekoliko vrsta automatskog načina rada koji olakšavaju izradu fotografija i ubrzavaju proces fotografiranja, ali za najbolji rezultat fotogrametrijskog postupka poželjno je koristiti način rada koji dopušta ručno podešavanje svih postavki. Otvor blende (engl. *aperture*) postavka je kojom se određuje količina svjetlosti koja prolazi kroz objektiv i mjeri se F-brojem te je usko vezana uz brzinu zatvarača (engl. *shutter speed*). Ova dva parametra kod fotogrametrijskog postupka iznimno su važna jer se njima postiže željena dubina polja (engl. *depth of field*) – razmak između najbliže i najdalje točke koje su u oštrom fokusu. Fotografirani objekt mora na svakoj fotografiji biti u cijelosti u oštrom fokusu kako bi

računalo moglo pravilno spojiti fotografije, a pozadina treba biti, ili je poželjno da bude, van fokusa. Treća postavka na koju treba obratiti pažnju je ISO osjetljivost kojom kontroliramo količinu svjetlosti na koju reagira senzor fotoaparata. Poželjna je što manja vrijednost jer daje čišću fotografiju, dok više vrijednosti produciraju zrnati rezultat.

Preporučene početne postavke teško je fiksno odrediti i ovise o specifičnoj situaciji, ali okvirno se mogu pronaći u vrijednostima između:

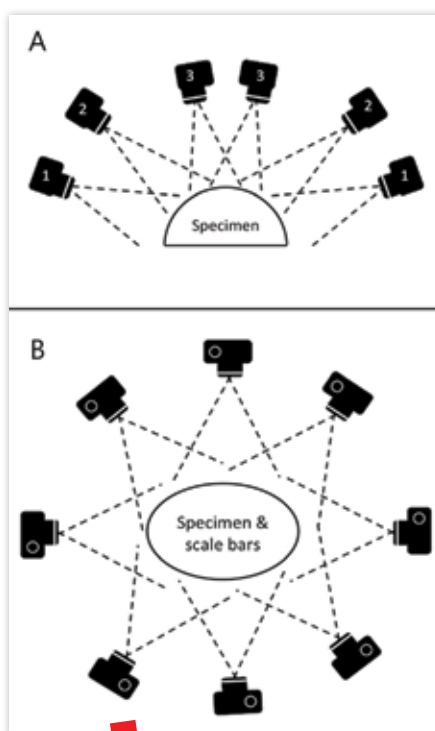
- ♦ otvor blende = F10 – F20,
- ♦ brzina zatvarača = 1/10 – 1/50,
- ♦ ISO vrijednost = 200 i manje.

Navedene postavke određuju tip objekta koji se fotografira; primjerice, ako fotografiramo objekt koji ima veliku relativnu udaljenost od najbliže do najdalje točke potrebno je prilagoditi otvor blende i brzinu zatvarača kako bi svaki njegov dio u određenom kadru bio u fokusu. Osim postavki fotoaparata, površina i izrada objekta određuju način osvjetljenja. Prvi zadatak kod postavljanja osvjetljenja je sagledati objekt iz svih kutova i utvrditi da je svaki njegov dio dobro osvijetljen i bez sjena ili tamnijih dijelova. Ovaj korak iznimno je važan ako kao izvor svjetlosti koristimo i sunce, jer bi tada ruke ili glava skulpture koju pokušavamo 3D digitalizirati mogli stvarati sjene na drugim dijelovima objekta. Osvjetljenje je također potrebno raspršiti kako ne bi došlo do odsjaja kod objekata sjajnije površine što u kasnijoj fazi izrade modela utječe na nedostatak pigmenta, ali i na smanjenu mogućnost softvera da pravilno spoji fotografije i generira model.

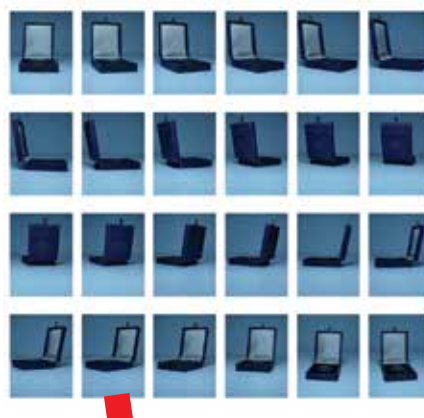
Kod samog postupka fotografiranja objekt se ne smije ni na koji način pomicati niti mu se smije mijenjati oblik. Izuzetak toga je rotacija objekta oko jedne osi u slučaju fotografiranja s fiksno postavljenim fotoaparatom. Za izradu modela malih objekata moguće je fotografirati na dva načina: rotiranjem objekta s fiksno postavljenim fotoaparatom ili kretanjem fotoaparatom oko statičnog objekta.

U oba slučaja važno je svakom fotografijom obuhvatiti objekt u cijelosti i osigurati da je na svakoj sukcesivnoj fotografiji vidljiv i dio objekta s prethodne fotografije. Prva metoda

omogućuje kontrolu vidljive pozadine kako bi se izbjegle komplikacije kod kasnijeg spajanja fotografija, dok je kod druge ovu kontrolu puno teže postići. Treća metoda uključuje korištenje velikog broja unaprijed postavljenih fotoaparata, ali zahtjeva veća ulaganja i pristup velikom broju fotoaparata istovremeno (oko 100) te, iako ima svoje prednosti za velike projekte i iznimno vrijednu kulturnu baštinu, njezina efikasnost i zahtjevi za ulaganjem ne pripadaju u okvir ovog projekta. Fotografirati treba iz svih kutova, a za uspješnu izradu modela potrebno je okvirno od 50 do 200 fotografija.

Pozicioniranje fotoaparata kod fotogrametrijskog postupka (House et al. (2018). Moving to 3D)

Sukcesivno fotografiranje objekta za potrebe fotogrametrijskog postupka

Računalno spajanje i obrada

Nakon odrađenog postupka fotografiranja objekta za potrebe izrade 3D modela potrebno je fotografije računalo spojiti i generirati 3D prikaz. Za ovaj postupak koristi se specijalizirani softver (na tržištu su dostupna komercijalna i besplatna rješenja), a dijeli se na dva koraka – spajanje i naknadna obrada.

Spajanje podrazumijeva prihvaćanje fotografija u sustav, davanje uputa softveru i namještanje postavki te radno vrijeme potrebno da računalo izvrši zadatak. Nakon izvršenja zadatka model je moguće ekstrahirati u nekom od ponuđenih formata prijenosa datoteka s 3D prikazima. Proces prihvaćanja fotografija jednostavan je i odvija se direktnim dodavanjem unutar softvera nakon čega je ponekad dostupna i automatska analiza kojom se eliminiraju zamućene ili nepotpune fotografije.

Primjer gotove fotografije korištene za izradu 3D modela fotogrametrijskim postupkom

Namještanje postavki opcija je koju određena softverska rješenja pružaju korisnicima i može se sastojati od namještanja vrlo jednostavnih parametara, ali i onih složenijih koji zahtijevaju dodatno istraživanje i proces učenja. Bitno je istaknuti da se dobri rezultati mogu postići i bez dodatnog podešavanja sustava. Nakon pokretanja procesa spajanja, ovisno o broju fotografija, njihovoj kvaliteti i složenosti modela te računalnim sposobnostima konfiguracije koju koristimo, sustav će zahtijevati određeno vrijeme obrade koje u prosjeku može biti od 30 minuta do nekoliko sati. Prije ulaganja u poboljšanje računalnih mogućnosti

s ciljem ubrzanja ovog procesa treba proučiti koje računalne komponente najviše utječu na brzinu izrade modela, točnije, koji dio računala određeni softver koristi kao primarno pogonsko gorivo za kalkulacije potrebne za generiranje 3D modela. U sklopu ovog projekta za spajanje fotografija i izradu modela korišten je sustav otvorenog koda pod nazivom Alicevision Meshroom.

Vrsta objekta i način fotografiranja

- ♦ odabir objekta
- ♦ odabir načina fotografiranja - rotiranjem objekta ili kretanjem fotoaparata oko objekta

Postavke fotoaparata i odabir osvjetljenja

- ♦ otvor blende = F10 - F20
- ♦ brzina zatvarača = 1/10 - 1/50
- ♦ ISO vrijednost = 200 ili manje

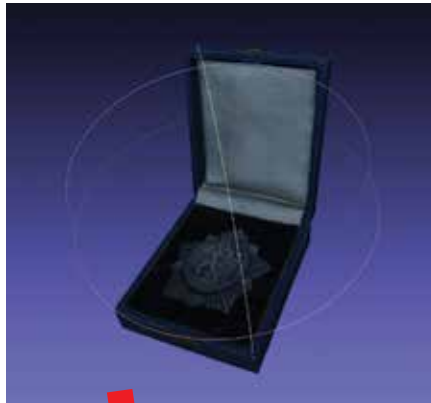
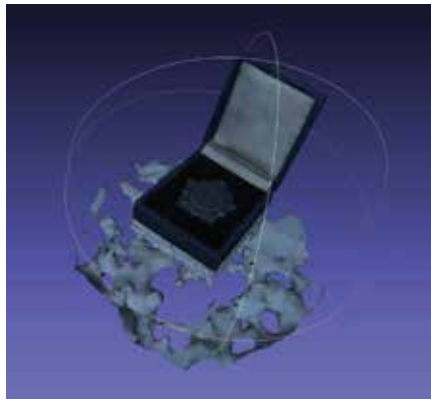
Računalno spajanje i dodatna obrada

- ♦ odabir softvera i određivanje postavki spajanja
- ♦ pregled izrađenog modela i postupak naknadne obrade

Koraci u izradi 3D modela pokretnog kulturnog dobra

Nakon dovršenog spajanja fotografija i generiranja 3D modela rezultati mogu biti djelomično zadovoljavajući. Dijelovi modela mogu biti nepravilni i nedosljedni originalu, a također je moguća pojava viška generiranih informacija koje su pridružene završnom rezultatu. Tada je potrebno model naknadno obraditi i urediti kako bi bio što vjerodostojniji i kako bi njegov završni izgled bio prihvatljiv i iskoristiv za predviđenu namjenu. Za ovaj postupak koristi se specijalizirani softver za računalnu obradu 3D objekata (poput Blendera) koji nudi niz potrebnih alata. Koliko i kako intervenirati u model odluka je koju treba donijeti na razini cjelokupnog projekta s obzirom na to da su mogućnosti velike – od jednostavnog popravljivanja nedostataka do dodavanja sjena, pozadina, mijenjanja tekstura modela i slično. U ovoj fazi također je potrebno usuglasiti tip izlazne datoteke koja će sadržavati informacije o modelu kako bi ga se moglo koristiti za to predviđenu svrhu (primjerice, prikaz u sklopu odabranog repozitorija ili 3D ispis).

Razlika gotovog modela prije i nakon odrađenog postupka naknadne obrade

Dodatne mogućnosti i zaključak

Fotogrametrija malih, pokretnih kulturnih dobara obećavajući je način njihove digitalizacije i prijenosa u 3D računalni svijet. Ovaj postupak može biti vjerodostojan način bilježenja stanja predmeta, ali i otvara mogućnosti njihove digitalne rekonstrukcije i spajanja razdvojenih dijelova. Metoda i postavke navedene u ovim smjernicama tek su osnovni pokazatelj sve kompleksnosti i različitih mogućnosti koje se pružaju, a za pravu sliku potrebno ih je iskušati u praksi. Kao generalno pravilo, najbolje je pokušati postići istovjetne uvjete osvjetljenja, pozadine i opreme kako bi se osigurao nesmetan proizvodni proces i digitalizirao velik broj objekata u kratkom roku.

Iako inicijalni troškovi potrebne opreme mogu biti dosta visoki, softver naveden u ovom radu potpuno je besplatan i slobodan za korištenje bez ograničenja, a za osnovni postupak fotografiranja bit će dovoljno i improvizirano osvjetljenje te mobilni telefon s ugrađenom digitalnom kamerom. Iskustvo dobiveno takvim početnim pokušajima vrlo se lako transformira i primjenjuje na rad u profesionalnom okruženju, a i dobiveni modeli mogu biti vrlo dobri, a mogu i pokrenuti

daljnji razvoj te otvoriti nove mogućnosti za napredak. Korisnicima je potrebno još određeno vrijeme prilagodbe i upoznavanja s ovakvim načinima prikazivanja kulturne baštine, a ta prepreka može se premostiti samo omogućavanjem pristupa što većem broju 3D modela i pravilnim informiranjem te edukacijom. ■

Izvori

Alicevision. *Meshroom: open source photogrammetry software*. Dostupno na: <https://alicevision.org/#meshroom> (9.7.2020.).

Blender. *Open source 3D creation*. Dostupno na: <https://www.blender.org/> (9.7.2020.).

Instructables. *Shooting for Photogrammetry*. Dostupno na: <https://www.instructables.com/lesson/Shooting-for-Photogrammetry/> (9.7.2020.).

Sony. *Osnove objektivna: otvor blende, f-brojevi i dubina polja*. Dostupno na: <https://www.sony.hr/electronics/sto-je-otvor-blende-dubina-polja> (9.7.2020.).

Znameniti.hr – tematski portal. Dostupno na: <http://znameniti.hr/> (8. 9. 2020.)

Saznajte više

House, J. E., Brambilla, V., Bidaut, L. M., Christie, A. P., Pizarro, O., Madin, J. S., Dornelas, M. (2018). Moving to 3D: relationships between coral planar area, surface area and volume. *PeerJ*, 6:e4280, doi:10.7717/peerj.4280

Konstantakis, M., Aliprantis, J., Teneketzis, A., Caridakis, G. (2018). Understanding User eXperience aspects in Cultural Heritageinteraction. *PCI 2018 - Panhellenic Conference on Informatics*, Atena, Grčka.

Stančić, H., Zanier, K. (2012). *Heritage live: upravljanje baštinom uz pomoć informacijskih alata*. Univerzitetna založba Annales, Koper.

Državni arhiv u Gospiću - Dvadeset godina prve arhivske ustanove osnovane u samostalnoj Republici Hrvatskoj

Ivica Mataija

Tijekom pedesetih i šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, kad se gradila mreža arhivskih ustanova u Hrvatskoj, Lika nije bila zainteresirana za osnutak arhivske ustanove već je skrb o arhivskom gradivu povjerila arhivu u Karlovcu. Na taj je način lokalna politika propustila očito povoljne okolnosti za osnivanje arhivsa na svom području. Sabirni centar karlovačkog arhiva radio je u Gospiću do početka Domovinskog rata, a arhivsko je gradivo iz njega preseljeno u Karlovac 1980. godine. S obzirom na tijek događaja, inicijativa za formiranje arhiva u Gospiću bila je kasnije gotovo zaboravljena, a nepostojanje arhivske ustanove u samoj Lici odrazilo se na razinu zaštite arhivskoga gradiva u ličkim pismohranama.

Hrvatskim osamostaljenjem započele su i sveobuhvatne promjene hrvatske arhivske službe u okviru kojih i izgradnja nove mreže arhivskih ustanova. Tako je nakon usvajanja Zakona o arhivskom gradivu i arhivima 1997. ravnatelj Hrvatskoga državnog arhiva Ministarstvu kulture RH uputio prijedlog za osnivanjem arhivskih ustanova u Šibeniku, Požezi i Gospiću. Hrvatsko arhivsko vijeće je uskoro osnovalo posebno Povjerenstvo sa zadaćom da utvrdi materijalne i stručne uvjete za osnivanje arhiva u Lici. Nakon provedene pripreme i usuglašavanja teksta nacрта, Vlada RH 30. rujna 1999. donijela je Uredbu o osnivanju Državnog arhiva u Gospiću kao područnog državnog arhiva, koji svoju službu obavlja na području Ličko-senjske županije, osim gradova Senja i Novalje te na području Zadarske županije, za Općinu Gračac i naselje Srb. Tako je gospićki arhiv postao prva arhivska ustanova osnovana u samostalnoj Republici Hrvatskoj.

Državni arhiv u Gospiću započeo je s radom 1. ožujka 2000. u privremenom

Sređivanje gradiva na terenu, 2008. © DAGS

uredskom prostoru, u dvije prostorije zgrade stare gospićke gimnazije. Iako je Uredbom za njegovo sjedište bila određena zgrada u Kaniškoj br. 17, u posjed njezinog manjeg dijela Arhiv je stvarno stupio tek u veljači 2001. godine kada je započeo proces adaptacije prostora i uređenje spremišta. U uređeni prostor Arhiv je uselio početkom srpnja iste godine kada je započeo i proces preuzimanja gradiva od Državnog arhiva u Karlovcu. U posjed cijele zgrade Arhiv je stupio koncem rujna 2002. nakon čega je zgrada u cijelosti adaptirana i opremljena.

Trajni gubitak velikoga dijela arhivskoga gradiva jedna je od dominantnih osobina ličkoga područja, a onda i jedan od temeljnih problema s kojim se Državni arhiv u Gospiću suočio već na samom početku svoga postojanja. Zbog toga je bilo vrlo važno izraditi povijest institucija /stvaratelja na području nadležnosti i izvršiti, na temelju dostupnih podataka, rekonstrukciju njihovih pismohrana. U kontekstu nastojanja da se barem dijelom originalno gradivo, koje se nalazi u drugim ustanovama

ili u privatnom vlasništvu, nadomjesti dopunskim preslikama Arhiv je organizirao posebnu zbirku u kojoj se čuvaju takve preslike. Želeći dodatno potaknuti istraživanje lokalne povijesti, kao i svijest o njezinoj važnosti, te uključiti lokalnu zajednicu u izgradnju vlastitoga arhiva, Arhiv je pokrenuo virtualnu platformu – Topoteka Lika, na kojoj se zaštićeno i opisano gradivo značajno za lokalnu povijest u posjedu privatnih osoba nudi javnosti kao nova mogućnost oblikovanja regionalnog identiteta u kojemu mogu sudjelovati svi zainteresirani na jednostavan i svima jednako dostupan način.

Osnutkom Državnog arhiva u Gospiću na ličkom se području znatno promijenila svijest o važnosti arhivskoga gradiva kao nezamjenjivoga vrela za proučavanje lokalne povijesti te arhiva kao povijesne riznice i čuvara regionalnoga identiteta. Tako se Arhiv oblikovao u jednu od središnjih ustanova kulture na ličkom području, a njegov je rad nezamisliv bez interaktivnog odnosa s korisnicima, znanstvenicima, svima koji su zainteresirani za

INFO

Državni arhiv u Gospiću:
<https://arhiv-gospic.hr/>

proučavanje povijesti Like, ostalim arhivskim i srodnim kulturnim i znanstvenim ustanovama i institucijama te Ministarstvom kulture. Uz redovitu razvijena je i prepoznatljiva izdavačka djelatnost u okviru koje je do sada objavljeno četrdesetak naslova koji na različite načine govore o povijesti Like. U tom je kontekstu posebno vrijedna edicija *Prilozi za povijest Like* u kojoj su objavljene autorske knjige nastale kao rezultat historiografskih, kulturoloških, jezikoslovnih, socioloških i etnoloških istraživanja ličkoga prostora. Među njima posebno se ističe *Leksikon Ličana* koji je okupio brojne znanstvenike i publiciste kojima je Lika profesionalni izazov i nadahnuće. Leksikon na 337 stranica donosi biografiju 363 Ličanke i Ličana koji su svojim radom na različitim područjima djelovanja obilježili svoje vrijeme. Leksikon, uređen po znanstvenim standardima izrade biografskih leksikona, predstavlja značajan prinos ne samo lokalnoj, nego i hrvatskoj biobibliografiji.

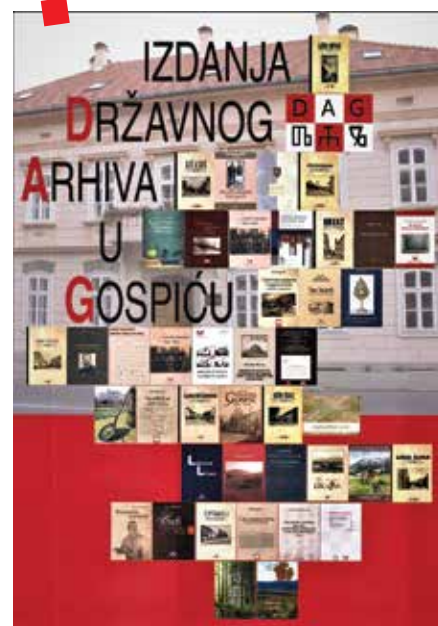
Sa Sveučilištem u Zadru, kao sunakladnikom, Arhiv je pokrenuo izdavanje časopisa *MemorabiLika*, koji se u pravilu objavljuje jednom godišnje u tiskanom i u elektroničkom obliku. U časopisu se objavljuju znanstveni radovi, arhivsko

građivo, arhivska obavijesna pomagala, prikazi znanstvene literature, znanstvenih skupova i drugi prinosi važni za zavičajnu povijest, geografiju i kulturu.

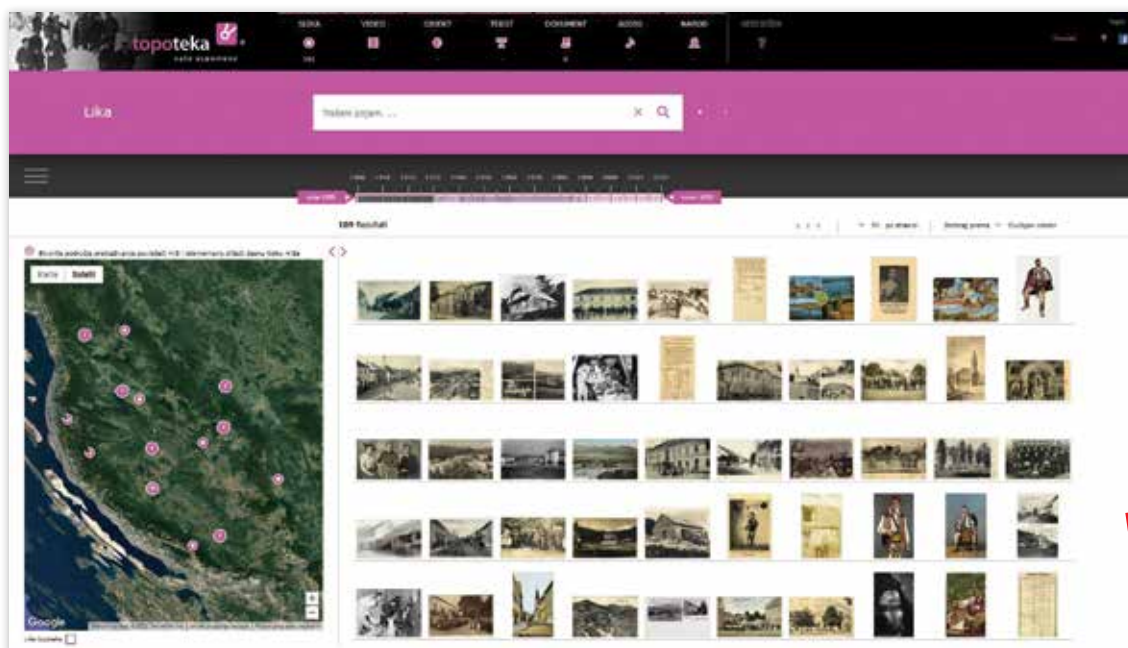
Posebno mjesto u nakladničkom korpusu Arhiva pripada projektu digitalizacije i objave pretiska starih gospićkih novina koji je, uz potporu Ministarstva kulture, realiziran u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom iz Zagreba. U okviru projekta objavljeni su pretisci svih gospićkih novina koje su izlazile od konca 19. stoljeća do početka Drugoga svjetskog rata: *Ličanin* (1886. – 1897.), *Hrvat* (1895. – 1911.), *Lička sloga* (1934. – 1941.), *Lički glas* (1925. – 1926.), *Lički Hrvat* (1922. – 1924.), *Narodno jedinstvo* (1920. – 1925.), *Starčevićanac* (1907. – 1911.), *Srbini* (1898. – 1911.), *Lički vjesnik* (1944.) i *Ličke novine* (1920. – 1921.).

U proteklih dvadeset godina Arhiv je organizirao niz izložaba, predavanja, predstavljanja knjiga i publikacija, stručnih i znanstvenih skupova i u tom razdoblju rastao je i razvijao se kao prepoznatljivo odredište i ishodište stručnog i znanstvenog interesa za sve segmente slojevitoga ličkog identiteta. ■

Izdanja Arhiva 2020. © DAGS

Zgrada Državnog arhiva u Gospiću, lipanj 2004. © DAGS

Topoteka Lika 2019.

ICARUS Italia APS

Maria Rosaria Falcone, Vera Isabell Schwarz-Ricci

Udruga ICARUS Italia APS osnovana je u Napulju u srpnju 2019. nakon desetogodišnje bliske suradnje s Međunarodnim centrom za arhivska istraživanja ICARUS. Njezino je osnivanje potpomogao primjer i iskustvo rada udruge ICARUS Hrvatska i korisni savjeti Vlatke Lemić.

Novoosnovana udruga ICARUS Italija ima bogato stručno iskustvo koje su njezini osnivači i voditelji stekli u području međunarodne suradnje kao članovi radne i istraživačke grupe koja je od 2008. organizirana pri napuljskom sveučilištu Federico II i to na Odjelu *humanistike*, a danas pri Laboratoriju povijesnih dokumenata na Internetu (*Documenti storici nel Web*). Pod organizacijskim i znanstvenom vodstvom prof. Antonelle Ambrosio u razdoblju 2010. – 2018. Odjel humanistike bio je partner u dva velika međunarodna projekta: ENArC – European Network on Archival Cooperation (EU Programi kulture 2007-2013) i co:op. Community as Opportunity – The Creative Archives' and Users' Network (EU Kreativna Europa, 2014-2020). Konkretno, Odjel humanistike bio je uključen u različite istraživačke i edukacijske aktivnosti povezane s proučavanjem i digitalizacijom povijesnih dokumenata te njihovim opisom i upravljanjem u digitalnom okruženju, tj. aktivno je surađivao u stvaranju digitalnih arhiva i zbirki te njihove implementacije na portalima Monasterium.Net i Topotheque kojima upravlja ICARUS. Ovi projekti suradnje bili su okvir unutar kojega su osnivači organizacije ICARUS Italija stekli potrebno iskustvo za uključivanje u međunarodne mreže kroz koje su željeli promovirati nove projekte i ideje.

Udruga ICARUS Italia svoje prve aktivnosti započela je u godini obilježenoj brojnim preprekama prouzročenih pandemijom Covid-19 virusa. Unatoč tome, zahvaljujući entuzijazmu i iskustvu rada na daljinu, udruga je uspješno započela planiranje svojih aktivnosti, krenuvši od već postojećih mreža na lokalnom području. U mjesecima obilježenim karantenom postavljani su

temelji projekta kojem je cilj turističko i profesionalno unaprjeđenje i revitalizacija područja doline Vitulano i to u suradnji s Općinom Vitulano (Benevento, Campania) i aktivnim udrugama i ustanovama toga područja. Fokus projekta je usmjeren na opatiju S. Maria della Grotta, čije je srednjovjekovno arhivsko gradivo već objavljeno u zbirka na portalu Monasterium.Net i u tiskanim izdanjima.

Druge planirane aktivnosti uključuju sudjelovanje u Time Machine aktivnostima. Cilj projekta pokrenutog u siječnju 2020. je stvaranje lokalne napuljske Time Machine baze, sučelja za predstavljanje i omogućavanje pristupa važnim dokumentima iz srednjovjekovnog, modernog i suvremenog razdoblja, a koji se tiču Napulja. Za sučelje je osmišljena digitalna platforma koja se može konzultirati, daljinski nadograditi i povezati sa poviješću grada Napulja i njegovih krajolika u dugoročnoj perspektivi te u skladu s Konvencijom Europskog krajobraza potpisanim 2000. godine.

Aktivnosti ICARUS Italija u ova dva projekta, kao i u ostalima koji će slijediti, usmjerene su na stvaranje digitalnog sadržaja za objavu na spomenutim međunarodnim mrežnim platformama, Monasterium.Net i Topotheque.eu, ali istovremeno i na otkrivanju povijesnih sjećanja lokalnih zajednica putem debata, seminara, radionica, ljetnih škola i to u perspektivi dijeljenja i objavljivanja rezultata i iskustava na međunarodnoj razini. Provođiti će se aktivnosti i projekti usmjereni na aktivno uključivanje šire javnosti (zahvaljujući sporazumima i partnerstvima s općinama,

Voditelji ICARUS Italia: M. R. Falcone, predsjednica; C. Romano, potpredsjednik; V. I. Schwarz-Ricci, tajnica

školama i organizacijama aktivnim na ovom području), a kroz projektne aktivnosti stvarat će se audiovizualno i fotografsko dokumentarno gradivo te virtualne i fizičke izložbe.

Posvećenost istraživanju i poučavanju, kao sastavni dio misije udruge, bit će omogućena podrškom akademske zajednice i to zahvaljujući skorašnjoj implementaciji posebnog sporazuma sa napuljskim sveučilištem Federico II.

ICARUS Italija se predstavlja nakon godine dana djelovanja kao mlada organizacija, ali koja je već uspjela u svojoj širokoj perspektivi stvoriti čvrste, ali fleksibilne lokalne i međunarodne kontakte koji su temeljni preduvjeti za njen dugi život. ■

Ruševine opatije S. Maria della Grotta, (foto Antonella Iannuzzi)

INFO

Više o ICARUS Italia saznajte na:
<http://www.coop-unina.org/icarus-italia-aps/>

Icarus Italia Facebook:
<https://www.facebook.com/Icarus-Italia-APS-102487514985070>

Naples Time Machine posjetite na:
<https://www.timemachine.eu/timemachines/naples/>

Obračenica Stefana Hertmansa - 10 stoljeća od manuskripta do romana

Živana Heđbeli

Da su me do sada zapitali kako zamišljam dobru i kvalitetnu beletristiku nastalu na temelju arhivskih dokumenata, zapetljala bih se u opisu, nabranjanju, objašnjenjima. Sada imam tri skoro čarobne riječi: „obraćenica, Stefan, Hertmans“. Dopuštam da me literatura i život mogu još i ugodnije iznenaditi.

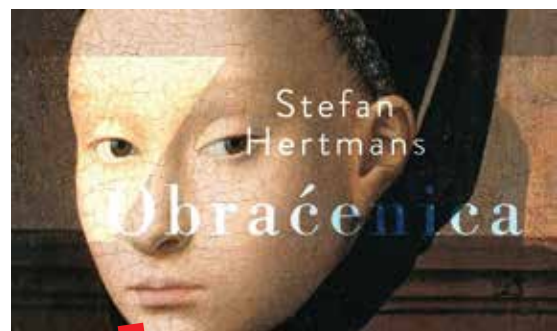
Stefan Hertmans (1951.) flamanski je pisac poznat zagrebačkoj i hrvatskoj publici po djelima *Antigona u Molenbeeku*, *Slikar i rat*, *Gradovi*. U kolovozu 2019. godine Fraktura je objavila prijevod njegove knjige *De bekeerlinge*, djela koje je nastajalo dva desetljeća. Knjigu su inspirirala dva manuskripta, T-S 16.100 i T-S 12.532, pronađena u genizi sinagoge Ben Ezra. Manuskript T-S 16.100 jedan je od najbolje sačuvanih dokumenata, pismo kojim se za ženu, porijeklom iz Narbonne, traži pomoć. Manuskript T-S 12.532 oštećeni je dokument, izvješće o neizvršenom smaknuću obraćenice u okolici Najere, koja je izgubila muža u pogromu.

Knjiga je, ukratko, priča o kršćanskoj djevojci, Vigdis Adelais, iz imućne i prominentne rouenske obitelji koja se krajem 11. stoljeća zaljubi u Davida Todrosa, Židova, sina velikog rabina iz Narbonne, pobjegne s njim, uda i preobratiti na židovsku vjeru. Priča o nemogućoj ljubavi i njenim tragičnim posljedicama ravna je antičkom epu, jednako privlačna, bezvremena i intrigantna. Kako i sam autor ističe u to su doba vjenčanja protiv volje roditelja bila gotovo nezamisliva, najčešće završavala nasiljem i ubojstvima, a brak kršćanke i Židova bio je izvan granica tadašnjih umova. Sretnog završetka, podrazumijeva se, nema. Davida umlati kršćanska rulja koja se u osvit Prvog križarskog ratu skuplja na putu za Svetu zemlju, a Vigdis, nakon putovanja ka Svetoj zemlji, u potrazi za njihovom malodobnom djecom koju su oteli križari, poludi i skonča u samoći i izolaciji od gladi i neimaštine.

Bogatim i brojnim pojedinostima dočaran život i putovanja likova diskretno pokazuje opseg Hertmansove erudicije o brojnim temama, arheologiji, povijesti, zemljopisu, botanici, biologiji, religijama, psihologiji, pogromima, ksenofobiji, arhitekturi, književnosti. Isprepleteni opis krajolika, današnjeg i onog 11. stoljeća, jednako očarava. Čitatelj poželi osobno vidjeti Jupiterovu planinu, Rouen, Narbonnu, Moniou, Fustat, Najeru, Cambridge, i sam, kao i Hertmans, u sadašnjosti tražiti, dodirnuti i osjetiti mjesta i građevine poznate Davidu i Vigdis, staviti ruku na isto mjesto na kojem su bile njihove ruke, kročiti istim putovima, nasloniti se na isti zid.

Pisac u knjizi opisuje i svoj rad na djelu: od prvog susreta s člankom renomiranog specijalista za staru hebrejsku povijest, preko putovanja kroz Francusku i Egipat do opisa naručivanja manuskripa i rada u Knjižnici u Cambridgeu, dolazak u Sobu rukopisa, skeniranje iskaznice, ljubaznost osoblja, kolica s dvije velike crne kutije, začuđenost koju osjeća kad ugleda ljepotu pergamenata te shvati granice vlastitog znanja.

Sinagoga Ben Ezra u Fustatu (sada dio Kaira) postoji od 9. stoljeća. U njoj su genizi odlagani materijali nastajali tijekom 9. i od 10. stoljeća nadalje. Sukladno židovskoj vjeri, istrošene i zastarjele knjige i dokumente se privremeno, dok ih se ne pokopa, odlaže u genizu, prostor u sklopu sinagoge. Genize osim vjerskih pohranjuju i svjetovne dokumente, poput ugovora ili osobnih spisa koji počinju pozivanjem boga. U 19. stoljeću u ovoj je genizi otkriveno oko 300.000 fragmenata manuskripata, pisanih hebrejskim, aramejskim, arapskim i judeo-arapskim jezikom, koji su preneseni u Cambridge u Engleskoj. Manuskripti tvore svjetski poznatu zbirku rukopisa, *Cairo Genizah Collection*, veliku riznicu židovskog sjećanja, neizmjerne važnosti za židovsku i svjetsku kulturu i baštinu,

Obračenica © Fraktura

neusporediv izvor za akademska istraživanja odnosa između Židova, kršćana i Muslimana, šire ekonomske i društvene povijesti Mediterana i Bliskog istoka srednjeg vijeka i ranog modernog doba.

Jasno je kako većina nas na žalost nije, niti će biti, u prilici u Čitaonici Sveučilišne knjižnice u Cambridgeu osobno vidjeti manuskripte iz kairske genize ili putovati u Provansu i Fustat. Ali, svi smo u prilici sačuvati i pohraniti za buduće naraštaje svoje „papire“ i omogućiti remek-djela 31. stoljeća. ■

■ Saznajte više

Podaci o Zbirci iz kairske genize dostupni su na web stranici Sveučilišne knjižnice Cambridge: <https://www.lib.cam.ac.uk/collections/departments/taylor-schechter-genizah-research-unit>

Digitalne slike manuskripta T-S 16.100 i T-S 12.532 dostupne su na mrežnoj stranici Digitalne knjižnice Cambridge: <http://cudl.lib.cam.ac.uk>

Više informacija o knjizi *Obračenica* dostupno je na: <https://fraktura.hr/obracenica.html>

ICARUS zajednica

umrežavanje – interakcija – ideje

interdisciplinarnost – digitalizacija – projekti

portali/platforme – otvoreni pristup

Iskustvo – Izvori – Stručnost – Znanje –

Suradnja – Komplementarnost – Sinergija –

Infrastruktura – Solidarnost

Pridružite nam se!

Objavljeno potporom:

NOVI VUKOVAR

Putok Vuka

